

PRZEMYSŁAW NOPARLIK

HISTORIA SZKOŁY
W MIKOŁOWIE-BOROWEJ WSI
NA TLE DZIEJÓW MIEJSCOWOŚCI

MIKOŁÓW 2009

PRZEMYSŁAW NOPARLIK

HISTORIA SZKOŁY
W MIKOŁOWIE-BOROWEJ WSI
NA TLE DZIEJÓW MIEJSCOWOŚCI

MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA W MIKOŁOWIE
MIKOŁÓW 2009

Redakcja: Magdalena Kubista-Wróbel

Projekt okładki: Michał Pienta

Redakcja techniczna: Michał Pienta, Mariusz Dmetrecki

Konsultacja: Mirosław Harazim, Gabriela Pawlik

Zdjęcia archiwalne ze zbioru Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie oraz ze zbiorów prywatnych

Zdjęcia współczesne: Przemysław Noparlik

Zdjęcie na okładce: Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi

Copyright © by Przemysław Noparlik

Copyright © for the edition Miejska Placówka Muzealna, Mikołów 2009

Książka ukazuje się dzięki wsparciu finansowemu
Zespołu Szkół Nr 2 w Mikołowie–Borowej Wsi

Przy współpracy:

- **Miejskiej Placówki Muzealnej w Mikołowie**

- **Stowarzyszenia Przyjaciół Mikołowskiego Muzeum Regionalnego**

ISBN: 978-83-915299-7-3

Wydawca: **Miejska Biblioteka Publiczna**

ul. Karola Miarki 5, 43-190 Mikołów

tel.: 032 322 00 63

e-mail: bibliotekamikolow@op.pl

www.bibliotekamikolow.pl

Druk: **Drukarnia TOLEK im. Karola Miarki**

ul. Żwirki i Wigury 1, 43-190 Mikołów

e-mail: tolek@tolek.com.pl

Spis treści

Wprowadzenie	5
Rozdział I	
Zarys dziejów miejscowości Borowa Wieś	9
Polożenie i granice miejscowości	9
Początki istnienia miejscowości	12
Nazwa miejscowości	13
Przysiółki na terenie Borowej Wsi	14
Przysiółki w sąsiedztwie Borowej Wsi	16
Dzieje miejscowości od końca XVIII w. do 1918 r.	18
Dzieje miejscowości w latach 1922–1939	21
Dzieje miejscowości w okresie II wojny światowej (1939–1945)	
Dzieje miejscowości w latach 1945–2009	26
Zmiany krajobrazu kulturowego Borowej Wsi w ciągu wieków	28
Rozdział II	
Kościół i parafia	32
Pierwotna przynależność kościelna	32
Stosunki wyznaniowe	34
Kościół i parafia w Borowej Wsi	35
Architektura świątyni	38
Rozdział III	
Dzieje szkolnictwa w Borowej Wsi przed powstaniem odrębnej szkoły	40
Szkolnictwo na Śląsku do końca XIX w.	40
Pierwotna przynależność szkolna Borowej Wsi	41
Rozdział IV	
Szkoła w czasach niemieckich (do 1922 r.)	43
Powstanie miejscowej szkoły	43
Szkoła w Borowej Wsi do 1922 r.	43
Najstarszy budynek szkolny	46
Drugi budynek szkolny	46

Rozdział V	
Dzieje szkoły w latach 1922–1945	49
Struktura szkolnictwa na Śląsku w latach 1922–1939	49
Szkoła w Borowej Wsi w latach 1922–1939	50
Kadra pedagogiczna	53
Budowa nowej szkoły	53
Szkoła w okresie okupacji hitlerowskiej (1939–1945)	56
Rozdział VI	
Dzieje szkoły w latach 1945–2009	58
Przejęcie szkoły przez administrację polską w 1945 r.	58
Życie szkoły w latach Polski Ludowej (1945–1989)	59
Życie szkoły po roku 1989	65
Budynek szkoły po 1945 r.	67
Budowa sali gimnastycznej	68
Przedszkole	69
Rozdział VII	
Stosunki między szkołą a Kościołem w latach 1883–2009	71
Zakończenie	73
Wykaz skrótów	74
Spis materiałów w tekście	75
Bibliografia	76
Aneksy	85
Ilustracje	101

Wprowadzenie

Celem prezentowanego opracowania jest ukazanie przeszłości szkolnictwa w Borowej Wsi na szerokim tle dziejów samej miejscowości. Borowa Wieś, stanowiąca obecnie jedno z sołectw miasta Mikołów, nie doczekała się dotąd odrębnego opracowania. Jedynej próby omówienia jej przeszłości podjęła się Gabriela Pawlik¹. Z kolei Henryka Cichoń skupiła się na działalności dydaktycznej szkoły w okresie powojennym². Borowa Wieś pojawiła się natomiast kilkakrotnie w publikacjach poświęconych sąsiednim miejscowościom. Najwięcej wartościowych informacji przekazał na jej temat Ludwik Musioł w monografiach Paniów oraz Bujakowa³. Kilka cennych ustaleń na temat Borowej Wsi poczynił także Roman Szoltysek, autor monografii sąsiednich Paniówek⁴. Poza tym ogólne informacje wielokrotnie pojawiały się w opracowaniach poświęconych miastu Mikołów⁵, a także w przewodnikach turystycznych po jego okolicy⁶.

Niniejsza praca powstała z potrzeby zapelnienia luki w badaniach na temat Borowej Wsi. Jednak główną inspiracją były przygotowywane w 2009 r. obchody siedemdziesiątej rocznicy powstania nowego budynku szkoły. Rocznicą ta stała się okazją do podsumowania przeszłości szkoły i uporządkowania informacji na temat losów samej miejscowości. Trzeba zaznaczyć, że książka ta nie stanowi monografii Borowej Wsi. Ukazuje jedynie jej losy przez pryzmat dziejów szkoły. Z tego względu powinna być traktowana raczej jako przyczynek do takiej monografii⁷.

¹ G. Pawlik, *Borowa Wieś. Z dziejów wsi i kościoła. (Monografia historyczna)*, praca dyplomowa pod kier. prof. dr hab. I. Bukowskiej-Floreńskiej, Uniwersytet Śląski, Cieszyń 2001, mps.

² H. Cichoń, *Historia i działalność dydaktyczno-wychowawcza Szkoły Podstawowej nr 6 w Mikołowie w latach 1939–1999*, praca magisterska pod kier. dr. P. Kowolika, Uniwersytet Śląski, Katowice 2000, mps.

³ L. Musioł, *Bujaków. Monografia historyczna miejscowości, kościoła i parafii*. Katowice 1993; tenże, *Paniowy. Monografia historyczna miejscowości, kościoła i parafii*, Katowice 1993.

⁴ R. Szoltysek, *Paniówki. Szkic historyczny*, Katowice 1996.

⁵ J. Kantyka, A. Targ, *Mikołów. Zarys rozwoju miasta*, Katowice 1972; K. Prus, *Z przeszłości Mikołowa i jego okolicy*, Mikołów 1932.

⁶ B. Buszman, J. Buszman, *Powiat mikołowski. Przewodnik krajoznawczy*, Katowice–Mikołów 2006; B. Kopicc, M. Kopicc, *Informator Krajoznawczy Powiatu Mikołowskiego*, Ruda Śląska 1999; J. Pleczyński, *Przewodnik – Mikołów na co dzień i na weekend*, Katowice 2006; B. Podgórska, *Turystyczno-edukacyjna ścieżka piesza o charakterze przyrodniczo-historycznym pn. „Halembskie dęby, Halembski Młyn i halembskie stawy” w dzielnicy Halemba miasta Rudy Śląskiej i przyległych okolic Borowej Wsi miasta Mikołowa*, [w:] *Ruda a zielona. Trasy turystyczno-edukacyjne o charakterze przyrodniczo-historycznym w Rudzie Śląskiej i okolicy*, cz. 1: *Ścieżki piesze*, red. A. K. Podgórski, Ruda Śląska 2008, s. 23–48.

⁷ Ograniczenia czasowe nie pozwoliły na analizę wszystkich źródeł. Penetracji wymagają archiwalia parafii przyszowickiej, zwłaszcza księgi metrykalne. Akta stanu cywilnego Borowej Wsi z lat 1800–1874

Zakres chronologiczny pracy otwierają początki epoki nowożytnej, gdy rozpoczęła się w tym miejscu ciągłość osadnicza. W prezentowanych rozważaniach datą przełomową jest rok 1883, gdy Borowa Wieś otrzymała własną szkołę. Zakres chronologiczny całego opracowania zamyka jubileuszowy rok 2009.

Pierwszy rozdział pracy dotyczy dziejów samej miejscowości od jej powstania do czasów obecnych. Sporo miejsca poświęcono tu dokładnemu omówieniu granic osady oraz problematyce jej toponomastyki. Rozdział ten kończą rozważania na temat zmian krajobrazu kulturowego wsi w ciągu wieków. W drugim rozdziale poruszono kwestię kościelnej przynależności Borowej Wsi, a także stosunków wyznaniowych panujących niegdyś w osadzie. Pozostałe rozdziały, ułożone chronologicznie, dotyczą głównej tematyki pracy, a więc przeszłości szkoły i szkolnictwa w Borowej Wsi.

Podstawę bazy źródłowej niniejszych rozważań stanowią materiały zgromadzone w archiwum szkolnym Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie. Najważniejsze wydarzenia z dziejów tak szkoły, jak i miejscowości zawierają szkolne kroniki, poczynając od najstarszej, założonej w 1883 r.⁸ Doskonałym źródłem do poznania społecznej struktury osady są katalogi uczniów, gdzie wśród danych dzieci podawano m.in. zawód ojca⁹. Poza tym warto wspomnieć o dokumentacji technicznej dotyczącej budynku szkoły oraz zgromadzonych materiałach fotograficznych¹⁰. Działalność dydaktyczną tej placówki można natomiast prześledzić dzięki zachowanym protokołom posiedzeń Rady Pedagogicznej¹¹.

Strukturę osady od końca XVIII w. można precyzyjnie odtworzyć na podstawie źródeł statystyczno-geograficznych. W 1783 r. Friedrich A. Zimmermann wydał w Brzegu pracę, w której podał właścicieli oraz liczbę mieszkańców wszystkich wsi na Śląsku¹². Znacznie dokładniejsze są ustalenia Johanna G. Knie z I połowy XIX w.¹³ Jednak najwięcej ustaleń poczynił w tym zakresie w 1865 r. Felix Triest¹⁴.

Niezwykle wartościową kategorią źródeł są materiały kartograficzne. Dzięki archiwalnym mapom, z których najstarsza pochodzi już z I połowy XVI w.¹⁵, możliwe jest dokładne odtworzenie krajobrazu kulturowego wsi. Mapy pochodzą

znajdują się w Archiwum Państwowym w Katowicach (dalej: AP Kat.), oddział w Raciborzu: sygn. 106/0: *Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Przyszowicach*.

⁸ Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi (dalej: AZS), *Kronika szkoły w Borowej Wsi*, cz. 1: 1883–1948/49; cz. 2: 1949/50–1975/76; cz. 3: 1981/82–1996/97; cz. 4: 1990/91–1994/95

⁹ AZS, *Katalog uczniów szkoły w Borowej Wsi*, cz. 1: 1883–1949; cz. 2: 1926–1945.

¹⁰ AZS, *Dokumentacja techniczna*, sygn. 2232, cz. 1-3.

¹¹ AZS, *Protokoły posiedzeń Rady Pedagogicznej, 1951–1999*. Działania Rady Pedagogicznej na podstawie Protokołów jej posiedzeń omówiła: H. Cichoń, *Historia i działalność...*, s. 76-86.

¹² F. A. Zimmermann, *Beiträge zur Beschreibung von Schlesien*, Bd. 2, Brieg 1783.

¹³ J. G. Knie, *Alphabetisch-statistisch-topographische Übersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuss. Provinz Schlesien*, Breslau 1830; tenże, *Alphabetisch-statistisch-topographische Übersicht...*, Breslau 1845.

¹⁴ *Topographisches Handbuch von Oberschlesien*. hrsg. von F. Triest, Breslau 1865.

¹⁵ Fotokopia mapy: Andreas Hindenberg, *Ichnoorthographia Plesniaca*, Pszczyna 1636. AP Kat., Zbiór kartograficzny (dalej: Zb. kart.), sygn. 513/11.

w większości ze zbiorów Archiwum Państwowego w Katowicach¹⁶ oraz Działu Zbiorów Specjalnych Biblioteki Śląskiej w Katowicach¹⁷. Wyjątkowe miejsce wśród map zajmuje wykreślona w doskonałej skali 1:10 000 mapa górnicza z początku XX w. Obszar Borowej Wsi znalazł się na trzech jej sekcjach¹⁸. Weryfikacja dawnych map ze stanem obecnym była możliwa dzięki *Miejscowemu planowi zagospodarowania przestrzennego gminy Mikołów* z 2004 r.¹⁹

Istotny udział w przygotowaniu niniejszej publikacji mieli uczniowie Zespołu Szkół nr 2 w Borowej Wsi, którzy w ramach pracy pozalekcyjnej pod kierunkiem nauczyciela przeprowadzili kilka cennych wywiadów z najstarszymi mieszkańcami osady²⁰. Drugim przejawem uczniowskiej aktywności są zgromadzone za ich pośrednictwem materiały źródłowe. Zdecydowaną większość z nich stanowią fotografie archiwalne²¹. Jednym z ważniejszych efektów poszukiwań jest odnalezienie przez ucznia Adama Stalicę zabytkowego sztandaru z 1922 r.

Pragnę złożyć podziękowania wszystkim, którzy w jakikolwiek sposób przyczynili się do powstania tej publikacji. Przede wszystkim należą się one dyrektor Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie, Pani Teresie Benisz, która była inicjatorem całego przedsięwzięcia. Wydanie książki nie byłoby możliwe bez finansowego wsparcia władz Miasta Mikołów, a także bez przychylności Pani Bożeny Holeczek, dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej w Mikołowie oraz pracowników Miejskiej Placówki Muzealnej w Mikołowie, Panów Mariusza Dmetreckiego i Michała Pienty. Wyjątko-

¹⁶ J. W. Wieland, *Principatus Silesiae Rattiboriensis nova et exactissima tabula geographica comonstrans insimul Liberas Dynasias Ples et Beuthen cum Statu Loslau ex emensurationibus I. W. Wieland sumotibus principum et ord. Silesiae, delineata et reducta exculca Norimb. Ab Heredibus Hommanianis A.O.R MDCCXXXVI...*, [w:] *Atlas Silesiae id est Ducatus Silesiae generaliter Quatuor Mappis nec non specialiter XVI Mappis tot. Principatus repraesentatibus geographice exhibitus, Addida Praefatione qua de Historia huius Atlantis agitur auctoritate publica in locem emissus ab Homannianis Heredibus*, Norimbergae MDCCCL., AP Kat., Zb. kart., sygn. 575; *Atlas mit 16 Kreiskarten. Opperlner Reg. Bez. Beuthener Kreis*, bearb. von Wiesner, Schilling, Breslau 1831, AP Kat., Wyższy Urząd Górniczy w Katowicach – Zbiór kartograficzny (dalej: WUG-kart.), sygn. OBB 266.

¹⁷ *Flemmings Handkarte von Schlesien in Einzelblättern. Kreis Tarnowitz, Stadt- und Landkreis Beuthen, standkreis Königshütte, Kreis Zabrze nebst Stadt- und Landkreis Kattowitz*, Berlin – Glogau [b.d.] (mast. 1:150 000), Biblioteka Śląska w Katowicach (dalej: BŚ), Dział Zbiorów Specjalnych (dalej: Zb. Spec.), sygn. M. o. 616 I.

¹⁸ *Flötzkarte des Oberschlesischen Steinkohlenbeckens*, No 30: sect. *Halemba*, bearb. von Jahr, Zigelsky, Berger, mast. 1:10 000, Breslau 1903, BŚ, Zb. Spec., sygn. M. o. 2581 III; No 37: sect. *Gross-Paniow*, sygn. M. o. 2586 III; No 38: sect. *Smilowitz*, sygn. M. o. 2587 III.

¹⁹ *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Mikołowa, część: Borowa Wieś*, załącznik do *Uchwały nr XXVIII/417/2004 Rady Miejskiej w Mikołowie z dnia 30. 11. 2004 w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Mikołowa*.

²⁰ W początkach 2009 r. wywiadów udzieliły następujące osoby: Alfons Czypionka (ur. 1932), Lidia Kics (Jończyk), Teresa Czarnocka (Kozubek), Dominik Gracka (ur. 1927), Irena Kozubek (Grymel), Stefania Kurpanik (Kozubek), Małgorzata Matula (Grymel), Maria Mijacz (Smółka), Berta Molenda (Spyra), Joachim Morys, Maria Niedziela (Pyka), Mieczysława Pytel (Kozubek), Krystyna Rosick, Anna Zaczek (Wichoczek), Dorota Żur.

²¹ Zdjęcia ze swoich zbiorów udostępnił mieszkańcy oraz byli uczniowie i pracownicy szkoły: Joanna Bromboszcz, Mirosław Harazim, Beata Knapek, Teresa Czarnocka, Irena Kozubek, Zyta Kuberek, Małgorzata Kubica, Maria Mijacz, Dorota Żur, Pelagia Żydek.

wą rolę w powstaniu tej publikacji odegrał Pan Mirosław Harazim z Borowej Wsi, który doskonale wprowadził mnie do lokalnej społeczności. Za poświęcony czas podziękowanie składam Paniom Teresie Czarneckiej oraz Irenie Kozubek. Ponadto dziękuję Paniom: Joannie Bromboszcz, Gabrieli Pawlik, Magdalenie Hadała, a także Panu Adamowi Podgórskiemu. Wielką wyrozumiałość dla moich poszukiwań w szkolnym archiwum wykazały Panie Grażyna Majowska i Grażyna Fojt, za co również składam im podziękowania. Nie chcąc nikogo pominąć, dziękuję wszystkim, którzy w jakikolwiek sposób przyczynili się do powstania tej pracy, służyli mi radą i pomocą. Osobne podziękowania należą się uczniom szkoły, którzy poświęcili swój wolny czas, aby szukać własnych korzeni. Wywiady ze starszymi mieszkańcami Borowej Wsi przeprowadzili: Joanna Biela, Dominika Dubińska, Monika Gabor, Magdalena Gabryś, Joanna Kapica, Rafał Lubański, Dawid Macha, Grzegorz Macha, Katarzyna Rajwa, Adam Stalica, Monika i Patrycja Szot, a także Magdalena i Monika Zaczek. Za zapał w poszukiwaniu pozostałych materiałów podziękowania należą się także: Marii Gardyńskiej, Karolinie Knapek, Magdalenie Kuberek, Justynie Magnor, Magdalenie Otawa, Joannie Szpek oraz Patrycji Żydek.

Przeszłość świadczy o naszej tożsamości. Bez niej utracimy część siebie. Bezlitosny czas każdego dnia zabiera kolejnych ludzi, a z nimi ich wspomnienia. Im więcej wspomnień uda się ocalić, tym bogatsza będzie kultura przyszłych pokoleń. Mam nadzieję, że praca ta pogłębi zainteresowania mieszkańców Górnego Śląska ich własną przeszłością oraz stanie się inspiracją do dalszych badań i poszukiwań.

Przemysław Noparlik

Rozdział I

Zarys dziejów miejscowości Borowa Wieś

Położenie i granice miejscowości

Borowa Wieś od samego początku istnienia administracyjnie była związana z ziemią pszczyńską, a jej właścicielami byli kolejni dziedzice powstałego w 1517 r. Pszczyńskiego Wolnego Państwa Stanowego. Pszczyńskie dobra kameralne dzieliły się na dwa tzw. klucze gospodarcze (niem. *Wirtschafts-Amt*), lędziński i wyrski. Temu drugiemu podlegała Borowa Wieś¹. Po porażce Austrii w wojnie z Prusami w połowie XVIII w. większa część Śląska, w której znalazła się także ziemia pszczyńska, przeszła w ręce zwycięzców. Administracja pruska już w 1742 r. wprowadziła w miejsce feudalnych państw stanowych podział na powiaty, które zwykle pokrywały się z dawnymi granicami. Książętom pszczyńskim pozostały w zarządzie jedynie ich dobra kameralne, do których nadal zaliczała się Borowa Wieś².

Rozważania na temat dziejów Borowej Wsi należy poprzedzić precyzyjnym określeniem jej zasięgu terytorialnego. Borowa Wieś znajduje się na północno-wschodnim skraju ziemi pszczyńskiej i wchodzi wąskim klinem w ziemię bytomską. Dlatego zarówno od południowego-zachodu, jak i od północy graniczy z miejscowościami dawniej należącymi do księstwa, względnie powiatu bytomskiego. Na południu są to Paniowy (niem. *Gross Paniow*), na zachodzie – Paniówki (niem. *Klein Paniow*), a na północy, należąca pierwotnie do Kochłowic, Halemba. Jedynie od wschodu osada jest połączona z księstwem pszczyńskim, granicząc tam ze Śmiłowicami (niem. *Smilowitz*) i Starą Kuźnicą (niem. *Alt Hammer*).

Po raz pierwszy omawiany obszar pojawił się w źródłach w 1472 r., gdy Wacław, książę rybnicki, zatwierdził granice wsi Paniowy Piotrowi Przedborowi. Z treści dokumentu wynika, że granicę między ziemią pszczyńską a bytomską wyznaczała rzeka Promna (Prądna). W ziemi bytomskiej znajdowały się wsie Paniowy i Paniówki, zaś na obszarze pszczyńskim (tu nazwanym żorskim) – wieś Śmiłowice³. W doku-

¹ J. G. Knic, *Alphabetisch-statistisch-topographische Übersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuss. Provinz Schlesien*, Breslau 1830, s. 499; tenże, *Alphabetisch-statistisch-topographische Übersicht...*, Breslau 1845, s. 432.

² P. Greiner, *Granice wolnego stanowego państwa pszczyńskiego w świetle źródeł kartograficznych*, [w:] *Ziemia pszczyńska*, red. M. Lipok-Bicwiazconck, Katowice 2007, s. 44.

³ „[...] doliną rzeki Prądny, która naszą żorską krainę dzieli od ziemi bytomskiej, idąc między wsiami Paniowy Wielkie i Paniówki w ziemi bytomskiej, a Śmiłowicami w naszej żorskiej krainie położonymi;

mencie z 1472 r. jest także mowa o drodze z Paniów do Kuźnicy Cieszyńskiej. Chodzi o kuźnię żelaza w Halembie, wzmiankowaną po raz pierwszy w 1451 r., która wraz z tą częścią ziemi bytomskiej należała od 1369 r. do Piastów cieszyńskich⁴.

Do doskonałym źródłem do poznania pierwotnych granic miejscowości są archiwalne mapy, z których największą wartość, ze względu na skalę oraz czas powstania, ma mapa gospodarcza ziemi pszczyńskiej autorstwa Andreasa Hindenberga pt. *Ichnoorthographia Plesniaca* z 1636 r.⁵ Autor ukazał przerywaną linią granice między państwami stanowymi bytomskim i pszczyńskim. W przypadku Borowej Wsi granice te otaczają wieś z trzech stron.

Najmniej problemów jest z ustaleniem północnej granicy miejscowości, ponieważ pokrywała się ona z biegiem rzeki Kłodnicy. Prawdopodobnie niedaleko od Halemby granica skręcała z Kłodnicy w jej lewy dopływ, wzdłuż którego biegła dalej na wschód, a później na południe. Tym samym Borową Wieś od Halemby oddzielał wąski klin należący do Starej Kuźnicy. Potwierdzenie tego dał Felix Triest, którego zdaniem w 1802 r. przeprowadzono drobną korektę granicy Halemby. Wyłączono wówczas spod administracyjnej zależności od Starej Kuźnicy kilka domów na południowym, pszczyńskim brzegu Kłodnicy. Domy te zamieszkiwali robotnicy halembskiej kuźni, którzy przekraczali dziennie granicę przez groblę stawu kuźniczego⁶.

Zdecydowanie najtrudniej jest określić wschodnią granicę miejscowości. Był to jedyny odcinek, który nie stanowił jednocześnie granicy księstwa czy powiatu. Stąd nie ukazano go na mapie Hindenberga. Bieg tej granicy pojawił się natomiast na niemieckiej mapie sztabowej w początkach XX w. Jak z niej wynika, granica biegła na południe wzdłuż owego ciek wodnego na skraju lasu, dalej wzdłuż obecnej ulicy Mariana Buczka. Następnie skręcała na zachód w obecną ulicę Stefana Czarnieckiego⁷.

Sporo problemów jest z odtworzeniem południowego biegu granic wsi, gdzie naturalną linią wydaje się potok Promna. Przeczą temu jednak źródła kartograficzne. Najdokładniej bieg granicy oddano na mapie Hindenberga. Wynika z niej, że granica biegła równoległe do potoku, jednak kilkaset metrów bardziej na północ. Wzdłuż niej znajdowała się droga z Paniów do Borowej Wsi. Na mapie tej ukazano także tzw. kop-

a to począwszy od granicy przy Paniowach, aż do wielkiej drogi, która z Paniów Wielkich prowadzi na Kuźnicę Cieszyńską". Cyt. za: L. Musioł, *Paniowy. Monografia historyczna miejscowości, kościoła i parafii*, Katowice 1993, s. 12.

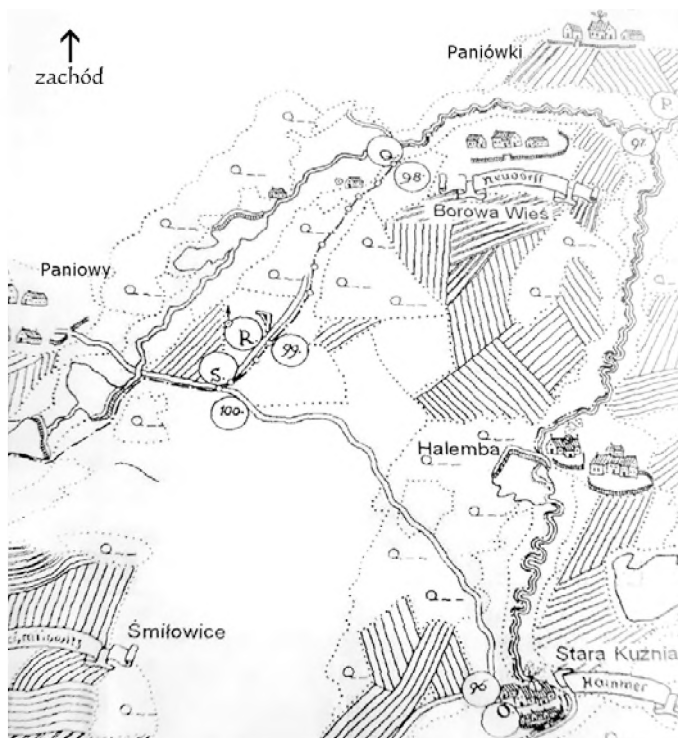
⁴ P. Noparlić, *Zmiany krajobrazu kulturowego na obszarze historycznych Kochłowic do połowy XIX wieku*, praca magisterska pod kier. prof. dr. hab. A. Barciaka, Katowice 2008, s. 79, mps.

⁵ A. Hindenberg, *Ichnoorthographia Plesniaca*, Pszczyzna 1636, Archiwum Państwowe w Katowicach (dalej: AP Kat.), Oddział Pszczyzna, zespół: Archiwum Książąt Pszczyńskich (dalej: AKP), sygn. XVIII/5. Fotokopia: AP Kat., Zbiór kartograficzny (dalej: Zb. kart.), poz. 513/11. Dokładniej mapą zajmują się: P. Greiner, *Mapa Pszczyńskiego Wolnego Państwa Stanowego*, [w:] *Zaczarowany świat kartografii*, Cz. 1: *Dynastia plessensis*, red. A. Złoty, Pszczyzna 2002, s. 20-29; J. Kolcnda, *Die Ichnoorthographia Plesniaca des Andreas Hindenberg aus dem Jahre 1636. Ein Beitrag zur historischen Kartographie der Standesherrschaft Pless in Oberschlesien*, Dortmund 1979.

⁶ *Topographisches Handbuch von Oberschlesien*, hrsg. von F. Triest Breslau 1865, s. 378.

⁷ *Messtischblatt*, 1926, Arkusz 3353: *Swientochlowitz*, Biblioteka Śląska w Katowicach, Dział Zbiorów Specjalnych(dalej: BŚ, Zb. Spec.), sygn. M. 2535 III.

ce graniczne, które usypywano na oznaczenie biegu granicy w terenie⁸. Potwierdzają to późniejsze mapy, z których wynika jasno, że linia graniczna rozciągała się wzdłuż obecnej ulicy Równoległej⁹. Po południowej stronie drogi znajdował się przysiółek Dąbrowa, należący już do wsi Paniówki.

1. Schematyczny przerys fragmentu mapy Andreasa Hindenberga z 1636 r.
Przedruk: P. Greiner, *Mapa Pszczyńskiego Wolnego Państwa Stanowego*,
[w:] *Zaczarowany świat kartografii*, cz.1: *Dynastia Plessensis*, Pszczyzna 2002, s. 27.

Od zachodu Borowa Wieś graniczyła z Paniówkami, od których była oddzielona potokiem Promna, przez co odcinek ten jest stosunkowo łatwy do uchwycenia. Warto dodać, że młyn Promny, znajdujący się w sąsiedztwie miejscowości, należał do wsi Paniówki.

Obecnie obszar Borowej Wsi nieco różni się od pierwotnego. Kilka zabudowań na północno-wschodnim krańcu wsi, zwanych Kolonią Leśną, przekazano w 1930 r. parafii halembskiej. Kiedy w kilkadziesiąt lat później mieszkańcy nowego osiedla

⁸ AP Kat., Zb. kart., poz. 513/11.

⁹ *Flötzkarte des Oberschlesischen Steinkohlenbeckens*, No 37: sect. *Gross-Paniow*, bearb. von Jahr, Zigel-sky, Berger, mast. 1:10 000, 50 x 40 cm, Breslau 1903, sygn. M. o. 2586 III; No 38: sect. *Smilowitz*, BŚ, Zb. Spec., sygn. M. o. 2587 III.

w Halembie starali się o nowy kościół, Rada Państwa zmieniła także granicę administracyjną między miastami Mikołów i Ruda Śląska. To pozwoliło, aby nowy kościół halembski pw. Bożego Narodzenia, wzniesiony w latach 1976–1981, powstał na dawnym obszarze Borowej Wsi.¹⁰

Z kolei na południu wieś znacznie poszerzono. Obecnie w granicach Borowej Wsi znajduje się dawny przysiółek paniowski zwany Dąbrową (ulice Dąbrowa i Gołębia). Jak wynika z *Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Mikołów*, do Borowej Wsi należą także spore tereny między rzekami Promną i Jasienicą. Na wschodzie natomiast granice sołectwa oparto o bieg głównych dróg: ulicą Przelotową od potoku Jasienica do skrzyżowania na Wygodzie, następnie na wschód wzdłuż ulicy Gliwickiej. Pozostałe granice prawdopodobnie nie uległy zmianom¹¹.

Początki istnienia miejscowości

Mimo iż na obszarze Borowej Wsi odkryto ślady osadnictwa średniowiecznego w postaci fragmentów ceramiki z XIV–XV w.¹², ciągłość osadnicza wiąże się dopiero z epoką nowożytną. Lokalizacja odkrytych stanowisk łączy się prawdopodobnie z drogą, która wiodła tędy już w średniowieczu od Paniów do kuźni w Halembie. Sama osada Borowa Wieś ma nowożytny rodowód. Jej początki wiążą się z działalnością gospodarczą Karola barona von Promnitz (1568–1591), który w XVI w. zakładał w należącej do siebie ziemi pszczyńskiej liczne wsie i folwarki¹³. Jedną z założonych przez niego osad była Borowa Wieś.

W tym czasie ludność chłopska dzieliła się na kilka kategorii. Najlepszą pozycję mieli tzw. siodłacy lub kmiecie (niem. *Bauern*), czyli chłopcy posiadający gospodarstwa pełnołanowe. Mieszkali we wsiach powstałych w czasie średniowiecznej akcji kolonizacyjnej, stąd nie było ich nigdy w Borowej Wsi. Tu podstawową kategorię stanowili zagrodnicy (niem. *Gärtner*), a więc chłopcy posiadający pole oraz zagrodę. Od samego początku liczba gospodarstw zagrodniczych wynosiła 10 i w ciągu wieków nie ulegała zmianie. Znacznie gorzej sytuowani byli tzw. chałupnicy (niem. *Häusler*), którzy posiadali jedynie chałupę. Najubożsi byli natomiast komornicy (niem. *Einlieger*), nieposiadający własnych domów. W zamian za służbę zamieszkiwali u bogatszych chłopów.

¹⁰ Materiały dzięki uprzejmości A. K. Podgórskiego na podstawie: *Nazwy terenowe i miejscowe Rudy Śląskiej. Leksykon oikonomiczny z antologią tekstów źródłowych*, mps.

¹¹ Por.: *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Mikołowa, część: Borowa Wieś*, załącznik do Uchwały nr XXVIII/417/2004 Rady Miejskiej w Mikołowie z dnia 30. 11. 2004 w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Mikołowa.

¹² J. Picrzak, E. Zaitz, *Wyniki badań powierzchniowych na obszarze 99–46*, [w:] *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w 1993 roku*, red. E. Tomczak, Katowice 1997, s. 422–426. Odkryto trzy stanowiska osadnictwa średniowiecznego w okolicy ulicy Mariana Buczka, wzdłuż bezimennego cieką płynącego w kierunku rzeki Kłodnicy. Dalsze dwa stanowiska z tego samego okresu ustalono w okolicy przecięcia ulicy Staromicjskiej doliną rzeki Promna. Wszystkie znalezione fragmenty ceramiki znajdują się w zbiorach Muzeum Górnos Śląskiego w Bytomiu.

¹³ A. A. Jojko, *Szkice z dziejów Parafii Ewangelickiej w Mikołowie*, Mikołów 2003, s. 9.

Jak ustalił Ludwik Musioł, osada powstała około 1570 r. jako wieś o 10 zagrodnikach. W pół wieku później, w roku 1629, liczba zagrodników nie zmieniła się. Przybyło natomiast 2 chałupników oraz 1 wolny sołtys¹⁴.

Niezwykle wartościowym źródłem do poznania stosunków społecznych panujących w epoce nowożytnej jest spis powinności mieszkańców Borowej Wsi na rzecz właścicieli dóbr pszczyńskich z 1764 r.¹⁵ W dokumencie tym podano imiona i nazwiska wszystkich chłopów. We wsi nadal było 10 zagrodników, a poza tym mieszkało 8 chałupników i 7 komorników¹⁶. Prawie wszyscy chłopci byli zobowiązani do pieszej pańszczyzny w wymiarze od 1 do 3 dni tygodniowo. Żaden chłop nie musiał odrabiać pańszczyzny sprzężajnej, gdyż ten rodzaj pracy obowiązywał na Śląsku siodłaków. Tylko dwóch zagrodników oraz dwóch komorników było zwolnionych z pańszczyzny na rzecz czynszu. Poza tym dokument podaje dokładną liczbę synów i córek poszczególnych chłopów, rozdzielając ich na młodszych i starszych. Ostatnią część stanowią dane dotyczące posiadanych przez mieszkańców zwierząt. Łącznie we wsi trzymano 8 koni, 42 woły oraz 39 krów. Mniejszych zwierząt nie wymieniono.

Księgi robocizn z 1764 r. podają jeszcze dodatkowe informacje na temat mieszkańców Borowej Wsi. Ówczesnym wójtem był Grzesz Kozubek, z kolei Morcina Kontnego określono jako strażnika łąki (niem. *Wiesenwärter*). Obowiązki leśniczego (niem. *Waldheger*) pełnił niejaki Staś Gracka. We wsi był także goniec wiejski (niem. *Dorf Biegon*), którym był wówczas Tomek Musioł¹⁷.

Nazwa miejscowości

Aby w pełni poznać przeszłość omawianej miejscowości, należy na wstępie wyjaśnić problemy związane z jej nazwą. Współczesne określenie *Borowa Wieś* długo ewoluowało, nim otrzymało obecne brzmienie. W źródłach nowożytnych miejscowość określana jest najczęściej niemiecką nazwą *Neudorf*, oznaczającą *nową wieś*. Etymologia tego słowa wskazuje na wieś powstałą w sąsiedztwie innej, już istniejącej. Henryk Borek, zajmujący się toponomastyką śląskich miejscowości, wymienił dwanaście przykładów *Nowej Wsi*. Tego typu nazwy relacyjne nadawano wsiom powstałym w epoce nowożytnej¹⁸. Podobna sytuacja istniała w pobliskich Kochłowicach na terenie ziemi bytomskiej, na której obszarze w XVI w. powstała także Nowa Wieś¹⁹. Bliskie sąsiedztwo dwóch wsi o podobnej nazwie było powodem licznych nieporozumień. Przykładem jest praca Friedricha A. Zimmermanna z 1783 r., w której, pisząc o Nowej Wsi w ziemi bytomskiej, określił ją mianem *Neudorf, Borowa vies*²⁰.

¹⁴ L. Musioł, *Paniowy...*, s. 10-11.

¹⁵ *Księgi robocizn chłopów z dóbr pszczyńskich z 1764 roku*, Wrocław 1992, s. 60-61.

¹⁶ Zob.: Ancks nr 3.

¹⁷ *Księgi robocizn...*, s. 60-61.

¹⁸ H. Borek, *Górny Śląsk w świetle nazw miejscowych*, Opole 1988, s. 101.

¹⁹ P. Noparlić, *Zmiany krajobrazu kulturowego...*, s. 104-105.

²⁰ F. A. Zimmermann, *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien*, Bd. 2, Bricg 1783, s. 236.

Nazwa *Neudorf* pojawia się w większości źródeł do czasu przyłączenia tej części Śląska do Polski w 1922 r. W czasach niemieckich była oficjalną nazwą urzędową. W niektórych pracach podawano jednak także nazwę stosowaną przez mieszkańców. Dla przykładu w połowie XIX w. Johann W. Knie podał dodatkowo nazwę *Bór*, którą przetłumaczył jako *Wald*, czyli *las*²¹. Na początku XX stulecia w ilustrowanym przewodniku po przemysłowej części Śląska pojawiła się z kolei nazwa *Bor-Neudorf*²². Nazwa ta, równie często, występuje na archiwalnych mapach²³. Na mapie Hindenberga z 1636 r. wieś podpisano *Neudorff*²⁴. O sto lat późniejsza mapa Wielanda z 1736 r. podaje obok nazwy Neudorf także polską *Borowawies*²⁵.

Zdaniem Adama K. Podgórskiego, zajmującego się problematyką śląskich nazw miejscowych, nazwa Borowa Wieś wskazuje, że osada została założona w borze, czyli pośród terenów leśnych. W języku staropolskim bór oznaczał las iglasty²⁶. Okolice Borowej Wsi musiały być silnie związane z lasem. Wskazują na to także inne nazwy topograficzne występujące w pobliżu. Jeden z przysiółków paniowskich nosił nazwę *Dąbrowa*, wskazującą na związek z lasem dębowym. Także na terenie Paniów znajdował się folwark Borowy²⁷.

Przysiółki na terenie Borowej Wsi

Dziembowizna

Od samego początku istnienia Borowej Wsi jedno gospodarstwo należało do innej parafii niż reszta osady. Jego właścicielem był niejaki Jan Dziemba, stąd przysiółek ten określano mianem *Dziembowizna* (w źródłach też jako *Dziębowizna*). Wspomniany Dziemba musiał być jednym z pierwszych osadników na terenie Borowej Wsi, gdyż w źródłach pojawił się już w 1586 r., zatem krótko po założeniu osady. Dziembowizna musiała powstać więc w podobnym czasie co reszta wsi. W latach późniejszych przedstawiciele rodu nadal zamieszkiwali ten obszar. W 1718 r. wymieniono Macieja

²¹ J. G. Knic, *Alphabetisch-statistisch-topographische Übersicht...*, Breslau 1845, s. 432.

²² *Illustrierter Führer durch das Oberschlesische Industriegebiet: mit besonderer Berücksichtigung der Orte Kattowitz, Königshütte, Beuthen, Tarnowitz, Zabrze und Gleiwitz*, Leipzig [1904], s. 80.

²³ *Atlas mit 16 Kreiskarten. Oppelner Reg. Bez. Beuthener Kreis*, bearb. von Wiesner, Schilling, Breslau 1831, AP Kat., Wyższy Urząd Górniczy w Katowicach – Zbiór kartograficzny (dalej: WUG-kart.), sygn. OBB 266.

²⁴ AP Kat., Zb. kart., poz. 513/11.

²⁵ J. W. Wieland, *Principatus Silesiae Rattiboriensis nova et exactissima tabula geographica comonstrans insimul Liberas Dynasias Ples et Beuthen cum Statu Loslau ex emensurationibus J. W. Wieland sumotibus principum et ord. Silesiae, delineata et reducta excula Norimb. Ab Heredibus Hommanianis A.O.R MDCCXXXVI...*, [w:] *Atlas Silesiae id est Ducatus Silesiae generaliter Quatuor Mappis nec non specialiter XVI Mappis tot. Principatus repraesentatibus geographice exhibitus, Addida Praefatione qua de Historia huius Atlantis agitur auctoritate publica in locem emissus ab Hommanianis Heredibus*, Norimbergae MDCCL. AP. Kat., Zb. Kart., sygn. 575. Przedruk: P. Grecner, M. Mączka, *Źródła kartograficzne do dziejów Mikołowa (do 1945 roku)*, Mikołów 2007, s. IV.

²⁶ Materiały na podstawie maszynopisu A. K. Podgórskiego dzięki uprzejmości autora.

²⁷ L. Musioł, *Paniowy...*, s. 20.

Dziembę, zaś w 1744 r. – Bartłomieja Dziembę „ex Bor”²⁸. Z kolei Księga roboczn chłopów z dóbr pszczyńskich z 1764 r. podaje zagrodnika Bartka Dziembę. Być może chodzi o tego samego²⁹. Według spisu komunikantów parafii w Bujakowie w 1766 r. Dziembowiznę zamieszkiwali: zagrodnik Bartłomiej Dzięba, jego żona Zofia, córka Marianna oraz synowie Melchior i Urban, następnie Paweł Grzesiczek z żoną Katarzyną, dworskie służące Zofia Słonika, Anna Gwalonka, Marianna Kobierka, dalej zagrodnik i gajowy Szymon Grzesiczek, jego żona Marianna, syn Jakub oraz służąca Marianna Kozubek³⁰.

Lokalizacja Dziembowizny jest możliwa dzięki mapie *Messtischblatt*, na której zaznaczono ją na wschód od skrzyżowania na Wygodzie, wzdłuż ulicy Mariana Buczka. Na początku XX w. kolonię tworzyło zaledwie kilka gospodarstw rozrzucanych wzdłuż tej ulicy, która do dziś nie zmieniła kształtu³¹. Ludwik Musioł zdołał ustalić, że obszar owej Dziembowizny wynosił 29 ha³².

Piaski (Sahara)

Piaski swą nazwę zawdzięczają piaszczystemu podłożu i słabej glebie. Rozciągają się od szosy Gliwickiej w kierunku północnym, wzdłuż rzeczki Promnej. Główną oś stanowi ulica Piaskowa. Warto wspomnieć, że obszar ten był jedną z najwcześniej zasiedlonych części Borowej Wsi. Nazwa *Sahara* pojawiła się w miejscowym żargonie dopiero w XX w. Teresa Kozubek-Czarnecka przywołuje jeszcze nazwę *Korzyniec*, zaś na określenie jego mieszkańców słowo *Korzyniorze*, co potwierdza słabą jakość gleby w tym rejonie³³. W kronice szkolnej podano, że na Piaskach w 1926 r. mieszkali głównie bezrobotni³⁴.

Konty

Tak nazwano na mapie Flemminga z końca XIX w. kilka zabudowań na północno-zachodnim skraju wsi w klinie między rzekami Kłodnicą i Promną³⁵. Zabudowania w tym miejscu stały jeszcze w II połowie XX w., co potwierdzają mieszkańcy oraz mapy. Dziś pozostały jedynie ceglane fundamenty murów, częściowo zalane wodą stawu, który w międzyczasie powstał w tym miejscu po zapadnięciu się terenu.

²⁸ Tamże, s. 10-11.

²⁹ *Księgi roboczn...*, s. 60-61.

³⁰ L. Musioł, *Paniowy...*, s. 96-97

³¹ BŚ, Zb. Spec., sygn. M.2535 III.

³² L. Musioł, *Paniowy...*, s. 8.

³³ Teresa Czarnecka (Kozubek), wywiad przeprowadzili: Mirosław Harazim, Przemysław Noparlić, I 2009.

³⁴ Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowic-Borowej Wsi (dalej: AZS), *Kronika szkoły w Borowej Wsi*, cz. I: 1883–1948/49, s. 87.

³⁵ *Flemmings Handkarte von Schlesien in Einzelblättern. Kreis Tarnowitz, Stadt- und Landkreis Beuthen, Standkreis Königshütte, Kreis Zabrze nebst Stadt- und Landkreis Kattowitz*, Berlin – Glogau [b.d.], BŚ, Zb. Spec., sygn. M. o. 616 I.

Szubertowizna (Figlus Kolonia)

Kilka gospodarstw należących do Borowej Wsi znajdowało się w północno-wschodniej części wsi niedaleko Halemby nad granicznym ciekim wodnym, wpadającym do Kłodnicy w rejonie obecnych ulic Leśnej i Borowej. Adam K. Podgórski zdołał ustalić, że przysiółek ten nosił kilka nazw. Były to: *Figlus Kolonia*, *Kolonia Leśna* i *Szubertowizna*. W 1930 r. teren ten przekazano parafii halembskiej, a obecnie stanowi on część miasta Ruda Śląska³⁶.

Przysiółki w sąsiedztwie Borowej Wsi

Dąbrowa

W połowie XIX w. na terenie należącym do Paniów powstał przysiółek, który obecnie stanowi część Borowej Wsi. Obszar ten znajduje się na południe od ulicy Równoległej; ciągnie się wzdłuż ulicy Dąbrowa i rzeczki Promna.

Kolonia *Dąbrowa* powstała około 1851 r., kiedy właściciel Paniów, hrabia Ryszard de Posadowski-Wehner, wytrzebił istniejący między szosą gliwicko-mikołowską a potokiem Prądna las o tej samej nazwie. Następnie 1 grudnia 1853 r. sprzedał kilka parcel pod gospodarstwa na terenie Dąbrowy czterem chłopom paniowskim³⁷. Największą parcelę o powierzchni 9 mórg zakupił Franciszek Fojt. Nieco mniejsze działki (8 mórg) kupili Wojciech Fojt i Marcin Bałuch. Najmniejszą 4-morgową parcelę kupił Janek Nowaczyk³⁸. W 1871 r. Dąbrowę zamieszkiwało 65 mieszkańców w 9 domach. Wszyscy byli katolikami³⁹.

Wygoda

Jak powiedziano na wstępie, obecna granica Borowej Wsi w okolicy skrzyżowania na tzw. Wygodzie odbiega od pierwotnej. Od końca XVIII w. w miejscu obecnej stacji benzynowej między ulicami Stefana Czarnieckiego i Gliwicką stała karczma nazywana *Starą Wygodą*. Obszar ten wówczas należał do Paniów. Z ustaleń Ludwika Musioła wynika, że karczmy nie było jeszcze w 1786 r., natomiast pierwszym karczmarzem był w 1792 r. Józef Greiner pochodzący ze szklarni bujakowskiej. Lokalizacja karczmy miała związek z przebiegającym w tym miejscu starym szlakiem z Wrocławia przez Gliwice do Krakowa⁴⁰. Na Wygodzie w 1871 r. stał tylko jeden dom, który zamieszkiwało 7 osób⁴¹. W okresie II wojny światowej w budynku tym mieścił się urząd

³⁶ Materiały na podstawie maszynopisu A. K. Podgórskiego dzięki uprzejmości autora.

³⁷ L. Musioł, *Paniowy...*, s. 9. Autor podał także, iż parcele te sprzedawano po 20 talarów za 1 morgę.

³⁸ Tamże, s. 17.

³⁹ Tamże, s. 43.

⁴⁰ Tamże, s. 28-30.

⁴¹ Tamże, s. 43.

gminy. Zabudowania Starej Wygody zostały zniszczone w wyniku działań wojennych w styczniu 1945 r. i nigdy ich nie odbudowano⁴².

U progu XX w. wzniesiono stojący do dziś budynek nowej karczmy nazwany *Nową Wygodą*. Postawiono go kilkaset metrów na wschód od Starej Wygody, po północno-zachodniej stronie skrzyżowania obecnych ulic Gliwickiej i Mariana Buczka. Jest to piętrowy obiekt, wykonany z cegły, przykryty dwuspadowym dachem. Jego istnienie oraz funkcję potwierdzają mapy z początku XX w.⁴³

2. Budynek dawnej karczmy – tzw. Nowej Wygody (stan obecny)
Fot. Przemysław Noparlić

Młyn Promny

Pewne związki z Borową Wsią miały istniejące w jej bliskim sąsiedztwie, choć już na obszarze Paniówek, młyn i kolonia Promny. W 1754 r. wymieniono młynarza Filipa Promnego, a w 1784 r. ślub brał „młynarz z Boru”, Benedykt Promny. Udzielał go cysters z Rud, również pochodzący z tego młyna, o. Benedykt Promny. Z kolei w 1824 r. w kościele w Paniowach ślub wziął niejaki Tomasz Promny⁴⁴. Młyn ten istniał jeszcze w początkach XX w., co potwierdzają mapy z tego okresu. Przy młynie była grobla, która spiętrzała wodę w rzece. Przez groblę prowadziła prosta droga w kierunku Borowej Wsi.

⁴² Teresa Kozubek (Czarniecka)... .

⁴³ BŚ, Zb. Spec., sygn. M. 2535 III.

⁴⁴ L. Musioł, *Paniowy...*, s. 32.

Dzieje miejscowości od końca XVIII w. do 1918 r.

Od końca XVIII w. zaczęły pojawiać się prace geograficzno-statystyczne, które pozwalają w pełni ukazać stosunki społeczne i krajobraz kulturowy wsi u progu uprzemysłowienia. Pierwszym tego typu opracowaniem było dzieło Friedricha Alberta Zimmermanna, które ukazało się w 1783 r. Odnośnie do Borowej Wsi, podlegającej urzędowo Starej Kuźnicy, autor ustalił jedynie, że istniało wówczas 10 gospodarstw zagrodniczych i 8 chałupniczych, zamieszkiwanych przez 96 osób⁴⁵.

W 1830 r. Johann G. Knie opublikował *Alfabetyczno-statystyczno-topograficzny przegląd wszystkich wsi, osad, miast i innych miejscowości królewskiej pruskiej prowincji Śląsk*. Wśród opisanych miejscowości znalazła się także Borowa Wieś, którą zamieszkiwało 203 mieszkańców, z czego aż 197 było katolikami. Odnotowano również 6 Żydów. We wsi istniały 22 domy oraz budynek, w którym funkcjonował królewski urząd celny. Poza danymi administracyjnymi autor podał także odległości do miasta powiatowego Pszczyna (4 mile, czyli około 30 km) oraz do Mikołowa, w którym znajdowała się poczta (1 mila – około 7,5 km)⁴⁶.

W 1845 r. ukazało się poprawione wydanie tej pracy. Według ustaleń Johanna G. Knie – Borową Wieś w tym czasie zamieszkiwało w 19 domach już 281 mieszkańców, z czego 9 było ewangelikami. Poza tym we wsi znajdowały się 1 szynk (karczma) oraz budynek królewskiego urzędu celnego⁴⁷. W 1848 r. wieś zamieszkiwało nadal 10 zagrodników i 18 chałupników⁴⁸.

Najwięcej informacji na temat wsi w odniesieniu do połowy XIX w. przekazał Felix Triest. Według jego ustaleń Borową Wieś zamieszkiwało 10 zagrodników, a także 7 chałupników i 11 małych chałupników. Miejscowi chłopcy posiadali łącznie 28 koni, 80 sztuk rogacizny i 20 świń. Poza chłopami we wsi mieszkał 1 szynkarz, 1 krawiec i 1 kowal. Triest podał też dokładne wyliczenia dotyczące użytkowanych gruntów, które łącznie obliczył na 2671 mórg. Z tego pola uprawne zajmowały 1210 mórg, łąki – 131, pastwiska – 110, a ogrody – 6 mórg. Dalsze 20 mórg stanowiły stawy, natomiast zarośla i nieużytki obliczono odpowiednio na 444 i 750 mórg. O słabej jakości rolnictwa decydowała piaszczysta ziemia. Stąd uprawiano głównie żyto, owies i ziemniaki⁴⁹.

Do połowy XIX w. prawie wszyscy mieszkańcy wsi byli związani z rolnictwem. W drugiej połowie stulecia, wraz z rozwojem górnictwa węglowego w okolicznych miejscowościach, zaczęła się zmieniać specyfika zawodowa ludności. W wykazach mieszkańców pojawiło się sporo zawodów pozarolniczych. Doskonałym źródłem do poznania społecznej struktury Borowej Wsi na przełomie XIX/XX w. są dwie najstarsze księgi wpisów nowych uczniów do szkoły. Wśród danych na temat

⁴⁵ F. A. Zimmermann, *Beyträge zur...*, s. 106.

⁴⁶ J. G. Knie, *Alphabetisch-statistisch-topographische Übersicht...*, Breslau 1830, s. 499.

⁴⁷ J. G. Knie, *Alphabetisch-statistisch-topographische Übersicht...*, Breslau 1845, s. 432.

⁴⁸ L. Musioł, *Paniowy...*, s. 10-11.

⁴⁹ *Topographisches Handbuch...*, s. 610.

poszczególnych uczniów podano m.in. zawód ojca⁵⁰. Największa grupa mieszkańców związana była z górnictwem. Pierwsi górnicy pojawili się około 1891 r. Zdecydowanie więcej notowano ich w początkach XX w. Znacznie mniej mieszkało we wsi hutników. Przybyło też mieszkańców związanych z rzemiosłem i usługami (murarze, krawcy)⁵¹.

Mimo to nadal na początku XX stulecia wielu mieszkańców utrzymywało się z rolnictwa. W 1913 r. w Borowej Wsi przeprowadzono spis rolny. Mieszkańcy w 98 zagrodach posiadali 27 koni, 162 sztuki rogacizny, 107 świń i 49 kóz. Poza tym w 80 ogrodach naliczono 706 drzew owocowych⁵².

3. Pocztówka z początku XX w. ukazująca dawną gospodę Ze zbiorów internetowych

W początkach XX w. Borowa Wieś była miejscowością letniskową⁵³. W ilustrowanym przewodniku z 1904 r. podano, iż była to „lubiana miejscowość wycieczkowa, jak również letnisko”⁵⁴. W końcu XIX w. przy zachodnim krańcu wsi, przy drodze do Gliwic, zbudowano karczmę (niem. *Gasthaus*). Obiekt ten funkcjonował także w dwudziestoleciu międzywojennym, a nawet po II wojnie światowej. Ze wspomnień mieszkańców wynika, że przed wojną odbywały się tam potańcówki. Wewnątrz mieściła się restauracja, a w ogrodzie obok zadaszenia dla orkiestry – kręgielnia. Całość otaczał park z dwoma stawami, po których można było popływać łódką. Zachowało się kilka zdjęć i pocztówek, które to upamiętniają. Po przyłączeniu Borowej Wsi do Polski w 1922 r. gościniec ten przejęła

⁵⁰ AZS, *Katalog uczniów szkoły w Borowej Wsi*, cz. 1: 1883–1919; cz. 2: 1926–1945.

⁵¹ G. Pawlik, *Borowa Wieś. Z dziejów wsi i kościoła. (Monografia historyczna)*, praca dyplomowa pod kier. prof. dr hab. I. Bukowskiej-Floreńskiej, Uniwersytet Śląski, Cieszyn 2001, mps, s. 8-9.

⁵² AZS, *Kronika...*, cz. 1, s. 40.

⁵³ Krystyna Rosiek, wywiad przeprowadził: Rafał Lubański, II 2009.

⁵⁴ *Illustrierter Führer...*, s. 80.

rodzina Marcol, która przybyła tu z przyznanych wówczas Niemcom Gliwic⁵⁵. Wcześniej w kronice szkolnej kilkakrotnie jest mowa o gospodzie Dyllusa (niem. *Dylluse'schen Gasthaus*)⁵⁶.

4. Zbiornik wodny przy dawnej gospodzie
Ze zbioru Pelagii Zur

We wsi nie było wówczas poczty, zaś najbliższa znajdowała się w Halembie (w odległości około 3 km). Na stację kolejową oraz do lekarza trzeba było jechać do Przyszowic (6,5 km)⁵⁷. W książce adresowej z 1914 r. wymieniono jako miejscowego przedsiębiorcę Juliusza Mańkę. Handlował on wyrobami górniczymi, hutniczymi i materiałami pierwszej potrzeby. Podano także, iż prowadził zajazd (niem. *Gastwirtschaft*). We wsi funkcjonowała też kasa oszczędnościowo-pożyczkowa⁵⁸.

W lipcu 1914 r. wybuchła I wojna światowa. Państwo niemieckie prowadziło działania zbrojne na kilku frontach. Okres ten, zakończony porażką Niemiec w listopadzie 1918 r., był trudny także dla mieszkańców Borowej Wsi. Powołanie do wojska otrzymało 76 mężczyzn, których imiona i nazwiska podano w szkolnej kronice⁵⁹. Przedłużająca się wojna wpłynęła także na gospodarkę kraju. W efekcie chleb wydawano na kartki, a duże ograniczenia występowały w konsumpcji mięsa i przetworów mięsnych. Od początku

⁵⁵ Teresa Czarnecka (Kozubek)... .

⁵⁶ AZS, *Kronika...*, cz. 1, s. 72

⁵⁷ *Schematismus der öffentlichen katholischen und evangelischen Volksschulen des Reg.-Bez. [Regierungsbezirk] Oppeln (Statistik, Adressbuch). Eine übersichtliche Zusammenstellung aller kath[olischen] und evang[elischen] Schulen [...]*, bearb. von C. Herold, 3. Aufl., Breslau 1911, s. 217.

⁵⁸ *Oberschlesisches Handels-Adressbuch. Herausgegeben unter Benutzung des amtlichen Materials der Handelskammer für den Regierungsbezirk Oppeln*, Berlin – Breslau – Kattowitz – Leipzig 1914, s. 256.

⁵⁹ AZS, *Kronika...*, cz. 1, s. 48-53. Lista nazwisk znajduje się w Aneksie nr 4. W kronice nie podano danych dotyczących okresu służby. Nie wiadomo też, kto spośród nich z wojny nie wrócił.

wojny obowiązywał też, podobnie jak w większości powiatów Górnego Śląska, ścisły zakaz sprzedaży alkoholu⁶⁰.

Dzieje miejscowości w latach 1922–1939

Porażka Niemiec w I wojnie światowej w 1918 r. otwarła w dziejach Górnego Śląska nowy rozdział. W latach 1919–1920 doszło do dwóch powstań, w których polskojęzyczna ludność chciała przyłączyć Górny Śląsk do odrodzonej w 1918 r. Polski. Okres ten był jednym z trudniejszych w dziejach Śląska. Przeciw sobie stawiali sąsiedzi, a czasem nawet członkowie tych samych rodzin. Również mieszkańcy Borowej Wsi uczestniczyli w powstaniach śląskich⁶¹. Trzecie powstanie wybuchło w maju 1921 r. po przegranej przez Polaków plebiscycie. Inaczej było w Borowej Wsi, gdzie zdecydowana większość mieszkańców opowiedziała się za przyłączeniem do Polski. Na 421 uprawnionych do głosowania za Polską było 381 mieszkańców. Za Niemcami głosowało 40 osób⁶². Był to wynik charakterystyczny dla wsi w ziemi pszczyńskiej. Zupełnie inaczej wyglądała sprawa w miastach. Ostatecznie w 1922 r. dokonano podziału Górnego Śląska. Borowa Wieś wraz z całą ziemią pszczyńską znalazła się po stronie polskiej.

Według „Śląskich Wiadomości Statystycznych” z 1933 r. Borową Wieś zamieszkiwały wówczas 1343 osoby, posiadające 149 budynków mieszkalnych⁶³. W kolejnym numerze „Wiadomości” podano dodatkowo liczbę ówczesnych radioabonentów, wynoszącą dwa⁶⁴. Według danych statystycznych w 1937 r. wieś zamieszkiwało 1349 mieszkańców, w tym 2 ewangelików. Jeśli chodzi o używany język, to 1334 osoby, a więc zdecydowana większość, posługiwały się językiem polskim, zaś 14 osób – językiem niemieckim. W tabeli jako język „żydowski i inny” podano liczbę⁶⁵.

Wiele wartościowych informacji o wyglądzie miejscowości w dwudziestoleciu międzywojennym przekazuje *Podręcznik powiatu pszczyńskiego* z 1933 r. Borową Wieś zamieszkiwało wówczas 1349 mieszkańców, z czego zaledwie jeden był ewangelikiem. Z ponad 705 ha należących do gminy 253 ha zajmowały pola uprawne, 115 ha – łąki, 234 ha – lasy i ponad 2 ha – stawy. Naczelnikiem gminy był wówczas Paweł Musioł, sekretarzem – Paweł Kozubek, funkcję rozjemcy pełnił Paweł Muskietorz, a miejscową akuszerką była Marta Kurpanikowa. Sprawy policyjne musiano załatwiać w Paniowach. We wsi nadal nie było poczty. Mieszkańcy podlegali placówce pocztowej w Paniówkach⁶⁶. W innej publikacji podano, że istniała rozmównica publiczna, w której służba trwała w ciągu dnia najwyżej 3 godziny⁶⁷.

⁶⁰ AZS, *Kronika...*, cz. 1, s. 58-59.

⁶¹ Wykaz 32 powstańców śląskich z Borowej Wsi, zweryfikowanych przez Związek Powstańców Śląskich w latach 1936–1939, znajduje się w Aneksie nr 5.

⁶² *Encyklopedia powstań śląskich*, red. F. Hawranek, A. Kwiatek, W. Lesiuk, M. Lis, B. Rciner, Opole 1982, s. 693.

⁶³ „Śląskie Wiadomości Statystyczne” R. 1: 1934, z. 1, s. 5.

⁶⁴ Tamże, R. 3: 1936, z. 6, s. 186.

⁶⁵ Tamże, R. 4: 1937, z. 4, s. 113.

⁶⁶ *Podręcznik powiatu pszczyńskiego: Styczeń 1933*, Pszczyzna 1933, s. 81-81.

⁶⁷ *Spis abonentów sieci telefonicznych Dyrekcji Okręgu Poczty i Telegrafów w Katowicach na 1936 r.*, Warszawa 1936, s. 103

Tabela 1

Wyniki głosowania w Borowej Wsi w plebiscycie z 20 marca 1921 r.

Wyszczególnienie	Kategoria	Wyniki	
		osób	%
Uprawnionych	Zamieszkali	407	96,7
	Niezamieszkali	11	2,6
	Zamieszkali, nie urodzeni	3	0,7
	Łącznie	421	100,0
Głosowanie	Oddanych głosów	421	100,0
	Za Polską	381	90,5
	Za Niemcami	40	9,5
	Głosów unieważnionych	–	–

Źródło: *Encyklopedia powstań śląskich*, red. F. Hawranek, A. Kwiatek, W. Lesiuk, M. Lis, B. Reiner, Opole 1982, s. 693.

Borowa Wieś podlegała urzędowi skarbowemu w Mikołowie. Pierwotnie był on depozyturą urzędu w Pszczynie. W 1938 r. oddział mikołowski stał się samodzielną placówką⁶⁸. Z kolei urząd cywilny dla Borowej Wsi, jak i Starej Kuźnicy mieścił się w Śmiłowicach. Obszar ten obejmował łącznie teren 26,68 km² zaludniony przez 3423 mieszkańców⁶⁹.

Dużą wartość dla poznania struktury społecznej osady w dwudziestoleciu międzywojennym ma zestawienie mieszkańców ze względu na źródło utrzymania (tabela 2). Wynika z niego, że wówczas tylko 12 procent ludności utrzymywało się z rolnictwa. Zdecydowana większość rodzin była związana z górnictwem (ponad 45 procent). Sporo osób (około 18 procent) zatrudnionych było w przemyśle. Jedynie nieco ponad 2 procent osób utrzymywało się z handlu i ubezpieczeń. Resztę, w postaci około 21 procent, zdefiniowano jako utrzymujących się z innych źródeł⁷⁰. Z kolei z *Podręcznika powiatu pszczyńskiego* wiadomo, że gospodę, znajdującą się w miejscu dzisiejszego ośrodka „Caritas”, prowadził Robert Marcol. Owocami i jarzynami handlował Ryszard Zaczek. Towary kolonialne rozprowadzali Edmund May, Józefa Jaszczurok oraz Robert Marcol. Piotr Mika handlował różnościami. Ostatnią, najliczniejszą grupę przedsiębiorców stanowili hodowcy, rzeźnicy i masarze. Bydło i konie sprzedawał Wilhelm Duda, świnie – Franciszek Folek i Kacper Broll, mięso – Antoni Madeja i Karol Spyra. Antoni Potyka handlował nierogacizną, sianem i słomą⁷¹. Z kolei na Wygodzie siedzibę miał kowal Zagórski⁷².

⁶⁸ „Dziennik Ustaw Śląskich” 1938, nr 2, s. 5-6.

⁶⁹ „Śląskie Wiadomości Statystyczne” R. 3: 1936, z. 11, s. 381.

⁷⁰ Tamże, R. 3: 1936, z. 12, s. 395.

⁷¹ *Podręcznik Powiatu Pszczyńskiego...*, s. 81-82

⁷² Berta Molcnda (Spyra), wywiad przeprowadziła: Magdalena Gabryś, IV 2009.

Tabela 2

Mieszkańcy Borowej Wsi ze względu na źródło utrzymania (1936 r.)

Wyszczególnienie	Liczba	%
Ogółem	1349	100,0
Rolnictwo	167	12,4
Górnictwo	617	45,7
Przemysł	249	18,5
Handel i ubezpieczenia	31	2,3
Inne źródła utrzymania	285	21,1

Źródło: „Śląskie Wiadomości Statystyczne” R. 3: 1936, z. 12, s. 395.

Już 30 października 1919 r. w Borowej Wsi powstał Chór Mieszany „Jutrzenka”, który pierwotnie liczył 30 członków. Jego prezesem został W. Brychcy. Po kilku latach (około 1922 r.) zawiesił działalność. Chór krótko funkcjonował jeszcze w latach 1929–1931, pod batutą Ryszarda Bartnika⁷³. Materialnym śladem życia miejscowości w dwudziestoleciu międzywojennym jest sztandar Zjednoczenia Zawodowego Polskiego w Borowej Wsi z 1922 r., odnaleziony przez rodzinę Stalica⁷⁴.

W omawianym okresie zmieniła się sytuacja w zakresie komunikacji. Na ulicy Gliwickiej położono asfalt. Do tej pory była kamienna droga bita pierwszej klasy⁷⁵. 20 sierpnia 1938 r. przez Borową Wieś przejechał pierwszy autobus liniowy, kursujący odtąd na trasie między Katowicami a Knurówem⁷⁶.

Dzieje miejscowości w okresie II wojny światowej (1939–1945)

W piątek 1 września 1939 r. rozpoczęła się II wojna światowa. Wojska niemieckie wkroczyły do Borowej Wsi już pierwszego dnia wojny⁷⁷. Z relacji niektórych mieszkańców wynika, że po wejściu żołnierzy do wsi jej ludność na trzy dni wysiedlono do Paniówek⁷⁸. Okupacja miejscowości trwała do 27 stycznia 1945 r.⁷⁹

W okresie okupacji zamalowano polskie szyldy na sklepach, a nazwy ulic otrzymały niemieckie brzmienie⁸⁰. Niektórym ulicom całkowicie zmieniono nazwy. Taki los spotkał obecną ulicę Oświęcimską, która na cześć Hitlera przyjęła nazwę *Adolf-Hitler-Strasse*. W latach 1939–1945 we wsi funkcjonowały trzy sklepy. Pierwszy

⁷³ J. Fojcik, *Materiały do dziejów ruchu śpiewaczego na Śląsku*, Katowice 1961, s. 211

⁷⁴ Szczegółowy opis sztandaru znajduje się w Aneksie nr 6.

⁷⁵ Teresa Czarnecka (Kozubek)... .

⁷⁶ AZS, *Kronika...*, cz. 1, s. 141.

⁷⁷ Dorota Żur, wywiad przeprowadzili: Dawid Macha, Grzegorz Macha, 15 II 2009.

⁷⁸ Alfons Czipionka, wywiad przeprowadziły: Monika Gabor, Katarzyna Rajwa, 26 II 2009.

⁷⁹ AZS, *Kronika...*, cz. 1, s. 142.

⁸⁰ Ulica Gliwicka – *Gleiwitzerstrasse*; ulica Równoległa – *Parallelstrasse*. Na podstawie wywiadów z Anną Zaczek (Wichoczek), które przeprowadziły: Magdalena Zaczek, Monika Zaczek, V 2009.

prowadził p. Jaszczurok w okolicy Wygody, drugi – p. Kalisz, trzeci natomiast p. Kurpas. We wszystkich sklepach kupowano towary na kartki⁸¹.

Urząd gminy w czasach okupacji znajdował się w dawnym zajeździe na Wygodzie. Jak wspomina Teresa Czarnecka (z domu Kozubek), budynek ten spalili Rosjanie w 1945 r. Nigdy go nie odbudowano. Obecnie na jego miejscu znajduje się stacja paliw. Z kolei posterunek niemieckiej policji mieścił się w domu państwa Kozubków przy ulicy Gliwickiej. Był to wówczas najbardziej reprezentacyjny budynek we wsi. P. Czarnecka wspomina przełożonego żandarmerii jako bardzo dobrego człowieka, który kilkakrotnie wstawiał się za Polakami. Zajmował wraz z żoną mieszkanie na parterze. Przed wkroczeniem Rosjan oboje uciekli do Austrii, skąd pochodzili. Po wojnie Kozubkowie przez pewien czas utrzymywali z nimi kontakt⁸².

W jednej z publikacji z okresu II wojny światowej podano szczegółowe informacje na temat ówczesnej sytuacji w Borowej Wsi. Zamieszkiwało ją wówczas 1540 mieszkańców, posiadających 420 gospodarstw. Łączna powierzchnia gminy wynosiła 573 ha. Urząd wójta sprawował Robert Kurpas. We wsi znajdowała się szkoła ludowa. W dalszym ciągu miejscowość podlegała starostwu powiatowemu w Pszczynie. Zmieniła się siedziba urzędu stanu cywilnego, mieszczącego się odtąd w Starej Kuźnicy. Wieś podlegała okręgowi żandarmerii w Paniowach. W Mikołowie natomiast mieściły się urząd skarbowy, sąd okręgowy i miejscowa kasa chorych. Sąd pracy znajdował się w Gliwicach⁸³. W lipcu 1941 r. nastąpiła elektryfikacja wsi, którą podłączono do elektrowni w Łaziskach Górnych (niem. *Ober Lazisk*)⁸⁴.

Najczarniejszą kartą okresu wojennego na Górnym Śląsku był styczeń 1945 r. i przybycie na ten obszar wojsk radzieckich. W okolicznych miejscowościach wydarzenie to przybrało dramatyczną formę i pociągnęło za sobą liczne ofiary wśród ludności cywilnej. Niezwykle krwawe wydarzenia rozegrały się w pobliskich Przyzowicach. 27 stycznia zginęło tam co najmniej 69 osób⁸⁵.

Znacznie spokojniej wkroczenie Armii Czerwonej przebiegało w Borowej Wsi. Szczegółowo opisano to w kronice szkolnej. Ustalenia te skonfrontowano ze wspomnieniami żyjących świadków tamtych zdarzeń. Aby w pełni przedstawić sytuację w styczniu 1945 r., poniżej przedstawiamy fragment relacji ze szkolnej kroniki:

„W tych dniach przechodzą dniami i nocą całe kolumny więźniów z Oświęcimia w kierunku Gliwic. Znajdują się wśród nich ludzie różnych narodowości, kobiety i mężczyźni. Włoką się bardzo powoli; są wycieńczeni i słabi; ślaniają się, a niektórzy z nich nie mogą dalej iść i zostają leżeć na szosie, spychani przez SS-manów do rowów przydrożnych, by następnie wystrzałem z rewolweru zakończyć ich życie. Obraz to jest straszny. Nieszczęśliwcy ci zostali pochowani na miejscowym cmentarzu.

⁸¹ Alfons Czyptionka... .

⁸² Teresa Czarnecka (Kozubek)... .

⁸³ *Alphabetisches Verzeichnis der Stadt- und Landgemeinden im Gau Oberschlesien mit den dazugehörigen Ortsteilen, Kolonien, Siedlungen usw.*, Dresden [ok. 1940], s. 94.

⁸⁴ AZS, *Historia szkoły w Borowej Wsi okresu II wojny światowej*, rkps, brak sygn.

⁸⁵ Wydarzenia te dokładnie opisuje K. Grodoń, *Trzy dni z dziejów Przyszowic. Wspomnienia mieszkańców*, 2006.

Pogoda jest niestała, lecz zima niezbyt ostra. W dniu 20 stycznia zbliża się huk dział, a wieczorem widać lunę nad Bytomiem. W następnych dniach padają bomby na okręg przemysłowy i na Mikołów. Na teren Borowej Wsi została sprowadzona specjalna dywizja pancerna, mająca powstrzymać pochód Armii Czerwonej. Artyleria zostaje rozstawiona na polach Borowej Wsi w kierunku Gliwic, skąd nacierają Rosjanie⁸⁶. W dniu 26 stycznia wojska radzieckie są już między Gliwicami a Przyszowicami. W dniu 27 stycznia Rosjanie dotarli do lasu pod Paniówkami. W godzinach wieczornych tegoż dnia walki się wzmagają i dochodzą do szczytu między godzinami 22 a 23. O godzinie 24 uchodzi sprowadzona tu dywizja pancerna w kierunku Mikołowa. Ucieczka trwa godzinę. O godzinie 1.10 jedzie szosą do Mikołowa pierwszy czołg radziecki, a krótko potem całe sznury samochodów wojskowych. Borowa Wieś jest wolna od okupanta.

W pierwszych godzinach rannych niedzieli dnia 28 stycznia 1945 r. pojawiła się piechota rosyjska, przeprowadzając rewizje w mieszkaniach, w czasie których giną różne drobiazgi wartościowe, a przede wszystkim zegarki (*czaszy z rosyjska zwane*)⁸⁷. Szkody materialne, powstałe w czasie działań wojennych, na terenie Borowej Wsi są niewielkie. Wypalone zostały 3 budynki i to domy mieszkalne Pękali i Grundaja, leżące przy drodze prowadzącej od Nowej Wygody do Paniów, oraz Stara Wygoda, gdzie mieścił się niemiecki urząd gminny. Poza tym otrzymało kilka domów pociski artyleryjskie, nie wyrządzając jednak większych szkód, poza dziurami w murach czy dachach⁸⁸.

Z tekstu wynika, że wkroczenie wojsk radzieckich poprzedził tzw. marsz śmierci. Hitlerowcy w styczniu 1945 r. ewakuowali więźniów obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu. Jedną z tras przemarszu wiodła przez Borową Wieś w kierunku Gliwic. Doskonale pamiętają to niektórzy mieszkańcy wsi⁸⁹. Z ich relacji wynika, że niektórzy mieszkańcy próbowali podać więźniom wodę do picia. Byli jednak odtrącani przez eskortujących SS-manów. Nikt z mieszkańców nie został wówczas zabity. Z kolumny tej udało się zbiec kilku więźniom. Ze wspomnień Franciszka Bartoszka, jednego z działaczy Polskiej Partii Robotniczej, wynika, że podczas marszu uciekło 8 więźniów. Wśród nich było 5 Polaków, Niemiec i 2 Francuzów. Mieli oni znaleźć schronienie u Wilhelma Kostki⁹⁰.

Już od 1944 r. Żydów przechowywało małżeństwo Paweł i Maria Muskie-torzowie. Wiele ryzykowali, gdyż mieli wówczas trójkę dzieci. Ukrywał się u nich zaprzyjaźniony Żyd z Wirku (obecnie dzielnica Rudy Śląskiej), kupiec Erich Sime-nauer z córką Ritą. Podczas ewakuacji obozu oświęcimskiego z kolumny uciekło

⁸⁶ Tu poprawka ołówkiem na: „Wojska Radzieckie”.

⁸⁷ Ten akapit został przez kogoś w całości zakreślony ołówkiem.

⁸⁸ AZS, *Kronika...*, cz. 1, s. 143-146.

⁸⁹ Teresa Czarniecka (Kozubek)...; Maria Mijacz (Smolka), wywiad przeprowadził: Adam Stalica, V 2009.

⁹⁰ F. Bartoszek, *Z działalności rewolucyjnego ruchu oporu w Rudzie Śląskiej*, [w:] *Wspomnienia peperowców śląskich*, oprac. A. Kałuża, J. Kantyka, H. Rechowicz, Katowice 1964, s. 32. Ów Kostka był miejscowym działaczem komunistycznym. Z relacji mieszkańców wynika, iż jego grób, jako jedyny na cmentarzu, nie jest zwrócony w stronę krzyża.

kilku kolejnych Żydów, którzy też schronili się u Muskietorzów. Za swą postawę w 1999 r. ich syn Franciszek odebrał Medal „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata”⁹¹. Kilku innych Żydów schroniło się u jednej z rodzin na Piaskach. Z marszu śmierci ukrywała się we wsi jeszcze co najmniej jedna osoba⁹².

W Borowej Wsi Rosjanie nie powtórzyli masakry z Przyszowic. Ograniczyli się do dokładnego przeszukiwania mieszkań. Zabierali wszystko, co miało wartość, głównie świecidełka niewielkiej wagi (zegarki, biżuterię, sztucce). Nieprzyjemny incydent zdarzył się w domu Roberta Kozubka, gdzie czerwonoarmiści stacjonowali od stycznia do maja 1945 r. Jak wspomina jego córka, w ich mieszkaniu zmarł jeden z żołnierzy. Powodem śmierci było wypicie denaturatu. Został pochowany razem z więźniami oświęcimskimi na miejscowym cmentarzu⁹³. Pogrzebano tam także około 30 więźniów zabitych na terenie Przyszowic, których ciała zwieziono tu furmankami⁹⁴. W miejscu pochówku znajduje się pomnik z następującym napisem: „Tu spoczywa 31 więźniów oświęcimskich zamordowanych przez hitlerowców w styczniu 1945 w czasie przemarszu. Borowa Wieś”.

Dzieje miejscowości w latach 1945–2009

Samodzielna gmina Borowa Wieś przestała istnieć 15 października 1945 r. Stała się odtąd częścią zbiorczej gminy Śmiłowice razem z Paniowami, Starą Kuźnicą i Mokrem⁹⁵. Kolejna reforma administracyjna nastąpiła w styczniu 1955 r. Borową Wieś włączono wtedy do nowo utworzonego powiatu tyskiego, natomiast w miejsce gmin zbiorczych wprowadzono gromady, których organami były Gromadzkie Rady Narodowe. Borowa Wieś stała się siedzibą Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej, obejmującej także Paniowę i Śmiłowice (łącznie 3039 mieszkańców). Przewodniczącym Prezydium został były sołtys Borowej Wsi, Jan Juraszczyk, a wśród członków Prezydium znalazł się m.in. kierownik szkoły Jan Wygrabek⁹⁶. Siedziba Prezydium znajdowała się na parterze kamienicy Kozubków przy ulicy Gliwickiej. Pozostałością po tym jest nieczynna furka w ogrodzeniu, niegdyś prowadząca do Prezydium. W 1973 r. ponownie wprowadzono podział na gminy. Borową Wieś przypisano wówczas do gminy Mokre razem z Paniowami i Śmiłowicami⁹⁷. Od 1975 r. Borowa Wieś jest sołectwem należącym do miasta Mikołów, będącego od 1999 r. siedzibą powiatu ziemskiego⁹⁸.

⁹¹ G. Cius, *Sprawiedliwi z Borowej Wsi*, „Dziennik Zachodni” 2000, nr 25. Aktywny udział rodziny Muskietorz w pomocy Żydom potwierdza: Maria Mijacz, wywiad przeprowadził: Adam Stalica, V 2009.

⁹² Rodzina, która ją chroniła, pragnie zachować anonimowość.

⁹³ Teresa Czarnecka (Kozubek)...

⁹⁴ K. Grodoń, *Trzy dni z dziejów Przyszowic...*, s. 10.

⁹⁵ AZS, *Kronika...*, cz. 1, s. 148.

⁹⁶ AZS, *Kronika...*, cz. 2: 1949/50-1975/76, s. 37.

⁹⁷ G. Pawlik, *Borowa Wieś...*, s. 7.

⁹⁸ Tamże, s. 6.

Według pierwszego po wojnie spisu ludności, który przeprowadzono w 1946 r., miejscowość zamieszkiwało 1440 mieszkańców⁹⁹. W okresie Polski Ludowej nastąpiły istotne zmiany. W 1955 r. oświetlono ulicę Piaskową. Tym samym cała osada miała odtąd światło elektryczne¹⁰⁰. 1 kwietnia 1956 r. Borowa Wieś doczekała się własnego Urzędu Pocztowo-Telekomunikacyjnego¹⁰¹. W następnym roku zamontowano tam 12 punktów telefonicznych, z których jeden przypisano miejscowej szkole¹⁰². Ważnym wydarzeniem w życiu miejscowości było ponowne otwarcie w 1956 r., po pięcioletniej przerwie, sklepu rzeźniczego u Alfreda Szewerdy. Miało to znaczenie także dla nauczycieli. Kierownik szkoły skomentował owo wydarzenie następująco: „Skończą się wyjazdy do Mikołowa, Halemby czy Gliwic po kawałek mięsa. Frekwencja w szkole poprawi się, gdyż nie będzie wymówek – «musiałem pojechać po mięso i słoninę»”¹⁰³. W 1960 r., w wyniku interwencji władz szkoły, powstał przystanek autobusowy na żądanie naprzeciwko placówki¹⁰⁴. W rok później poszerzono i zmodernizowano szosę Mikołów – Gliwice, wskutek czego zwiększył się ruch na tej drodze i liczba wypadków¹⁰⁵.

W końcu lat pięćdziesiątych spokojna dotąd wieś stała się miejscem chuligańskich wybryków, a nawet zdarzeń kryminalnych. Miejscowa młodzież pracująca trwonila zarobione pieniądze na alkohol i często wszczynala burdy na zabawach z udziałem przyjezdnych na Śląsk w poszukiwaniu pracy mieszkańców Domu Młodego Górnika w Halembie. W związku z powyższym Rada Gromadzka w 1957 r. zdecydowała o rocznym zakazie organizowania zabaw w salach p. Marcola w Borowej Wsi i p. Żura w Paniowach. Poza tym odbywały się wówczas porachunki między samymi mieszkańcami Borowej Wsi. W 1955 r. pobito dotkliwie jednego z mieszkańców, który „nie cieszył się dobrą opinią”. W wyniku odniesionych ran zmarł. W 1957 r. z kolei zamordowano ojca sprawcy poprzedniego pobicia. Według mieszkańców była to zemsta¹⁰⁶.

W 1963 r. posadzono 88 drzew przy stawie Korytnik, wokół którego zaplanowano park. W tym samym roku we wsi prowadzono wiercenia geologiczne. Odwierty, które zwiedzili starsi uczniowie, założono w sąsiedztwie starej szkoły oraz obok zabudowań Alfreda Szewerdy. Udokumentowano zalegające pod Borową Wsią pokłady węgla na głębokości ponad 1000 m¹⁰⁷.

Zainteresowanie towarzyszyło także otwarciu wiosną 1975 r. pawilonu handlowego naprzeciw szkoły. Obiekt stanął na parceli Alfreda Bryłki, którą wykupiły władze gminne. Pierwotnie pawilon składał się z dwóch sklepów: gospodarstwa domowego i sprzętu elektrycznego¹⁰⁸. Obecnie w pawilonie znajduje się market spożywczy.

⁹⁹ AZS, *Kronika...*, cz. 1, s. 149.

¹⁰⁰ AZS, *Kronika...*, cz. 2, s. 38

¹⁰¹ Tamże, s. 51.

¹⁰² Tamże, s. 57.

¹⁰³ Tamże, s. 50.

¹⁰⁴ Tamże, s. 72-73.

¹⁰⁵ Tamże, s. 91-92.

¹⁰⁶ Tamże, s. 62.

¹⁰⁷ Tamże, s. 94-95.

¹⁰⁸ Pawilon powstał kilka lat wcześniej, jednak szybko został zamknięty po włamaniu na dużą kwotę. AZS,

W końcu lat osiemdziesiątych Marta Krzysteczko przekazała swoje 23-hektarowe gospodarstwo wraz z budynkiem dawnego zajazdu Kościołowi z przeznaczeniem na ośrodek dla osób niepełnosprawnych. Biskup katowicki Damian Zimoń skierował tu w celu zorganizowania ośrodka ks. Krzysztofa Bąka, który został też Diecezjalnym Duszpasterzem Niepełnosprawnych. 1 września 1990 r. biskup Damian Zimoń utworzył w Borowej Wsi Ośrodek dla Osób Niepełnosprawnych „Miłosierdzie Boże”.

W październiku 2003 r. w Borowej Wsi powstał finansowany z budżetu miasta Klub Sportowy „Burza”. Inicjatorem powołania klubu był Krzysztof Żur, który w kwietniu 2004 r. został jego pierwszym prezesem. Zawodnicy trenują w sali gimnastycznej miejscowej szkoły oraz na boisku przy ulicy Piaskowej. Podzieleni są na sekcje: siatkówki dziewcząt, akrobatyki sportowej dziewcząt oraz piłki nożnej chłopców.

Zmiany krajobrazu kulturowego w Borowej Wsi w ciągu wieków

Osobnego omówienia wymaga krajobraz kulturowy Borowej Wsi i jego zmiany w ciągu wieków. Pod pojęciem tym kryją się wszelkie ingerencje człowieka w środowisko, m.in. przez budowę dróg, zakładanie pól i łąk czy zmiany zasięgu zabudowań. Doskonałym źródłem, umożliwiającym odtworzenie tego, są archiwalne mapy

Dzięki wspomnianej już rękopiśmiennej mapie Hindenberga z 1636 r. można ustalić przybliżony wygląd wsi krótko po jej założeniu¹⁰⁹. Z mapy wynika, że większa część obszaru wsi była już wtedy zagospodarowana przez łąki i pola uprawne. Tereny leśne występowały jedynie w okolicy dzisiejszej ulicy Równoległej oraz w sąsiedztwie Starej Kuźnicy. Przy Borowej Wsi zaznaczono dwie drogi, z których pierwsza łączyła Paniowy ze Starą Kuźnicą, a druga stanowiła jej odnogę ku Borowej Wsi, wzdłuż granicy Państwa Pszczyńskiego. Samą wieś przedstawiono za pomocą sygnaturki z trzema zabudowaniami i ogrodzeniem w okolicach obecnej ulicy Piaskowej. Ukazano też jeden dom mieszkalny po paniowskiej stronie granicy między Borową Wsią a potokiem Promna. Prawdopodobnie symbolizuje on kolonię Dąbrowa.

Do XIX w. na Śląsku nie było dróg utwardzanych, a jedynie polne, którymi przemieszczanie się, zwłaszcza w okresie od jesieni do wiosny, było utrudnione¹¹⁰. Do dnia dzisiejszego zachował się dawny układ pól i łączących je dróg. Jego główną osią jest linia wschód – zachód. Widoczne jest to w układzie parcel, dziś w większości zabudowanych, zwłaszcza po północnej stronie ulicy Gliwickiej¹¹¹. Jeszcze w I połowie XX w. pola istniały także w północno-zachodniej części wsi, gdzie obecnie znajdują się pokopalniane hałdy¹¹².

Kronika..., cz. 2, s. 168.

¹⁰⁹ AP Kat., Zb. kart., poz. 513/11

¹¹⁰ L. Musioł, *Paniowy...*, s. 36/37.

¹¹¹ Por.: *Miejscowy plan...*, część: *Borowa Wieś*.

¹¹² Maria Mijacz...

W 1824 r. Borową Wieś przecięła, jedna z pierwszych na Śląsku, szosa prowincjonalna, czyli bita droga z kamieni. Prowadziła wzdłuż dawnej drogi z Wrocławia przez Gliwice, Mikołów i Oświęcim do Krakowa. Od tego czasu do połowy XIX w. był to główny szlak komunikacyjny w tej części Śląska. Jego rola spadała wraz z rozwojem kolei żelaznej, która połączyła Wrocław z Krakowem w 1847 r., zaś ponownie wzrosła w XX w. po uruchomieniu komunikacji autobusowej¹¹³. Asfalt na niej położono jeszcze przed wojną. W 1961 r. drogę poszerzono, przez co znacznie nasilił się ruch samochodowy¹¹⁴.

5. Ulica Gliwicka w początkach XX w.
Ze zbioru Mirosława Harazima

Przy szosie zakładano tzw. domki szosowe, będące siedzibami strażników szosowych (niem. *Chaussenwärter*). Johann G. Knie już w 1830 r. poinformował, że taki budynek znajduje się w Borowej Wsi (niem. *königliche Wege Warthaus*)¹¹⁵. Sytuacja nie zmieniła się w 1845 r.¹¹⁶ W 1848 r. strażnikiem szosowym był Siegmund Hensch¹¹⁷. W 1934 r. Sejm Śląski odstąpił powiatowi pszczyńskiemu sześć domków szosowych z przyległościami, z których jeden znajdował się w Borowej Wsi¹¹⁸.

Drogę z Paniów do Kuźnicy Cieszyńskiej (czyli obecnej Halemby) wzmiankowano już w 1472 r., gdzie jest określona jako *wielka droga*¹¹⁹. Jej bieg w ciągu

¹¹³ K. Prus, *Z przeszłości Mikołowa i jego okolicy*, Mikołów 1932, s. 173-174. Kwestię dróg w Borowej Wsi pobieżnie omówiono też w: G. Pawlik, *Borowa Wieś...*, s. 10.

¹¹⁴ AZS, *Kronika...*, cz. 2, s. 91-92.

¹¹⁵ J. G. Knie, *Alphabetisch-statistisch-topographische Übersicht...*, Breslau 1830, s. 499.

¹¹⁶ J. G. Knie, *Alphabetisch-statistisch-topographische Übersicht...*, Breslau 1845, s. 432.

¹¹⁷ L. Musioł, *Paniowy...*, s. 36-37.

¹¹⁸ Z wykazu hipotecznego L. 22/tom I. *Księgi wieczystej gminy Borowa Wieś*, parcel: Nr 187/67 o powierzchni 885 m² i Nr 188/68 o powierzchni 2943 m². „Dziennik Ustaw Śląskich” 1934, nr 20, s. 358.

¹¹⁹ L. Musioł, *Paniowy...*, s. 12.

wieków nie zmienił się. Chodzi prawdopodobnie o ciąg ulic Staromiejskiej – Mariana Buczka i dalej, lasem, w kierunku Halemby. Pośrednio świadczą o tym wspomniane już ślady średniowiecznej ceramiki. Bieg tej drogi pokrywa się ze wschodnią granicą Borowej Wsi. W latach 1846–1848 ze środków Górniczej Kasy Pomocniczej zbudowano tzw. szosę górniczą, prowadzącą z Rudy do Orzesza przez Wirek, Halembę i Bujaków (ciąg obecnych ulic Oświęcimskiej – Przelotowej). Na Wygodzie krzyżowała się z szosą prowincjonalną¹²⁰. W świetle mapy sztabowej z 1940 r. na skrzyżowaniu tym ustawione były dwa drogowaskazy (niem. *Wegweiser*)¹²¹.

Na obszarze Borowej Wsi nie zachowały się budynki mieszkalne sprzed połowy XIX w. Do tego czasu domy wznoszono z drewna na planie, prostokąta najczęściej w konstrukcji zrębowej. Oś centralną domu stanowiła sień, z której wchodziło się do położonych po obu stronach izb. Dachy były dwuspadowe, kryte słomą lub gontem. Funkcję piwnic, które w domach wiejskich pojawiły się dopiero w końcu XIX w., pełniły stawiane w ogrodach ziemianki. Od połowy XIX w. domy coraz częściej budowano z kamienia, zwykle łatwo dostępnego piaskowca. W końcu trzeciej ćwierci XIX w. rozpowszechnił się kolejny budulec – cegła. W Borowej Wsi do dziś zachowało się sporo obiektów z końca XIX stulecia. Silny rozwój osady, z którym wiązało się powstanie wielu nowych zabudowań, nastąpił w początkach XX w. Zmiany liczby zabudowań mieszkalnych w Borowej Wsi w ciągu lat obrazuje tabela 3.

Tabela 3

Liczba zabudowań w Borowej Wsi w świetle źródeł

Rok	Ludność	Domy	Źródło
1830	203	22	J. G. Knie 1830, s. 499.
1845	281	19	J. G. Knie 1845, s. 432.
1861	320	35	F. Triest 1863, s. 569.
1931	1343	149	„Śląskie Wiadomości Statystyczne” R. I: 1934, z. 1.
1940	1540	420	<i>Alphabetisches Verzeichnis der Stadt-...</i> , 1940, s. 94.
1950	1395	210	Spis powsz. 3-6 XII 1950: AZS, <i>Kronika II</i> , s. 12.

Źródło: Opracowanie własne.

Osobny typ budownictwa stanowiły stodoły, w których przechowywano zboże, siano i słomę, a także chlewy i obory dla trzody i bydła. Na Górnym Śląsku raczej nie budowano spichlerzy, a żywność trzymano w chałupach w tzw. komorach¹²². W Borowej Wsi nigdy nie powstał młyn wodny, chociaż dwa istniały w bezpośrednim jej sąsiedztwie.

¹²⁰ Tamże, s. 37.

¹²¹ *Messtischblatt*, 1940, Arkusz 5778 (3352): *Gleiwitz*. Internetowe Archiwum Map Zachodniej Polski.

¹²² *Historia kultury materialnej Polski w zarysie*, T. 4: *Od połowy XVII do końca XVIII wieku*, red. Z Kamicńska, B. Baranowski, Wrocław 1978, s. 205-206.

Mimo iż Borowa Wieś do czasów obecnych zachowała krajobraz rolniczy, jej mieszkańcy, poza trzema rodzinami, nie utrzymują się z rolnictwa¹²³. W dalszym ciągu występuje tu sporo pól i łąk, zaś krajobraz sołectwa niemal wyłącznie stanowią domy jednorodzinne. Chociaż w XX w., zwłaszcza w okresie PRL, większość mieszkańców związała się z przemysłem, w samej Borowej Wsi nie powstał żaden zakład przemysłowy.

Nieco uwagi warto poświęcić także przydrożnym krzyżom. Fundowano je z różnych powodów. Krzyż na Wygodzie, pierwotnie będącej przysiółkiem Paniów, został wystawiony w 1850 r. przez właściciela gospody Macieja Rudzkiego. Fundator przeznaczył na jego utrzymanie 10 talarów¹²⁴. Krzyż ten oznaczono na niemieckiej mapie topograficznej z 1940 r.¹²⁵ Na mapie tej ukazano również krzyż po południowej stronie dzisiejszej ulicy Równoległej. Nie dotrwał do naszych czasów, a obecnie w jego miejscu stoi nowy. Na mapie z 1940 r. więcej krzyży nie oznaczono.

Późniejszą genezę ma krzyż przy ulicy Piaskowej. Powstał około połowy XX w. z inicjatywy ówczesnego proboszcza, który chciał, by także w tej części wsi było miejsce modlitw m.in. przy okazji dni krzyżowych¹²⁶.

Na koniec trzeba zwrócić uwagę na jeszcze jedną kwestię. W północnej części osady powstały w II połowie XX w. zbiorniki wodne o charakterze antropogenicznym. W północno-zachodniej części wsi znajduje się staw w dawnym wyrobisku piaskowym, które dziś jest miejscem wypoczynku dla mieszkańców. Z kolei u ujścia Promnej do Kłodnicy powstało zapadlisko górnicze, które także wypełnia woda. W wyniku intensywnego wydobycia węgla pod obszarem Borowej Wsi wiele budynków ma dziś problem ze szkodami górniczymi.

¹²³ G. Pawlik, *Borowa Wieś...*, mps, s. 9.

¹²⁴ L. Musioł, *Paniowy...*, s. 74.

¹²⁵ *Messtischblatt*, 1940, 5778 (3352): *Gleiwitz...*

¹²⁶ Maria Mijacz...

Rozdział II

Kościół i parafia

Pierwotna przynależność kościelna

Kwestia przynależności kościelnej obszaru Borowej Wsi jest dość skomplikowana. Pierwotnie miejscowość, podobnie jak sąsiednie Śmiłowice, podlegała parafii w Mikołowie, należącej do diecezji krakowskiej. Okoliczne wsie, wchodzące w skład ziemi bytomskiej, jak Paniowy, Paniówki czy Halemba, podlegały innym parafiom. Według spisu świętopietrza z początku XIV w. parafię Mikołów zaliczono do dekanatu sławkowskiego¹. Z chwilą utworzenia w 1350 r. dekanatu pszczyńskiego przypisano ją do niego wraz z obszarem obecnej Borowej Wsi².

Zmiana przynależności kościelnej Borowej Wsi nastąpiła około 1680 r., przy okazji zmian granic diecezji. Miejscowość przypisano wówczas do zależnej od biskupa wrocławskiego parafii w Przyszowicach³. Zdaniem Ludwika Musioła korekta granic diecezji była konieczna, gdyż sąsiednie Paniowy, należące dotąd także do diecezji krakowskiej, od końca średniowiecza były filią parafii bujakowskiej, podległej biskupowi wrocławskiemu⁴. Od tego czasu mieszkańcy Borowej Wsi uczęszczali do kościoła do Przyszowic, aż w połowie XX w. uzyskali samodzielną parafię.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na znaczenie tej zmiany dla mieszkańców. Odległość z Borowej Wsi do Przyszowic była nieco mniejsza (około 7 km) niż do Mikołowa (około 10 km). Gdyby decydować miał czynnik odległości, pewnie wieś przypisano by do Bujakowa (około 5 km). Rzecz jest tym ciekawsza, że mieszkańcy Borowej Wsi, idąc na nabożeństwa do Przyszowic, przechodzili przez Paniówki, związane z parafią bujakowską (względnie paniowską). Zatem droga do kościoła wymagała przekroczenia odrębnej parafii. Mało tego! Droga ta od połowy XVIII w. wiodła przez trzy powiaty. Zaczynała się w powiecie pszczyńskim,

¹ **Świętopietrze** to specjalna opłata na rzecz papieża, będącego następcą św. Piotra (stąd nazwa). **Sławków** to miasto w zachodniej części Małopolski, przy starej drodze z Krakowa do Wrocławia.

² F. Maroń, *Rozwój sieci parafialnej w diecezji katowickiej aż do końca XV w.*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” (dalej: ŚSHT) 1969, nr 2, s. 147, 150.

³ A. A. Jójko, *Szkice z dziejów Parafii Ewangelickiej w Mikołowie*, Mikołów 2003, s. 10. Przyszowice należały od początku do diecezji wrocławskiej. Zostały wymienione w powstałej w latach 1290–1305 księdze uposażeń tej diecezji. Por.: *Liber Fundationis Episcopatus Vratislaviensis*, hrsg. von H. Markgraf und J. W. Schulze, [w:] *Codex Diplomaticus Silesiae XIV*, Breslau 1889, s. 89–112.

⁴ F. Maroń, *Rozwój sieci parafialnej...*, s. 150. Zob. też: L. Musioł, *Paniowy. Monografia historyczna miejscowości, kościoła i parafii*, Katowice 1993, s. 58–59.

6. Kościół drewniany pw. św. Mikołaja w Przyszowicach przed 1937 r.
Ze źródeł internetowych

w Paniówkach przecinała powiat bytomski, a kończyła się w powiecie gliwicko-toszeckim. Sprawa ta wymaga odrębnego zbadania.

Nieco inaczej było z tzw. Dziembowizną, przysiółkiem Borowej Wsi. Obszar ten w latach 1630–1925 należał do parafii bujakowskiej, która przejściowo obejmowała także sąsiednie Paniowy, Paniówki, Wygodę i Dąbrowę, a więc wioski należące do ziemi bytomskiej⁵. Potwierdza to przytoczony w poprzednim rozdziale wykaz komunikantów z 1766 r.⁶ Ta odmienność parafialna Dziembowizny miała także wpływ na szkolnictwo, gdyż dzieci z tego rejonu pobierały naukę w szkole w Paniowach⁷.

Zmiana granic parafii przyszowickiej na obszarze Borowej Wsi nastąpiła w 1930 r. Wyłączono z niej wówczas niewielki przysiółek nazywany Kolonią Leśną, Figlus Kolonią lub Szubertowizną i przyłączono do parafii w Halembie. Kiedy w kilkadziesiąt lat później mieszkańcy nowego osiedla w Halembie starali się o nowy kościół, Rada Państwa zmieniła też granicę administracyjną między miastami Mikołów i Ruda Śląska. To pozwoliło, by nowy kościół halembski, pw. Bożego Narodzenia, wzniesiony w latach 1976–1981, powstał na dawnym obszarze Borowej Wsi⁸.

⁵ L. Musioł, *Bujaków. Monografia historyczna miejscowości, kościoła i parafii*, Katowice 1993, s. 75; tenże, *Paniowy...*, s. 8.

⁶ L. Musioł, *Paniowy...*, s. 96-97.

⁷ Tamże, s. 39.

⁸ Materiały dzięki uprzejmości A. K. Podgórskiego na podstawie: *Nazwy terenowe i miejscowe Rudy Śląskiej. Leksykon ojkonomiczny z antologią tekstów źródłowych*, mps.

Stosunki wyznaniowe

Kiedy w II połowie XVI w. zakładano Borową Wieś, Górny Śląsk przechodził okres niepewności religijnej wywołanej reformacją. Protestantyzm rozwijał się nadzwyczaj dobrze. U schyłku XVI stulecia prawie wszystkie ówczesne kościoły zostały przejęte przez księży ewangelickich. Stan taki utrzymał się zasadniczo do schyłku wojny trzydziestoletniej, zakończonej ostatecznie w 1648 r.⁹ Podobnie było z katolicką parafią w Mikołowie, do której należała Borowa Wieś. W latach 1580-1628 zarządzał nią proboszcz ewangelicki¹⁰. Pełne przywrócenie katolicyzmu było niezwykle czasochłonne. Na terenie parafii mikołowskiej brak uchybień w tym zakresie wykazała dopiero wizytacja z 1665 r.¹¹

Po upadku reformacji mieszkańcy Borowej Wsi, podobnie jak innych osad górnośląskich, w zdecydowanej większości wyznawali katolicyzm. Świadczą o tym wyraźnie materiały statystyczne. W protokole powizytacyjnym Przyszowic w 1719 r. odnotowano, że parafię zamieszkiwało 647 katolików i tylko jeden ewangelik¹². Podobnie było w samej Borowej Wsi, gdzie protestanci liczebnie nie stanowili więcej niż jeden procent mieszkańców. Przed połową XIX w. nie odnotowano tu żadnego ewangelika¹³. Taki stan rzeczy potwierdził w 1830 r. Johan G. Knie¹⁴. Zmiana nastąpiła w II połowie tego stulecia. Johan G. Knie w drugim wydaniu swej pracy w 1845 r. podał liczbę dziewięciu ewangelików.¹⁵ Według Felixa Triesta w 1861 r. we wsi miało mieszkać dwóch protestantów¹⁶. W 1912 r. było ich dziewięciu¹⁷.

Pierwsza parafia ewangelicka w Mikołowie, do której należała Borowa Wieś, pokrywała się z parafią katolicką (z której Borową Wieś wyłączono około 1680 r.)¹⁸. Po upadku w Mikołowie parafii ewangelickiej w 1628 r. miejscowi protestanci zbierali się do 1654 r. w filialnym kościółku pw. św. Mikołaja. Po jego odebraniu uczęszczali na nabożeństwa do kaplicy zamkowej w Pszczynie. W 1661 r. całkowicie zakazano kultu¹⁹. Przełom dla luteran z okolic Mikołowa nastąpił dopiero w 1854 r., kiedy utworzono w Mikołowie nową parafię. W jej skład włączono także protestantów z Borowej Wsi²⁰.

⁹ F. Maroń, *Kościół na Górnym Śląsku w pierwszej połowie XVII wieku*, ŚSHT 1979, t. 12, s. 210-216.

¹⁰ A. A. Jojko, *Szkice z dziejów...*, s. 11.

¹¹ F. Maroń, *Materiały źródłowe do dziejów Kościoła w obecnej diecezji katowickiej. Protokoły wizytacyjne z 1665 roku*, ŚSHT 1974, nr 9, s. 285; tenże, *Kościół na Górnym Śląsku...*, s. 228.

¹² F. Maroń, *Parafia górnośląska w pierwszym ćwierćwieczu XVIII w.*, ŚSHT 1972, t.5, s. 190-191

¹³ A. A. Jojko, *Szkice z dziejów...*, s. 12

¹⁴ J. G. Knie, *Alphabetisch-statistisch-topographische Übersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuss. Provinz Schlesien*, Breslau 1830, s. 499.

¹⁵ J. G. Knie, *Alphabetisch-statistisch-topographische Übersicht...*, Breslau 1845, s. 432.

¹⁶ F. Triest, *Topographisches Handbuch von Oberschlesien. Erste Hälfte*, Breslau 1865, s. 569.

¹⁷ A. A. Jojko, *Szkice z dziejów...*, s. 12.

¹⁸ Tamże, s. 10

¹⁹ Tamże, s. 13.

²⁰ Tamże, s. 43.

Tabela 4

Protestanci w Borowej Wsi

Rok	Liczba	%
1830	0	–
1845	9	
1858	0	–
1861	2	0,63
1912	9	1,09
1927	5	0,63

Źródło: A. A. Jójko, *Szkice z dziejów Parafii Ewangelickiej w Mikołowie*, Mikołów 2003

Odrębnego komentarza wymaga obecność Żydów w Borowej Wsi. Stanowili oni na Górnym Śląsku zdecydowaną mniejszość. Johann G. Knie podał, że w 1830 r. wieś zamieszkiwało 6 Żydów. Rzecz ciekawa, gdyż w kilkanaście lat później o Żydach w Borowej Wsi nie napisał nic²¹. Podobnie w 1863 r. nie odnotował Żydów Felix Triest²². Brak mniejszości wyznania mojżeszowego potwierdziły także materiały statystyczne z I połowy XX w.²³

Kościół i parafia w Borowej Wsi

W 1938 r. w Przyszowicach wzniesiono nową, murowaną świątynię, znacznie bardziej obszerną niż dotychczasowy kościół drewniany²⁴. Nieco wcześniej podjęto decyzję o przeniesieniu (według wytycznych konserwatora zabytków) starego kościoła pw. św. Mikołaja do Borowej Wsi. Pozwolenie wydał 8 lutego 1937 r. Sąd Wojewódzki Śląski. W tym celu obiekt starannie rozebrano, a ponumerowane elementy złożono w nowym miejscu. Kościół stanął przy szosie gliwickiej w zachodniej części Borowej Wsi naprzeciwko ówczesnej szkoły. Jak informuje kronika parafialna, pod budowę świątyni przeznaczono grunt dotychczasowego boiska szkolnego, będącego własnością gminy. Kościół został konsekrowany 16 grudnia 1939 r. i stał się kościołem filialnym parafii przyszowickiej²⁵. W ten sposób mieszkańcy Borowej Wsi uzyskali własny kościół.

Koniec lat trzydziestych przyniósł mieszkańcom Borowej Wsi, poza budową własnej świątyni, także drugą zmianę. 1 września 1939 r. rozpoczęła się II wojna światowa, która wyraźnie wpłynęła na życie w miejscowości. Kościół okres wojny

²¹ J. G. Knie, *Alphabetisch-statistisch-topographische Übersicht...*, Breslau 1830, s. 499; tamże, Breslau 1845, s. 432.

²² *Topographisches Handbuch...*, s. 569.

²³ „Śląskie Wiadomości Statystyczne” R. 1: 1934, z. 1; tamże, R. 4: 1937, z. 4.

²⁴ F. Maroń, *Dzieje i ustrój biskupstwa wrocławskiego w ostatnim ćwierćwieczu przed oddzieleniem obszarów obecnej diecezji katowickiej*, ŚSHT 1978, t. 11, s. 166.

²⁵ Archiwum Parafii św. Mikołaja w Borowej Wsi, materiały dotyczące budowy kościoła.

7. Składanie kościoła z Przyszowic w Borowej Wsi (1937 r.)
Ze zbioru Marii Mijacz

przetrwiał nienaruszony i do dnia dzisiejszego służy mieszkańcom. 20 grudnia 1957 r. w Borowej Wsi erygowano samodzielną parafię.

Pierwsi duszpasterze zamieszkiwali w budynku dawnej szkoły. Dopiero 28 października 1957 r. nastąpiło poświęcenie nowej plebanii. Parafianie sami ponieśli ciężar jej sfinansowania²⁶. Wszystkich księży administrujących kościołem, a po utworzeniu parafii w 1957 r. – proboszczów, przedstawia tabela 5. Celem niniejszego opracowania nie jest monografia parafii. Warto jednak zwrócić większą uwagę na duszpasterzy związanych z Borową Wsią, których działalność mocno wykraczała poza jej obszar.

W latach 1946–1952 funkcję lokalisty pełnił w Borowej Wsi ks. Robert Gajda. Poza pracą duszpasterską zajmował się także muzyką. Wykładał w Szkole Muzyki Kościelnej im. św. Grzegorza w Katowicach. Poza tym komponował muzykę o charakterze religijnym i świeckim. Jest autorem 39 utworów, w tym 4 mszy, a także 4 podręczników do dziejów muzyki organowej. Zmarł po ciężkiej chorobie w 1952 r. w Borowej Wsi i tu został pochowany²⁷.

²⁶ Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi (dalej: AZS), *Kronika szkoły w Borowej Wsi*, cz. 2: 1949/50–1975/76, s. 60-61.

²⁷ Biografia ks. Roberta Gajdy zob. m.in.: A. Dudek, M. Sworzeń, *Mikołowski słownik biograficzny*, Mikołów 1998, s. 51; Teresa Kozubek-Czarnecka, *Moje wspomnienia o śp. Księdzu Robercie Gajdzie*, „Wiadomości Archidiecezjalne” Marzec 2001; A. Reginek, *Ks. Robert Gajda, kapłan i kompozytor z Lipin*, „Rocznik Świętochłowski” 2004, t. 6, s. 53-61.

Tabela 5

Duszpasterze administrujący kościołem i parafią w Borowej Wsi

Nazwisko	Imię	Funkcja	Okres pełnienia
Bendkowski	Wiktor	lokalista	1942–1943
Hajda	Jan	lokalista	1943
Lubos	Paweł	lokalista	1943–1945
Tomala	Brunon	lokalista	1945–1946
Gajda	Robert	lokalista	1946–1952
Knauer	Reginald	kuratus	1952–1954
Gajda	Walter	kuratus	1954–1955
Bec	Gwidon	kuratus administrator proboszcz	1955–1957 1957–1966 1966–1985
Paprotny	Bronisław	proboszcz	1985–1998
Grabiec	Krzysztof	proboszcz	1998–obecnie

Źródło: Archiwum Parafii św. Mikołaja w Borowej Wsi.

Innym wybitnym duszpasterzem, czasowo związanym z Borową Wsią, był ks. Franciszek Blachnicki – były więzień obozu koncentracyjnego w Auschwitz, który w 1952 r. pełnił tu posługę wikarego. W okresie Polski Ludowej był inwigilowany za inicjatywę Krucjaty Wstrzemięźliwości. Jednak jego największym dziełem stało się założenie w 1963 r. ruchu oazowego. Za swą działalność społeczną otrzymał pośmiertnie w 1994 r. Krzyż Komandorski Orderu Polonia Restituta. W grudniu 1995 r. rozpoczął się jego proces beatyfikacyjny²⁸. Na końcu tej części rozważań zamieszczono jeszcze wykaz księży pochodzących z Borowej Wsi.

Tabela 6

Księża pochodzący z Borowej Wsi

Nazwisko	Imię	Data urodzenia	Data święceń
Machullec	Jan	10 V 1910	20 VI 1937
Machulec	Rajmund	29 VIII 1938	25 VI 1961
Kałuża	Jan	8 VIII 1945	20 V 1971
Loska	Bogusław	23 VII 1963	13 V 1989

Źródło: Archiwum Parafii św. Mikołaja w Borowej Wsi.

²⁸ A. Dudck, M. Sworzcń, *Mikołowski słownik biograficzny...*, s. 22-23.

Architektura świątyni

Sporna jest data powstania świątyni. Do niedawna, mimo wątpliwości, przyjmowano rok 1720 za datę budowy kościoła²⁹. Nowsze ustalenia przesuwają to wydarzenie do 1640 r.³⁰

8. Składanie kościoła z Przyszwic w Borowej Wsi (1937 r.)
Ze zbioru Marii Mijacz

Kościół pw. św. Mikołaja wzniesiony został z drewna w charakterystycznej dla Górnego Śląska konstrukcji zrębowej, którą od zewnątrz częściowo zakrywa szalunek³¹. Nawa na planie prostokąta jest nieco szersza i wyższa od zamkniętego trójbocznie prezbiterium. Dach jest dwukalenicowy, a jego połać pokryta została gontem. Korpus świątyni otaczają tzw. soboty. Są to kryte gontem daszki, których głównym celem jest odciążenie spływającej z dachu wody od przyziemia budynku. Od zachodu znajduje się drewniana wieża na planie kwadratu, o konstrukcji słupowej, oszalowana deskami, zbudowana około 1720–1730 r. Jej ściany zwężają się lekko ku górze. Nakryta jest barokowym hełmem cebulastym z latarnią. Podobna jest stylistyka sygnaturki nad nawą główną. Jednak z archiwalnych zdjęć wynika, iż pierwotnie kościół posiadał inne hełmy.

Wnętrze świątyni zachowało w większości barokowy wystrój. Nawę, prezbiterium, kaplicę boczną, kruchtę południową i zachodni przedsionek przykryto

²⁹ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, T. 6: *Województwo katowickie*, z. 13: *Powiat tyski*, oprac. K. Dżułyńska, A. M. Olszewski, Warszawa 1964, s. 5.

³⁰ J. Pilch, *Leksykon zabytków architektury Górnego Śląska*, Warszawa 2008, s. 316.

³¹ Obiekt został wpisany do *Rejestru zabytków nieruchomych* 10 sierpnia 1983 r. pod numerem 1312/83. Architekturą kościoła zajmowano się kilkakrotnie: *Katalog zabytków sztuki...*, T. 6, s. 5-7; J. Pilch, *Leksykon zabytków...*, s. 316.

sklepieniem pozornym kolebkowym, natomiast w zakrystii oraz kruchcie zachodniej znajdują się stropy płaskie. Między nawą a prezbiterium jest tzw. belka tęczowa, na której znajduje się barokowa Grupa Ukrzyżowania z Maryją, św. Janem Ewangelistą i Marią Magdaleną. Wyjątkowa jest konstrukcja empory (chóru muzycznego). Składa się ona z dwóch kondygnacji, wspartych na słupach z arkadowymi parapetami³².

W prezbiterium znajduje się wczesnobarokowy ołtarz główny. W jego części centralnej umieszczono obraz św. Mikołaja, który flankują z prawej strony rzeźba Jana Ewangelisty (z kielichem), a z lewej św. Jana Chrzyciela (z barankiem). W zwieńczeniu nastawy ołtarzowej znajduje się obraz św. Józefa z Dzieciątkiem Jezus, również otoczony rzeźbami. Z lewej strony widnieje rzeźba św. Jadwigi Śląskiej, zaś po przeciwnej stronie – rzeźba św. Jacka. Na szczycie ołtarza stoi niewielka figura św. Stanisława biskupa. Także w prezbiterium nad wejściem do zakrystii umieszczono późnogotyckie rzeźby świętych Piotra i Pawła, które kiedyś stanowiły część jednego z ołtarzy. Na skraju prezbiterium i nawy zawieszono barokową ambonę z płaskorzeźbami czterech Ewangelistów.

W nawie z prawej strony znajduje się rokokowy ołtarz z obrazem św. Jana Nepomucena. Mensę ołtarzową, czyli podstawę ołtarza, zdobi płaskorzeźba, ukazująca sceny z życia tego Świętego. Lewy ołtarz boczny jest późnobarokowy. W jego części centralnej umieszczono obraz św. Antoniego. W nawie znajduje się także późnobarokowa, zawieszona na ścianie, nastawa ołtarzowa z obrazem św. Judy Tadeusza, który flankują rzeźby św. Jana Nepomucena i św. Ludwika króla Francji. Na przeciwległej ścianie nawy znajduje się rzeźba św. Marcina na koniu w rzadkim wyobrażeniu w kapeluszu.

Z prawej strony prezbiterium dostawiono symetrycznie do zakrystii kaplicę. Jej punkt centralny stanowi późnorenesansowy ołtarz z obrazem ukazującym *Zdjęcie z krzyża* autorstwa niejakiego A. Grzywińskiego. Na ścianach bocznych kaplicy są obrazy symbolizujące Boże Narodzenie oraz Wniebowzięcie Matki Boskiej. W kaplicy tej stoi jeszcze barokowo-klasycystyczna drewniana chrzcielnica w formie kuli ziemskiej z węzłem, nad którą umieszczono płaskorzeźbę chrztu Chrystusa w Jordanie.

³² J. Matuszczak, *Z dziejów architektury drewnianej na Śląsku*, „Rocznik Muzeum Górnos Śląskiego w Bytomiu”, Sztuka 5, Bytom 1971, s. 108.

Rozdział III

Dzieje szkolnictwa w Borowej Wsi przed powstaniem odrębnej szkoły

Szkolnictwo na Śląsku do końca XIX w.

Najstarsze na Górnym Śląsku szkoły parafialne prowadzono w budynkach, które wyglądem nie różniły się od pozostałych zabudowań wsi¹. Do I połowy XIX w. były to zwykle drewniane budynki z dwiema izbami. Nauczyciel, którym na Górnym Śląsku często był miejscowy organista, w jednej izbie uczył dzieci, w drugiej natomiast mieszkał. Gdy we wsi nie było odrębnego budynku szkolnego, naukę prowadzono w domach prywatnych². Szkoły murowane zaczęto wznosić dopiero w XIX w. Układem wewnętrznym, poza większą liczbą pokoi, nie odbiegały one od wcześniejszych³.

W 1764 r. Johann Ignaz von Felbiger opracował ogłoszone w 1765 r. akty prawne, regulujące kwestię szkolnictwa w państwie pruskim. Starano się w ten sposób podnieść poziom nauczania i zwiększyć liczbę szkół ludowych. W Prusach wprowadzono obowiązek szkolny dla dzieci w wieku 5–14 lat, niezależnie od stanu i płci (dotąd do szkół parafialnych nie mogły uczęszczać dziewczynki). W szkole uczono podstaw religii, pisania, czytania i rachunków⁴. Ponieważ dzieci zajęte były pracą na roli oraz w gospodarstwach domowych, nadal istniały problemy z egzekwowaniem obowiązku szkolnego.

Do 1872 r. językiem wykładowym w szkole na Górnym Śląsku był polski. Dopiero okres tzw. *Kulturkampf* zmienił tę sytuację. Władze pruskie, wprowadzając język niemiecki jako obowiązujący, chciały zniwelować różnice między mieszkańcami Górnego Śląska a resztą kraju. Czasowo pozwolono jedynie nauczać religii w języku polskim w młodszych klasach. Proboszczom odebrano nadzór nad szkołami, który przekazano świeckim inspektorom⁵. Tak było też w powiecie pszczyńskim, gdzie w 1873 r. w miejsce ks. Wielocha, proboszcza z Dzieckowic, powiatowym inspektorem szkolnym mianowano niejakiego Kuźnika⁶.

¹ Dziejami szkolnictwa na ziemi pszczyńskiej do połowy XIX w. zajmowali się: L. Musioł, *Dzieje Szkół Parafialnych w dawnym dekanacie pszczyńskim*, Katowice 1933; W. Korzeniowska, *Szkolnictwo elementarne w parafii bieruńskiej w XIX wieku*, [Bicruń] 1992.

² *Historia kultury materialnej Polski w zarysie*, T. 4: *Od połowy XVII do końca XVIII wieku*, red. Z. Kamińska, B. Baranowski, Wrocław 1978, s. 292–294.

³ Tamże, T. 5, s. 292.

⁴ A. Galas, A. Galas, *Dzieje Śląska w datach*, Wrocław 2004, s. 156; G. Wąs, *Dzieje Śląska od 1526 do 1806 roku*, [w:] *Historia Śląska*, red. M. Czaplinski, Wrocław 2002, s. 243.

⁵ L. Musioł, *Bujaków. Monografia historyczna miejscowości, kościoła i parafii*, Katowice 1993, s. 57.

⁶ H. Cichoń, *Historia i działalność dydaktyczno-wychowawcza Szkoły Podstawowej nr 6 w Mikołowie*

Pierwotna przynależność szkolna Borowej Wsi

W poprzednich rozdziałach omówiono polityczną i kościelną przynależność Borowej Wsi. Równie skomplikowana wydaje się kwestia pierwotnej przynależności szkolnej. W początkach istnienia wsi dzieci miejscowe podlegały szkole parafialnej w Mikołowie. Tak było do czasu odłączenia Borowej Wsi od tej parafii około 1680 r. Istnienie szkoły w Mikołowie potwierdzają źródła z końca XVI i początku XVII w.⁷ Według protokołu powizytacyjnego parafii mikołowskiej z 1665 r. jej stan był zły⁸. Zresztą frekwencja w szkołach tego okresu była bardzo niska. Możliwe nawet, że dzieci z Borowej Wsi wcale do szkoły nie uczęszczały. Decydowały o tym odległość od Mikołowa, obowiązki w gospodarstwie oraz koszty edukacji.

U schyłku XVIII stulecia w sąsiednich Paniówkach (niem. *Klein Paniow*), znajdujących się już w powiecie bytomskim, powstała odrębna szkoła, do której niedługo później przypisano też dzieci z Borowej Wsi⁹. Zdecydować mógł o tym czynnik odległości. Według Romana Szoltyska, autora monografii Paniówek, szkoła, w której początkowo lekcji udzielał miejscowy młynarz Jan Piotr Müller (nazwany *Schulmeister aus Klein-Paniow*), powstała jeszcze w 1793 r.¹⁰ Müller zmarł w 1804 r., co spowodowało chwilowy brak nauczyciela. Być może wówczas na krótko dzieci z Borowej Wsi uczęszczały do szkoły w Kochłowicach¹¹. Już w 1810 r. w Paniówkach pojawił się Andrzej Jesch, nazwany kierownikiem szkoły (*Schulhalter*). W latach 1815–1835 kierownikiem był Jan Prohaska, którego zastąpił Jan Schwierzina. Ten ostatni pełnił funkcję aż do 1866 r., będąc jednocześnie gminnym pisarzem i urzędnikiem¹².

Najstarszy budynek szkoły w Paniówkach wzniesiony był z drewna. Krótko przed 1840 r., ze względu na wzrost liczby uczniów, został zastąpiony nowym obiektem, wzniesionym z cegły i kamienia¹³. Powstał on na gruncie sołtysa, obok starej szkoły. Budynek był murowany, parterowy, przykryty dwuspadowym dachem. Na parterze mieściły się dwie sale lekcyjne, dwa pokoje mieszkalne, komórka i kuchnia. Poddasze zajmowały dwie kolejne izby. W sąsiedztwie budynku wzniesiono m.in. ustępy¹⁴.

latach 1939–1999, praca magisterska pod kier. dr. P. Kowolika, Uniwersytet Śląski, Katowice 2000, mps, s. 30.

⁷ K. Prus, *Z przeszłości Mikołowa i jego okolicy*, Mikołów 1932, s. 358.

⁸ F. Maroń, *Materiały źródłowe do dziejów Kościoła w obecnej diecezji katowickiej. Protokoły wizytacyjne z 1665 roku*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” (dalej: ŚSHT) 1974, nr 9, s. 285.

⁹ R. Szoltysck, *Paniówki. Szkic historyczny*, Katowice 1996, s. 111. Wcześniej uczniowie z Paniówek, podobnie jak z Paniów, należeli do szkoły w Bujakowie. Zob. też: L. Musioł, *Paniowy. Monografia historyczna miejscowości, kościoła i parafii*, Katowice 1993, s. 39.

¹⁰ R. Szoltysck, *Paniówki...*, s. 112.

¹¹ Informację taką przekazał: L. Musioł, *Bujaków...*, s. 56.

¹² R. Szoltysck, *Paniówki...*, s. 113

¹³ Zmiany budynku szkolnego nie odnotował w 1845 r. J. G. Knic, *Alphabetisch-statistisch-topographische Übersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuss. Provinz Schlesien*, Breslau 1845, s. 469, który korzystał z nieaktualnych danych z 1840 r.

¹⁴ R. Szoltysck, *Paniówki...*, s. 114. W książce tej R. Szoltysck zamieścił ilustrację przedstawiającą dawną

W połowie XIX w. Johann G. Knie potwierdził, że w Paniówkach znajdowała się katolicka szkoła, do której uczęszczały także dzieci z pobliskiej Borowej Wsi. W szkole tej pracował wówczas jeden nauczyciel, zaś kolatorem był właściciel ziemi hrabia von Bally. Inspekcja szkoły mieściła się w Bytomiu¹⁵.

Sytuacja nie uległa zmianie przed 1865 r., gdy we Wrocławiu ukazało się dzieło Felixa Triesta. Zdaniem autora mieszkańcy Borowej Wsi nadal posyłali swoje dzieci do szkoły w Paniówkach. Triest podał też, że ówczesny budynek szkoły, posiadający dwie sale lekcyjne, powstał w 1840 r. W szkole pracowało dwóch nauczycieli, którym podlegało 200 uczniów¹⁶.

Inaczej przedstawiała się sytuacja mieszkańców z tzw. Dziembowizny, a więc części Borowej Wsi przypisanej do parafii w Bujakowie. Dzieci z tej kolonii uczęszczały bowiem do otwartej 16 kwietnia 1826 r. szkoły w Paniowach, razem z uczniami z Wygody i Dąbrowy¹⁷.

pocztówkę, na której widnieje ów nicistniejący już budynek.

¹⁵ J. G. Knie, *Alphabetisch-statistisch-topographische Übersicht...*, Breslau 1845, s. 469.

¹⁶ *Topographisches Handbuch von Oberschlesien. hrsg von F. Triest*, Breslau 1865, s. 372, 610; zob. także: R. Szoltysek, *Paniówki...*, s. 98.

¹⁷ L. Musioł, *Paniowy...*, s. 39

Rozdział IV

Szkoła w czasach niemieckich (do 1922 r.)

Powstanie miejscowej szkoły

Miejscowa szkoła została otwarta 1 maja 1883 r. Poświęcił ją 1 lipca tegoż roku ksiądz proboszcz Frank z Przyszowic. Pierwszą salę lekcyjną urządzono w pomieszczeniu wynajętym od młynarza Promnego, natomiast nauczyciel zamieszkiwał początkowo w mieszkaniu wynajętym w miejscowym zajeździe (niem. *Gasthaus*). Szkoła została objęta patronatem ksiąząt pszczyńskich¹.

Od samego początku do szkoły w Borowej Wsi były przypisane tylko miejscowe dzieci. W pierwszym roku działalności placówki ich liczba wynosiła 102. Jednak, jak informuje najstarsza część szkolnej kroniki, frekwencja początkowo była słaba, a dzieci uczęszczały na lekcje nieregularnie. Pierwszym nauczycielem został Ignatz Spruch z Zaborza². W kronice znajduje się także dokładny opis wynagrodzenia, jakie przysługiwało wówczas nauczycielowi. Oprócz bezpłatnego mieszkania oraz 23,37 m² drewna opałowego otrzymywał on 763 marki wynagrodzenia w gotówce, a także żyto i jęczmień o łącznej wartości 132 marek. Dodatkowo nauczyciel czerpał dochód w wysokości 5 marek z 20 arów pola³.

Szkoła w Borowej Wsi do 1922 r.

Pierwszym kierownikiem szkoły w Borowej Wsi był wspomniany Ignatz Spruch. W 1892 r. jego miejsce zajął Robert Wiesiollek, pełniący tę funkcję do 1914 r. Ostatnim kierownikiem szkoły niemieckiej był nieznan z imienia Hermann. Do drugiej dekady XX w. oprócz kierownika zatrudniony był jeszcze drugi nauczyciel (niem. *Hilfslehrer* lub *II Lehrer*). Od 1891 r. funkcję tę pełnił August Kaul z Nowych Hajduk. W latach 1900–1901 krótko był to Ambroży Klepka, który opuścił szkołę po otrzymaniu powołania do wojska. Zastąpił go niejaki Schliebs. W 1906 r. na cztery lata do szkoły przyszedł Alfred Riemer. W 1910 r. na krótko zatrudniono Ericha Himmla, którego w 1911 r. zastąpił Alfons Werda. Razem z tym ostatnim do szkoły

¹ Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowic-Borowej Wsi (dalej: AZS), *Kronika szkoły w Borowej Wsi*, cz. 1: 1883–1948/49, s. 1-2.

² Tamże, s. 3.

³ Tamże, s. 4.

przyszeli po raz pierwszy trzeci nauczyciel. Był nim Josef Hildebrand. W 1913 r. w szkole pracował krótko Erich Stanislawski. W okresie I wojny światowej zatrudnieni byli Karl Mantke i niejaki Kosmol. Pierwszy z nich okres od 1915 do 1919 r. spędził w wojsku. Wrócił na krótko po zakończeniu wojny. Zastąpił go wówczas Alfons Schmialek, na którego nazwisku kończą się wpisy w kronice niemieckiej⁴.

Trzeba tu jeszcze wspomnieć o zajęciach z robót ręcznych, które wprowadzono w szkole 1 lipca 1887 r. Początkowo zajęcia prowadziła Antonia Karwath z Paniówek, za co otrzymywała roczną pensję w wysokości 60 marek. W 1892 r. zastąpiła ją Maria Wiesiołek⁵.

Kronika szkoły z lat 1883–1914 zawiera bardzo dokładne informacje o sytuacji szkoły i jej uczniów. Każdego roku kierownik podawał dane dotyczące liczby uczniów z podziałem na poszczególne klasy. Dodatkowo pojawiał się komentarz dotyczący stanu zdrowia dzieci w mijającym roku.

Doskonałym źródłem dla poznania struktury szkoły w Borowej Wsi u progu XX w. jest *Schematyzm szkolny* z 1911 r.⁶ Ogólna liczba uczniów wynosiła wówczas 195 dzieci w trzech klasach. Tygodniowy czas nauki obejmował 28 godzin. Inspektorem szkolnym w tym czasie był p. Krakowski z Przyszowic. W szkole zatrudniano dwóch nauczycieli. Pierwszym był Robert Wiesiołek, urodzony 8 czerwca 1859 r., absolwent Seminarium Nauczycielskiego w Pyskowicach w 1879 r., pracujący w miejscowej szkole od 1 stycznia 1892 r. Nie podano jego ówczesnych zarobków. Dysponował czterema pokojami o łącznej powierzchni 76 m². Drugim nauczycielem był Alfred Riemer urodzony 15 lutego 1889 r., absolwent tego samego Seminarium w 1906 r. Posiadał dwa pokoje o łącznej powierzchni 28 m².

Do 1922 r. rok szkolny trwał od 1 kwietnia do 31 marca kolejnego roku. Wakacje obejmowały sześć tygodni, podzielonych na trzy dwutygodniowe części. Pierwsza przypadała na okres Wielkanocy, druga – na żniwa, zaś ostatnia – na Boże Narodzenie. Dodatkowo uczniom dawano kilka dni wolnych jesienią na pomoc rodzinom przy kopaniu ziemniaków. Nauka w szkole rozpoczynała się w klasie trzeciej, zaś kończyła w pierwszej⁷. W końcu XIX w. wszystkie dzieci w szkole w Borowej Wsi mówiły tylko po polsku⁸.

W czasach pruskich poziom nauczania był poddawany częstym kontrolom. Dbać o to mieli szkolni inspektorzy. Miejscowa szkoła początkowo podlegała powiatowemu inspektorowi szkolnemu w Pszczynie, którym był w tym czasie niejaki Pastuszyk. Od 1 stycznia 1885 r. inspektorat szkolny podzielono. Borową Wieś przypisano do Mikołowa, gdzie funkcję inspektora pełnił Pabel. Kilka miesięcy wcześniej zmienił się także miejscowy inspektor szkolny. Dotąd był nim Grunwald, którego

⁴ Szczegółowe zestawienie nazwisk wszystkich nauczycieli w Aneksie. AZS, *Kronika...*, cz. 1, s. 14-75.

⁵ Tamże, s. 13.

⁶ *Schematismus der öffentlichen katholischen und evangelischen Volksschulen des Reg.-Bez. [Regierungsbezirk] Oppeln (Statistik, Adressbuch). Eine übersichtliche Zusammenstellung aller kath[olischen] und evang[elischen] Schulen*, [...], bearb. von C. Herold, 3. Aufl., Breslau 1911, s. 217.

⁷ B. Kopicc, *Z biegiem lat – kłodnickie wczoraj i dziś*, Ruda Śląska 2008, s. 19.

⁸ AZS, *Kronika szkoły w Borowej Wsi*, cz. 1: 1883–1948/49, s. 6.

9 września 1884 r. zastąpił ksiądz proboszcz Frank z Przyszowic⁹. Kontrolowano także poziom samych nauczycieli, którzy musieli przechodzić dodatkowe egzaminy. Pierwszy nauczyciel miejscowej szkoły przebywał na takim egzaminie w Opolu w dniach 21-28 listopada 1886 r. Zaliczył test z sukcesem¹⁰.

Miejscowy chałupnik Mateusz Pawelczyk udostępnił szkole od 1 kwietnia 1887 do 31 marca 1899 r. część swojego pola z przeznaczeniem na plac gimnastyczny za sumę 3 marek rocznie¹¹. Wiosną 1893 r. założono przy szkole sad owocowy, na co otrzymano z funduszy powiatowych zapomogę w wysokości 45 marek¹². Na początku XX w. Borową Wieś odwiedzała tzw. wędrująca biblioteka (niem. *Wanderbibliothek*). Z pożytkiem korzystali z niej także miejscowi chłopci, co zauważył szkolny kronikarz¹³.

W czasach niemieckich w szkole obchodzono święta upamiętniające zasłużone postacie, a także wielkie wydarzenia z dziejów Prus i Niemiec. Było to istotną częścią wychowania patriotycznego. Dla przykładu, w 1910 r. obchodzono stulecie śmierci byłej królowej pruskiej Luizy, żony Fryderyka Wilhelma III¹⁴. Z kolei w 1913 r. zwrócono dzieciom uwagę na rocznice bitew pod Lipskiem z 1813 r., kiedy w tzw. Bitwie Narodów pobito Napoleona Bonapartego, oraz pod Sedanem, gdy w 1870 r. Prusacy pokonali Napoleona III. W tym samym roku uroczysto świętowano 25. rocznicę panowania cesarza Wilhelma II¹⁵.

Życie szkoły uległo zmianom w okresie I wojny światowej, w latach 1914–1918. Drugi nauczyciel, Karl Mantke, już w 1915 r. został powołany do wojska, z którego wrócił dopiero w 1919 r. Służył na froncie zachodnim, z którego za zasługi przywiózł Krzyż Żelazny II klasy¹⁶. W miarę możliwości toczyło się normalne życie szkoły. 2 czerwca 1916 r. zorganizowano dla uczniów wycieczkę przez las koło Młyna Promnego w kierunku Wielkich Paniów, a dalej – do Bujakowa i Orzesza¹⁷. W październiku tegoż roku szkoła otrzymała nowe ławki do dolnej klasy. Wykonał je mistrz stolarski Paul Sihön z Mysłowic za cenę 504 marek¹⁸.

Po przegranej przez Niemcy wojnie przez Górny Śląsk przeszła fala strajków szkolnych, w których rodzice i uczniowie domagali się większych praw dla języka polskiego. Także w szkole w Borowej Wsi zażądano zatrudnienia dwujęzycznego nauczyciela. Gdy władze szkolne odmówiły, 19 maja 1919 r. doszło do strajku trwającego do 6 czerwca. W konsekwencji 1 lipca 1919 r. w szkole zatrudniono nauczy-

⁹ Tamże, s. 4.

¹⁰ Tamże, s. 7.

¹¹ Tamże, s. 13. Zob. też: G. Pawlik, *Borowa Wieś. Z dziejów wsi i kościoła. (Monografia historyczna)*, praca dyplomowa pod kier. prof. dr hab. I. Bukowskiej-Floreńskiej, Uniwersytet Śląski, Cieszyn 2001, mps, s. 14.

¹² AZS, *Kronika szkoły w Borowej Wsi, cz. 1: 1883–1948/49*, s. 14

¹³ Tamże, s. 29.

¹⁴ Tamże, s. 31.

¹⁵ Tamże, s. 38-40.

¹⁶ Tamże, s. 70.

¹⁷ Tamże, s. 62-63.

¹⁸ Tamże, s. 65.

ciela dwujęzycznego. Został nim Alfons Schmialek z Łazisk Średnich¹⁹. W kronice szkolnej nie ma zapisków z lat 1920–1921. Dalsze losy szkoły znane są dopiero od przejścia tej części Śląska przez Polskę w połowie 1922 r.

Najstarszy budynek szkolny

Jeszcze w maju 1883 r. wynajęto od młynarza Promnego lokal przeznaczony do udzielania lekcji. Młyn ten znajdował się w bezpośrednim sąsiedztwie Borowej Wsi nad rzeką Promną, jednak już po stronie wsi Paniówki²⁰. Ten najstarszy budynek szkolny w Borowej Wsi mieścił jedną salę lekcyjną, trzy izby mieszkalne, kuchnię i komórkę. Dodatkowe pomieszczenie znajdowało się na poddaszu. Budynek wyposażony był także w piwnicę. W latach osiemdziesiątych XIX w. kronikarz szkolny określił jego stan jako dobry²¹.

Nie wiadomo, kiedy budynek powstał, ani kiedy został wyburzony. Swoją funkcję pełnił do czasu powstania nowej szkoły pod koniec XIX w. Swoim wyglądem zapewne nie odbiegał od podobnych obiektów w sąsiednich miejscowościach.

Drugi budynek szkolny

Po kilkunastu latach funkcjonowania szkoły przy młynie miejscowość otrzymała budynek szkolny z prawdziwego zdarzenia. Wzniesiono go latem 1899 r. według projektu, który wykonał mistrz murarski Robert Niepel z Mikołowa. 5 grudnia tego samego roku nastąpił odbiór budynku przez Królewską Radę Budowlaną z Pszczyny, którą reprezentował p. Posern²². Datę powstania budynku potwierdza *Schematyzm szkolny* z 1911 r. Wielkość szkolnego ogrodu natomiast oszacowano na 5 arów²³.

19 stycznia 1911 r. rozpoczęto rozbudowę placówki. Ponieważ teren szkoły się do tego nie nadawał, postanowiono nabyć graniczącą ze szkołą działkę, należącą do kupca Paskera. Po długich negocjacjach 9 lipca 1911 r. Pasker obniżył żądania co do ceny parceli z 1700 do 1200 marek za morgę. Ostatecznie zostały zakupione dwie morgi w cenie 1150 marek za każdą²⁴.

Budynek ten pierwotnie był dwukondygnacyjny, zbudowany z cegły i przykryty dachem dwuspadowym. Miał plan zbliżony do kwadratu i jednolitą bryłę. Na poddaszu także znajdowały się pomieszczenia użytkowe. Na piętrach były duże prostokątne okna, zamknięte łukami odcinkowymi. Na poddaszu znajdowały się trzy jednakowe okna, mniejsze niż na niższych piętrach, zamknięte łukami pełnymi.

¹⁹ Tamże, s. 74-75. Zob. też: G. Pawlik, *Borowa Wieś...*, s. 14-15.

²⁰ AZS, *Kronika...*, cz. 1, s. 1-2

²¹ Tamże, s. 5

²² Tamże, s. 19-21.

²³ *Schematismus der öffentlichen...*, s. 217.

²⁴ AZS, *Kronika...*, cz. 1, s. 32.

9. Budynek starej szkoły w Borowej Wsi (obecnie przedszkole)
Ze zbioru Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi

Liczne wpisy w kronice szkolnej na temat budynku dają jego pełny obraz. Do początku lat trzydziestych XX w. szkoła posiadała dwie sale lekcyjne. Trzecią wykończono na piętrze w 1932 r. Mimo to pomieszczenia te były za małe i trudne do ogrzania²⁵. W końcu tej dekady powstała czwarta sala lekcyjna, którą uzyskano, adaptując na ten cel pomieszczenia gospodarcze i mieszkanie nauczyciela²⁶.

Ponieważ budynek szybko stał się zbyt mały na potrzeby ówczesnej wsi, w latach trzydziestych minionego stulecia szkoła wynajęła dwa pomieszczenia dla jednego oddziału szkolnego oraz przedszkola. Kierownik skarżył się, że przez to szkoła nie mogła zakupić nowych pomocy dydaktycznych i sprzętów, gdyż wydatki pochłaniał czynsz za ten lokal. W kronice podano jedynie, iż mieścił się w budynku wynajętym w pobliżu szkoły, jednak nie określono, o jaki obiekt chodzi²⁷. Z relacji mieszkańców wynika, iż były to pomieszczenia w gospodzie, należącej wówczas do Marcola (obecnie ośrodek dla osób niepełnosprawnych). Uczęszczał tam krótko urodzony w 1932 r. Alfons Czipionka, zanim przeszedł do nowego budynku oddanego w 1939 r.²⁸ Po wojnie dawne zabudowania Marcola należały do Marty Krzysteczko,

²⁵ Tamże, s. 104-105.

²⁶ Tamże, s. 129-130.

²⁷ Tamże.

²⁸ Alfons Czipionka, wywiad przeprowadziły: Monika Gabor, Katarzyna Rajwa, II 2009. Potwierdza to: Maria Niedziela (Pyka), wywiad przeprowadziły: Joanna Biela, Joanna Kapica, III 2009.

która w końcu lat osiemdziesiątych XX w. przekazała zabudowania wraz z 23 ha gospodarstwa Kościołowi (por. rozdział I).

Po zaprzestaniu nauczania w starej szkole budynek czasowo zamieszkiwali miejscowi duszpasterze. W latach pięćdziesiątych toczył się spór o ten obiekt między nimi a Gromadzką Radą Narodową. Kościół, czego nie akceptowały władze, rościł sobie prawa do budynku oraz dwóch przyległych parcel. Spór wygasł z chwilą budowy przez parafię nowego probostwa w 1957 r., mieszczącego się po drugiej stronie ulicy Gliwickiej przy samym kościele. Wtedy budynek starej szkoły przebudowano na trzy mieszkania dla nauczycieli, lekarza oraz na gabinet z poczekalnią wiejskiego ośrodka zdrowia²⁹. Remont ten przeprowadzono w latach 1957–1958. Ostatecznie salę na piętrze zamieniono na dwupokojowe mieszkanie z kuchnią, łazienką, przedpokojem i komórką. Wówczas też podwyższono poddasze i zlikwidowano dach spadzisty, uzyskując drugie piętro, na którym urządzono identyczne mieszkanie. Jego elewację pokryto warstwą tynku³⁰. Od roku szkolnego 1964/65, w związku z reformą oświaty, w budynku tym miejsce znalazło przedszkole³¹. Obecnie poza nim mieści się tu również biblioteka.

²⁹ AZS, *Kronika...*, cz. 2: 1949/50–1975/76, s. 60–62.

³⁰ Tamże, s. 68–69.

³¹ Tamże, s. 102.

Rozdział V

Dzieje szkoły w latach 1922–1945

Struktura szkolnictwa na Śląsku w latach 1922–1939

Przełomowym wydarzeniem w dziejach Borowej Wsi była zmiana jej państwowej przynależności. W czerwcu 1922 r. miejscowość znalazła się w części Górnego Śląska, którą przejęła Polska. Oznaczało to wielkie zmiany w życiu codziennym, w tym także w organizacji szkoły.

Szkolnictwo na Górnym Śląsku w latach 1922–1939 miało odrębną pozycję w stosunku do reszty kraju. Statut województwa śląskiego zakładał, iż będzie ono wyłączone z administracji centralnej i podległe władzom autonomicznego województwa śląskiego. Oddanie szkolnictwa wojewodzie i Sejmowi Śląskiemu, podczas gdy w całej Polsce podlegało Ministerstwu Wyznań Religijnych, było dla Górnego Śląska wyróżnieniem¹.

W województwie śląskim podtrzymano obowiązującą od czasów pruskich 8-letnią szkołę powszechną, do której uczęszczano od szóstego roku życia. W tym samym czasie w pozostałych częściach Polski istniał 7-letni obowiązek szkolny². Niektóre sprawy w tym okresie były regulowane przez prawa, których nie cofnięto z czasów niemieckich. Tak było m.in. z ustawą z 28 lipca 1906 r., na podstawie której śląskie szkoły uznawano za katolickie. Prawo to przewidywało nauczanie religii w wymiarze 4 godzin tygodniowo, podczas gdy w sąsiednim Zagłębiu w tym czasie były tylko 2 godziny³. Dopiero zarządzenie ministra z 17 maja 1939 r. miało ujedynolicić nazewnictwo śląskich szkół. Wówczas zabroniono używania przez szkoły przymiotnika „katolicka”. Akt ten został przyjęty przez śląskie władze wojewódzkie⁴.

Po przewrocie majowym, którego dokonali w 1926 r. zwolennicy Józefa Piłsudskiego, wojewodą śląskim został Michał Grażyński. Realizował on politykę unifikacji Śląska z resztą kraju. Sejm Śląski odrzucił zarządzenie ministra z 23 marca 1933 r., które miało usunąć istniejące odrębności. Mimo oporów Sejmu Śląskiego

¹ Problematykę funkcjonowania szkolnictwa na Górnym Śląsku w okresie dwudziestolecia międzywojennego omówiła dokładnie: A. Glimos-Nadgórska, *Polskie szkolnictwo powszechne województwa śląskiego (1922–1939)*, Katowice 2000.

² A. Glimos-Nadgórska, *Szkolnictwo powszechne w województwie śląskim i w Zagłębiu Dąbrowskim w okresie międzywojennym*, [w:] *Śląsko-zagłębiowskie konfrontacje historyczne (XIX–XX wiek)*, red. M. W. Wanatowicz, Katowice 1999, s. 102.

³ A. Glimos-Nadgórska, *Polskie szkolnictwo powszechne...*, s. 114–117; też, *Szkolnictwo powszechne...*, s. 103.

⁴ A. Glimos-Nadgórska, *Szkolnictwo powszechne...*, s. 107.

Grażynski zdołał wyeliminować najważniejsze różnice do końca lat trzydziestych⁵. W tym celu wydał zarządzenia, które pozwoliły osiągnąć cel ministra. Tym samym od roku szkolnego 1933/34 wprowadzono szkołę 7-klasową od 7 roku życia. Aby uniknąć braku jednej klasy, wojewoda posłał dzieci jednego rocznika dwukrotnie do klasy pierwszej⁶.

Pozostałe odrębności zniosła ustawa Sejmu RP z 9 kwietnia 1938 r. Wówczas też uchylono tzw. ustawę celibatową z 26 marca 1926 r., która zakazywała pracy dydaktycznej kobietom zamężnym⁷. Wcześniej przepis o zwalnianiu z pracy w szkole mężatek zastosowano w Borowej Wsi. Z końcem roku szkolnego 1925/26 z pracy zwolniono Zofię Grochowską-Bieńkową, żonę kierownika szkoły⁸.

Szkoła w Borowej Wsi w latach 1922–1939

Latem 1922 r. szkołę w Borowej Wsi przejęła polska administracja. 1 września 1922 r. nowym kierownikiem placówki został Jan Bieniek⁹. Liczebność uczniów szkoły w latach 1922–1939 utrzymywała się na poziomie od 210 w roku 1924/25 do 224 w latach 1932/33 i 1936/37. W roku szkolnym 1931/32, z powodu wzrostu liczby uczniów, jeden rocznik musiano po raz pierwszy rozdzielić na dwie klasy. Klasę drugą podzielono wówczas na oddziały „a” oraz „b”, liczące odpowiednio po 43 oraz 38 uczniów¹⁰. *Podręcznik powiatu pszczyńskiego* informuje, że w 1933 r. była to 4-klasowa szkoła polsko-katolicka, do której uczęszczało 230 dzieci. Sama placówka podlegała Powiatowemu Urzędowi Szkolnemu w Mikołowie¹¹. Inspektorem szkolnym był W. Wróblewski, mający siedzibę w Mikołowie przy ulicy Dworcowej¹².

Jeden z pierwszych wpisów nowego kierownika do szkolnej kroniki w pełni oddaje sytuację w Borowej Wsi: „Wrażenie, jakie odebrałem po objęciu posady, zrobiło na mnie wielkie wrażenie [sic!] pod każdym względem. A mianowicie działwa szkolna bez dyscypliny i pojęcia, co to jest szkoła i jakie są jej obowiązki”¹³. Doksztalcaniem objęto także dorosłych mieszkańców, dla których organizowano kur-

⁵ A. Glimos-Nadgórska, *Prawa i obowiązki nauczycieli szkół powszechnych województwa śląskiego. (Pragmatyka nauczycielska 1922–1939)*, [w:] *Wiek stare i nowe*, t. 2, red. I. Panic, M. W. Wanatowicz, Katowice 2001, s. 156, 172.

⁶ A. Glimos-Nadgórska, *Szkolnictwo powszechne...*, s. 105.

⁷ A. Glimos-Nadgórska, *Prawa i obowiązki...*, s. 171.

⁸ Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi (dalej: AZS), *Kronika szkoły w Borowej Wsi*, cz. 1: 1883–1948/49, s. 91. W całym województwie śląskim w sierpniu 1926 r. zwolniono jednorazowo z pracy około 250 nauczycielk. Por.: A. Glimos-Nadgórska, *Polskie szkolnictwo powszechne...*, s. 183.

⁹ AZS, *Kronika...*, cz. 1, s. 77.

¹⁰ Tamże, s. 104.

¹¹ *Podręcznik powiatu pszczyńskiego. Styczeń 1933*, Pszczyna 1933, s. 81–82.

¹² Tamże, s. 33.

¹³ AZS, *Kronika...*, cz. 1, s. 77–78. Zły stan szkolnictwa w chwili przejścia go przez administrację polską potwierdza: A. Glimos-Nadgórska, *Polskie szkolnictwo powszechne...*, s. 43, która wśród problemów szkół śląskich wymienia m.in. słabe oświetlenie sal lampkami naftowymi i karbidowymi, brak pomocy szkolnych oraz zły stan budynków.

sy wieczorowe. Wykładano na nich język polski, historię, geografę i matematykę. Mimo takiej możliwości frekwencja była bardzo niska. Na 100 osób uprawnionych uczęszczało jedynie 12 mieszkańców wsi¹⁴.

Wraz z przejściem tej części Śląska przez Polskę zmieniły się obchodzone w szkole święta. Szczególną wagę przywiązywano do przybliżania polskich tradycji narodowych i sylwetek bohaterów narodowych, często w ogóle nieznanymi miejscowej społeczności. W tym celu organizowano uroczyste apele i tzw. poranki. 11 listopada 1926 r. po raz pierwszy obchodzono uroczystość Odrodzenia Polski¹⁵. Poza stałymi uroczystościami do pogłębiania związków z Polską wykorzystywano także przypadkowe okoliczności. 25 października 1924 r. delegacja uczniów i nauczycieli miejscowej szkoły udała się do Katowic, by oddać honory szczątkom Henryka Sienkiewicza, które przewożono ze Szwajcarii do Warszawy¹⁶.

Szczególne znaczenie w wychowaniu patriotycznym po 1926 r. miał kult marszałka Józefa Piłsudskiego. Z okazji jego imienin organizowano uroczyste apele i pogadanki oraz śpiewano patriotyczne pieśni¹⁷. Ze szczególnym żalem przyjęto w szkole wiadomość o śmierci wodza. Zewnętrzną formą tego nastroju było wysłanie do Prezydenta Polski telegramu następującej treści: „My dzieci i nauczycielstwo śląskie przepelnione żalem składamy u trumny Kochanego Dziadka wiązanek dziecięcych żałobnych uczuć”¹⁸.

Szkola w dwudziestoleciu międzywojennym przeżywała bardzo trudne chwile. Zapisy w kronice szkolnej świadczą o kłopotach finansowych placówki. Podobna sytuacja była zresztą w większości okolicznych szkół. Prawie każdej zimy brakowało drewna na opał, dlatego konieczne były ponadplanowe ferie. Najgorzej sytuacja przedstawiała się zimą roku 1923/24, kiedy szkołę zamknięto dwukrotnie od 18 listopada do 11 grudnia oraz od 27 stycznia do 31 marca¹⁹. Placówkę zamykano na dłużej także z innych przyczyn. W marcu 1930 r. zamknięto ją na dwa tygodnie z powodu epidemii odry, na którą zachorowalność wynosiła aż 80 procent stanu uczniów²⁰. Złe były też warunki materialne uczniów i ich rodzin. Jak wspomina p. Dorota Żur, uczniowie często do szkoły przychodzili boso²¹. Na Śląsku uczniowie nie byli w tym czasie zobowiązani do noszenia mundurków²².

Mimo problemów organizacyjnych życie szkoły kwitło. Uczniowie wraz z nauczycielami organizowali liczne spotkania towarzyskie dla swoich rodziców i mieszkańców Borowej Wsi. Np. w kwietniu 1938 r. dzieci zorganizowały przedstawienie pt. *Pasterka z Lourdes*. Dochód ze sprzedaży biletów w wysokości 40 zł

¹⁴ AZS, *Kronika...*, cz. 1, s. 79.

¹⁵ Tamże, s. 92.

¹⁶ Tamże, s. 82.

¹⁷ Tamże, s. 93.

¹⁸ Tamże, s. 113.

¹⁹ Tamże, s. 79-80.

²⁰ Tamże, s. 100.

²¹ Dorota Żur, wywiad przeprowadzili: Dawid Macha, Grzegorz Macha, 15 II 2009.

²² A. Glimos-Nadgórska, *Polskie szkolnictwo powszechne...*, s. 74.

przeznaczono na zakup książek do szkolnej biblioteki²³. Uczniowie okazywali swą zaradność także w inny sposób. Pod opieką nauczycieli prowadzili szkolny sklepik²⁴. Tego typu akcje wspierała założona 9 października 1932 r. rada rodzicielska, zbierając środki finansowe na bieżącą działalność szkoły²⁵. Z inicjatywy Jana Bieńka w 1928 r. założono przy szkole hodowlę jedwabników²⁶.

Każdego roku organizowano dla uczniów Gwiazdkę. Jej materialną stronę doskonale oddaje zachowana w szkolnej kronice lista zakupów z roku 1937. Dla dzieci za łączną kwotę 154,80 zł zakupiono wówczas: 250 strucli za 62 zł, 8 kg cukierków za 12 zł, 140 funtów jabłek za 21 zł, 16 funtów orzechów za 19,20 zł, 30 kg pierników za 36 zł, 1 choinkę za 2 zł, 20 świeczek i lichtarzy za 2,60 zł²⁷.

Poziom nauczania w Borowej Wsi na tle innych śląskich placówek niczym się nie wyróżniał. Wizytator szkoły, inspektor Waszek, podczas kontroli w 1937 r. stwierdził, iż poziom wychowawczy, podobnie jak warunki szkoły, jest dostateczny²⁸. Mimo to warunki lokalowe były dalekie od upragnionych, w związku z czym w końcu lat trzydziestych XX w. podjęto starania o budowę nowego obiektu szkolnego.

Poznanie treści i sposobów nauczania, jakie preferowano na Śląsku po 1922 r., jest możliwe m.in. dzięki zachowanemu notatnikowi nauczycielki Agnieszki Owczarkówny. Jego zawartość pokazuje, co przekazywano nauczycielom podczas kursów doszkalających. Już wówczas zwracano uwagę na psychologiczne podejście do uczniów, np. przez robienie dobrego wrażenia na pierwszoklasistach w pierwszym dniu szkoły czy dostosowanie treści nauczania do rozwoju intelektualnego poszczególnych uczniów²⁹.

Ówczesną organizację zajęć lekcyjnych pamięta jedna z byłych uczennic, Berta Molenda (z domu Spyra). Uczniowie nie mieli zeszytów, a pisanie ćwiczyli kredą na tabliczkach. Lekcja, podobnie jak dziś, trwała 45 minut. Dziennie każda klasa miała w planie około 7–8 godzin lekcyjnych. Poza językiem polskim nauczano matematyki, geografii, śpiewu i rysunków. Dodatkowo odbywały się zajęcia praktyczne z wyszywania oraz lekcje gimnastyki³⁰. Boisko szkolne, jak wspomina Maria Mijacz, znajdowało się w miejscu obecnego probostwa³¹.

Ważnym wydarzeniem w dziejach Borowej Wsi było otwarcie przedszkola, co nastąpiło 13 marca 1935 r. W pierwszym roku funkcjonowania uczęszczało do niego 40 dzieci z rocznika 1928 i częściowo 1929. Przez pierwsze kilka miesięcy mieściło się ono w lokalu tymczasowym. Dopiero od roku szkolnego 1935/36 znalazło własną siedzibę w zaadaptowanym na ten cel budynku gospodarczym obok

²³ AZS, *Kronika szkoły w Borowej Wsi*, cz. 1: 1883–1948/49, s. 138

²⁴ Tamże, s. 131

²⁵ Tamże, s. 105.

²⁶ Tamże, s. 98-99.

²⁷ Tamże, s. 134.

²⁸ Tamże, s. 127.

²⁹ *Notatnik nauczycielki Agnieszki Owczarkówny, 1923 r.* W posiadaniu Krystyny Rosick.

³⁰ Berta Molenda (Spyra), wywiad przeprowadziła: Magdalena Gabryś, IV 2009.

³¹ Maria Mijacz, wywiad przeprowadził: Adam Stalica, V 2009.

szkoły. W przedszkolu była zatrudniona jedna nauczycielka, Stanisława Maroniówna. Po roku pracy zastąpiła ją Fryderyka Płaszczkówna³².

Na koniec warto jeszcze zwrócić uwagę na bliski związek szkoły z mieszkańcami. Kiedy 11 maja 1938 r. w miejscowym lesie wybuchł pożar, w jego gaszeniu uczestniczyli nie tylko okoliczni strażacy i mieszkańcy, ale nawet uczniowie szkoły³³.

Kadra pedagogiczna

Potrzebę zmian w śląskim szkolnictwie po 1922 r. dostrzegali przybyli tu z innych części Polski nauczyciele. Z kroniki szkolnej wynika, że pierwsi pedagodzy zatrudnieni w Borowej Wsi pochodzili z województwa krakowskiego. Powód był oczywisty. Przed odzyskaniem niepodległości Małopolska, będąca pod władzą austriacką, miała najlepsze warunki do rozwoju kultury i pielęgnowania polskich tradycji. Poza kierownikiem szkoły grono pedagogiczne stanowili Eugenia Weiszówna i Kazimierz Herman.

Do końca lat dwudziestych w szkole, poza wymienionymi już nauczycielami, zatrudniono jeszcze pięciu pedagogów³⁴. W 1923 r. grono zasiłiła przybyła z Małopolski Zofia Grochowska, która poślubiła kierownika Bieńka. W roku szkolnym 1925/26 na jeden miesiąc zatrudniono Teodora Gubika. W kolejnym roku pracę w Borowej Wsi podjął Józef Szczyrba, który w 1930/31 r. przeniósł się do Panewnik. W latach 1928–1929 w szkole przyjęto kolejno Janinę Olszewską z Bochni oraz Stanisława Nawrata z Poznańskiego. W roku szkolnym 1930/31 grono nauczycielskie zasiłiły Kazimiera Kaszycka i Antonina Godekówna.

W 1935 r. obowiązki kierownika szkoły przejął Andrzej Szczepanik, który pełnił je do roku szkolnego 1937/38. Został wówczas przeniesiony do Susza. Razem z nim do szkoły przyszli Stanisława Stanikówna oraz Izydor Sławicki, natomiast rok później – Anna Jaskólczanka i Bolesław Drobczyński. Przed wybuchem wojny pracę w szkole podjęli jeszcze Klara Dudkówna i Wiktor Machej. W ostatnim roku szkolnym przed wybuchem wojny nowym kierownikiem szkoły został Józef Gathner. Zdołał on dokończyć rozpoczętą przez Andrzeja Szczepanika budowę nowego obiektu szkolnego³⁵.

Budowa nowej szkoły

Ponieważ budynek szkolny (obecne przedszkole) stał się zbyt ciasny jak na potrzeby rozrastającej się miejscowości, konieczne było przeniesienie dwóch klas do

³² AZS, *Kronika...*, cz. 1, s. 111.

³³ Tamże, s. 140.

³⁴ Szczegółowy wykaz nazwisk nauczycieli zatrudnionych w tym okresie znajduje się w Aneksie.

³⁵ A. Dudck, M. Sworzcń, *Mikołowski słownik biograficzny*, Mikołów 1998, s. 174.

budynku dawnej gospody³⁶. Jednocześnie już w końcu lat dwudziestych rozpoczęto starania o budowę nowego gmachu szkoły. 4 września 1929 r. przybyła z Katowic komisja wojewódzka w sprawie nowego budynku. Nakazała ona wzniesienie szkoły o 6 salach lekcyjnych oraz jednej na ochronkę i dodatkowo sali doświadczalnej dla hodowli jedwabników. W planowanym obiekcie przewidziano także pokój dla kierownika szkoły i nauczyciela. Co ciekawe, kronika szkoły informuje także o budowie sali gimnastycznej. Odnośnie do planowanego położenia zapisano jedynie, że „stanie po drugiej stronie od starego budynku w bardzo ładnym położeniu”³⁷. Trudno wskazać, o które miejsce chodziło dokładnie, jednak ostatecznie z niego zrezygnowano. Z uzasadnienia komisji z października 1936 r. wynika, iż było ono zbyt odległe od skupiska ludności. Ustalono wówczas, że prace ruszą z chwilą przekazania przez gminę dogodniejszej dla uczniów parceli. Gmina szybko znalazła nową lokalizację, którą już w kwietniu 1937 r. komisja wojewódzka zatwierdziła. Stary budynek postanowiono przeznaczyć na cele powiatu³⁸.

Prace budowlane rozpoczęto 21 lipca 1937 r. Ostatecznie projekt przewidywał budowę szkoły sześcioklasowej, wyposażonej w kuchnię, pokój nauczycielski, mieszkanie kierownika, szatnię oraz kancelarię³⁹. Budowa nowego obiektu stała się też impulsem do elektryfikacji wsi. Prąd był konieczny m.in. do uruchomienia w szkole instalacji wodnej, której budowę rozpoczęto w marcu 1938 r.⁴⁰ Aby wesprzeć rozwój śląskich szkół, powstało Towarzystwo Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych w Katowicach. Zbiórki na ten cel przeprowadzano także w Borowej Wsi⁴¹. Koszty budowy nowej szkoły oszacowano łącznie na 194 416,49 zł. Z tego 94 560 zł pochodziło z funduszu Urzędu Województwa Śląskiego, a 3000 zł – z kasy miejscowej gminy⁴².

Nowy budynek szkolny został oddany do użytku 1 kwietnia 1939 r., jednak poświęcenie zaplanowano dopiero na październik tego samego roku⁴³. Plany te pokrzyżował we wrześniu 1939 r. wybuch II wojny światowej. W związku z tym budynek został uroczystie poświęcony dopiero po jej zakończeniu, 15 lipca 1945 r. Mimo nowej, niekorzystnej dla Kościoła katolickiego, sytuacji politycznej w powojennej Polsce uroczystości rozpoczęły się nabożeństwem w kościele. Po jego zakończeniu uczniowie oraz zaproszeni goście przeszli do szkoły, której poświęcenia dokonał ks. administrator Paweł Lubos⁴⁴.

³⁶ Maria Niedziela (Pyka), wywiad przeprowadziły: Joanna Bicla, Joanna Kapica, III 2009; Maria Mijacz...

³⁷ AZS, *Kronika...*, cz. 1, s. 98-99.

³⁸ Tamże, s. 124-125.

³⁹ Tamże, s. 129.

⁴⁰ Tamże, s. 137.

⁴¹ Tamże, s. 132.

⁴² Tamże, s. 138. Szczegółowe zestawienie kosztów budowy w Ancksiu.

⁴³ AZS, *Kronika...*, cz. 1, s. 142.

⁴⁴ Tamże, s. 147.

Tabela 7

Zestawienie kosztów budowy nowej szkoły

Wyszczególnienie		Koszty (zł)
Stan surowy:		82 527,94
Roboty wykończeniowe:		
	zicmne	12 488,00
	murowe	12 701,00
	betonowe i żelbetonowe	8 080,00
	ciesielskie	8 191,00
	izolacyjne	2 187,50
	blacharskie	390,00
	szklarskie	2 279,00
	terrasowe i kamionkowc	6 935,00
	stolarskie	18 562,50
	ślusarskie	771,00
	malarskie	3 220,00
	zduńskie	5 450,00
	instalacje sanitarno-wodne	17 175,65
	światła elektrycznego	3 500,00
	roboty dodatkowe	10 557,20
	nadzór techniczny	1 400,00
Razem:		194 416,50
Udział w kosztach:		
	Urząd Województwa Śląskiego na rok 1937/38	94 560,00
	Gmina	3 000,00

Źródło: AZS, *Kronika szkoły w Borowej Wsi*, cz. 1: 1883–1948/49, s. 138.

Nowy obiekt szkolny, który swą rolę pełni do dziś, był na owe czasy niezwykle nowoczesny. Jest to piętrowy, modernistyczny budynek o elewacjach krytych tynkiem. Posiada charakterystyczne dla architektury dwudziestolecia międzywojennego duże, prostokątne okna i gładkie ściany pozbawione ornamentów. Główną oś budynku na obu jego kondygnacjach stanowią przejrzyste korytarze, z jednej strony mieszczące sale lekcyjne, z drugiej zaś – ciąg okien. Na górę prowadzi szeroka klatka schodowa, doświetlona dużymi oknami.

Zadowolonia z nowego budynku nie krył dyrektor szkoły, Józef Gathner, pisząc wiosną 1939 r. następujące słowa: „Nowy gmach szkoły, na wskroś współczesny, nie ma sobie równego w całej okolicy i wpłynie bezsprzecznie na podniesienie poziomu naukowego”⁴⁵. Nowoczesność tego budynku potwierdza jeden z wpisów

⁴⁵ Tamże, s. 142.

w szkolnej kronice z 1958 r. 16 grudnia Borową Wieś odwiedził wizytator ministerialny z Warszawy, niejaki Gołębiowski. Budynek szkoły musiał mu się spodobać, gdyż stwierdził, że „w ministerstwie głowią się nad projektami budynków szkolnych, a tymczasem należałoby żywcem skopiować tutejszy budynek i przystąpić do budowy tego rodzaju szkół w Polsce”⁴⁶. Warto dodać, że władze w tym czasie rozpoczęły program *Tysiąc szkół na Tysiąclecie Państwa Polskiego*. Zazdrości z nowoczesnego budynku nie kryli także goszczący w 1960 r. na konferencji w Borowej Wsi nauczyciele z okolic Mikołowa⁴⁷.

Szkoła w okresie okupacji hitlerowskiej (1939–1945)

Z chwilą wkroczenia wojsk niemieckich 1 września 1939 r. skończyła funkcjonować szkoła polska. Do ucieczki przed Niemcami zmuszony został ówczesny kierownik szkoły, Józef Gathner⁴⁸. Naukę w szkole niemieckiej podjęto dopiero w kwietniu 1940 r. Do tego czasu dzieci nie uczęszczały do szkoły. Kierownikiem szkoły 29 kwietnia został Alfred Weidner, pochodzący z Pyskowic w powiecie złotoryjskim na Dolnym Śląsku (niem. *Peiswitz, Kr. Goldberg*)⁴⁹. Zajmował razem z rodziną mieszkanie w nowej szkole. Pani Dorota Żur pamięta nawet imiona jego dzieci. Byli to: Anneliese (nauczycielka w Mokrem) Ingeborg i Ernest. Krótco przed wkroczeniem wojsk radzieckich na początku 1945 r. cała rodzina wyjechała do Niemiec⁵⁰. Alfred Weidner do pomocy miał pochodzącego z Niemiec (okolice Halle w Saksonii) Siegfrieda Thielitza. W listopadzie 1941 r. został powołany do Wehrmachtu⁵¹. Już 1 grudnia 1941 r. zastąpiła go Elfrieda Szymańska z Katowic⁵².

Według stanu z 27 maja 1940 r. do szkoły uczęszczało 260 dzieci. W lipcu 1941 r. naukę ukończyło 8 dziewczynek i 10 chłopców, zaś w rok później – odpowiednio 14 i 17. We wrześniu 1942 r. naukę pobierało 129 chłopców i 104 dziewczynki, co łącznie dawało liczbę 233 dzieci. W roku 1943 szkołę ukończyło 33 uczniów, natomiast rozpoczęło 35 dzieci⁵³.

Jednym z uczniów pamiętających naukę w szkole niemieckiej jest Alfons Czipionka. Jak wspomina, początkowo uczęszczał do szkoły w budynku p. Marcola. Z chwilą wybudowania nowej szkoły został jednym z jej pierwszych uczniów. Po wkroczeniu Niemców językiem wykładowym stał się niemiecki, co było problemem dla uczniów i nauczycieli, którzy długo musieli porozumiewać się na migi. Za uży-

⁴⁶ AZS, *Kronika...*, cz. 2: 1949/50-1975/76, s. 67.

⁴⁷ Tamże, s. 74-75.

⁴⁸ AZS, *Kronika...*, cz. 1, s. 142.

⁴⁹ AZS, *Historia szkoły w Borowej Wsi okresu II wojny światowej*, rkps, brak sygn.

⁵⁰ Dorota Żur...

⁵¹ AZS, *Historia szkoły...*

⁵² Tamże; zob. też: H. Cichoń, *Historia i działalność dydaktyczno-wychowawcza Szkoły Podstawowej nr 6 w Mikołowie w latach 1939-1999*, praca magisterska pod kier. dr. P. Kowolika, Uniwersytet Śląski, Katowice 2000, mps, s. 44.

⁵³ AZS, *Historia szkoły...*

wanie polskiej mowy groziła kara. Zresztą używanie języka polskiego było zabronione także poza szkołą. Niektórzy Niemcy podobno nawet zakradali się pod okna mieszkańców, sprawdzając, kto posługuje się w domu polszczyzną⁵⁴. Z kolei p. Maria Niedziela (z domu Pyka) wspomina, że frekwencja w szkole w okresie okupacji była niska, ponieważ uczęszczanie do niej było niebezpieczne⁵⁵.

W okresie wojny odbywały się trzy lekcje dziennie. Nauczano wówczas języka niemieckiego i matematyki, a sporo czasu poświęcano też wychowaniu fizycznemu. Raz w miesiącu organizowano zajęcia praktyczne, w czasie których chłopcy zajmowali się majsterkowaniem, zaś dziewczynki – szyciem, haftowaniem i wyszywaniem. Dodatkowo dziewczynki dwa razy w tygodniu gotowały posiłki w kuchni, za co były oceniane⁵⁶. W lipcu 1941 r. szkoła została zelektryfikowana, a do sal lekcyjnych zakupiono elektryczne lampy⁵⁷.

Kronikę szkolną z czasów okupacji stanowi kilka luźnych kartek⁵⁸. W tym czasie nadal prowadzono księgi wpisów uczniów do szkoły⁵⁹.

⁵⁴ Alfons Czipionka, wywiad przeprowadziły: Monika Gabor, Katarzyna Rajwa, II 2009.

⁵⁵ Maria Niedziela (Pyka)...

⁵⁶ H. Cichoń, *Historia i działalność...*, s. 44.

⁵⁷ AZS, *Historia szkoły...*

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ AZS, *Katalog uczniów szkoły w Borowej Wsi*, cz. 1: 1883–1949; cz. 2: 1926–1945.

Rozdział VI

Dzieje szkoły w latach 1945–2009

Przejęcie szkoły przez administrację polską w 1945 r.

Po przejściu wojsk radzieckich i wycofaniu się Niemców przedwojenny kierownik szkoły, Józef Gathner, ponownie przejął kierowanie placówką 13 lutego 1945 r. Został zatwierdzony na tym stanowisku przez inspektorat szkolny mieszczący się przejściowo w Mikołowie. Rok szkolny uroczystie rozpoczęto 1 marca tegoż roku nabożeństwem w kościele. Następnie uczestnicy przeszli do nowego budynku, gdzie na korytarzu górnym odbyła się akademія. Oprócz kierownika przemawiali: ksiądz administrator oraz z ramienia Polskiej Partii Robotniczej Wilhelm Kostka¹. Pierwszy rok szkolny po wojnie trwał krócej. Został uroczystie podsumowany 7 lipca 1945 r. Nie wyszła ze szkoły wówczas ostatnia klasa, gdyż obowiązek szkolny przedłużono do piętnastego roku życia. Z tego względu utworzono klasę VIII².

Równie szybko jak szkołę otwarto przedszkole. Nastąpiło to 6 marca 1945 r., a pierwszą powojenną wychowawczynią została, pochodząca z Borowej Wsi, Teresa Kozubek (później Czarnecka)³.

Dzięki zapiskom kierownika Gathnera wiadomo, jakie po wojnie było uposażenie nauczycieli. Samotny nauczyciel otrzymywał wówczas 1040 zł, zaś kierownik szkoły – żonaty, z dwójką dzieci – 1540 zł. Dla porównania 1 kg słoniny kosztował 250–260 zł, masła – 300–320 zł, cukru – 180 zł, zaś bochenek chleba – 25–30 zł⁴.

Zgodnie z reformą oświaty z czerwca 1945 r. szkolnictwo w Polsce miało być bezpłatne, powszechne i obowiązkowe. Rejon szkolny obejmował Borową Wieś poza 22 domami w północno-wschodniej części osady (obecnie część Halemby), które włączono do rejonu Stara Kuźnica. Z kolei do rejonu Borowa Wieś przypisano 12 domów należących administracyjnie do Paniów (kolonia Dąbrowa)⁵.

¹ Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi (dalej: AZS), *Kronika szkoły w Borowej Wsi*, cz. 1: 1883–1948/49, s. 143-146.

² Tamże, s. 147.

³ Tamże, s. 143-146.

⁴ Tamże, s. 148.

⁵ H. Cichoń, *Historia i działalność dydaktyczno-wychowawcza Szkoły Podstawowej nr 6 w Mikołowie w latach 1939-1999*, praca magisterska pod kier. dr. P. Kowolika, Uniwersytet Śląski, Katowice 2000, mps, s. 45.

Życie szkoły w latach Polski Ludowej (1945–1989)

W początkowym okresie po wojnie życie szkoły nie było proste. Potwierdza to list jednego z rodziców uczniów z 12 lutego 1947 r., w którym informuje on kierownika szkoły, że zabiera z niej dwójkę swoich dzieci do czasu, aż polepszą się warunki nauczania. Ów ojciec postanowił samodzielnie realizować program, gdyż w jego opinii dzieci w szkole niczego się nie uczą, a od kilku tygodni jedynie powtarzają materiał i ćwiczą śpiew. Powodem takiej sytuacji był brak kadry pedagogicznej, przez co odbywały się zwykle dwie godziny dziennie, a klasy były łączone. Warto zaznaczyć, że ojciec ten za taką sytuację nie winił kierownika i liczył na ponowne przyjęcie do szkoły jego dzieci z chwilą poprawy sytuacji⁶.

Okres Polski Ludowej był czasem czynów społecznych i podnoszenia norm. Zjawiska te zagościły także w życiu szkoły w Borowej Wsi. Tak np. 16 kwietnia 1950 r. Komitet Rodzicielski wezwał do współzawodnictwa szkołę z Wesolej. Tutejszy Komitet postawił przed sobą następujący cel: organizując imprezy, zebrać taką kwotę, aby wzbogacić bibliotekę szkolną do stanu, by na jednego ucznia przypadły 3 książki, a także zaopatrzyć gabinet w komplety pomocy naukowych do fizyki i chemii za kwotę 40 000 zł, natomiast kwotę 20 000 zł przeznaczyć na zakup materiałów dekoracyjnych⁷. Cała akcja, jak odnotowano w kronice szkolnej, odniosła sukces. Wykonano aż 209 procent planu⁸. Z kolei z okazji dnia 1 Maja w 1950 r. Rada Pedagogiczna zobowiązała się wykonać 40 godzin darmowej nauki, zaś samorząd szkolny obiecał poświęcić 450 godzin na sadzenie kwietników i żywopłotów⁹. Innym razem uczniowie zebrali 102 sztuki ubrań i 4 pary butów na pomoc dla koreańskich dzieci¹⁰.

W akcje na rzecz szkoły włączano także mieszkańców. W 1959 r. państwo opodatkowało rolników, nakazując przeznaczyć 3 procent rocznego dochodu na Społeczny Fundusz Budowy Szkół 1000-lecia. Miejscowi rolnicy nie byli przychylni akcji. Ponieważ w końcu roku wieś zajmowała ostatnie miejsce w powiecie, a podatek zapłaciło jedynie 4 procent upoważnionych, zobowiązano nauczycieli do odwiedzenia płatników i zebrania należności. Musiało to przynieść skutek, gdyż w krótkim czasie zebrano 12 209 zł z planowanych 16 453 zł, czyli około 74 procent. Podczas drugiej zbiórki w początkach 1960 r. było znacznie lepiej¹¹.

Do akcji budowy 1000 szkół w Polsce angażowano też uczniów. W 1960 r. zgromadzili oni na SFBS w Tychach 1035,70 zł po zbiórce 310 kg makulatury i 740 sztuk butelek. Poza tym uczcili 1000-lecie Polski akcją sadzenia drzew. 75 drzew posadzono wtedy przy ulicy Piaskowej, a 10 – wokół szkoły¹². Zresztą akcje sadzenia

⁶ AZS, brak sygn.

⁷ AZS, *Kronika...*, cz. 2: 1949/50–1975/76, s. 7-8.

⁸ Podano dokładne wyliczenia zysków. AZS, *Kronika...*, cz. 2, s. 14-15.

⁹ Tamże, s. 5.

¹⁰ Tamże, s. 14.

¹¹ Tamże, s. 71-72.

¹² Tamże, s. 73.

drzew były często organizowane. W 1959 r. starsi uczniowie sadzili drzewa w miejscowym lesie¹³.

W okresie PRL w szkole powstawało wiele organizacji mających krzewić patriotyzm i postawy obywatelskie, ale także umacniać przekonanie o słuszności socjalizmu. Z najważniejszych należy wymienić Szkolne Koła: Polskiego Czerwonego Krzyża, Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, Funduszu Odbudowy Szkół oraz Szkolne Koło Odbudowy Warszawy. Członkowie tych grup organizowali zbiórki pieniędzy, odczyty itp. Szkoła była też zobowiązana do umacniania więzi z ZSRR oraz innymi państwami demokracji ludowej. Np. w 1949 r. zorganizowano Miesiąc Pogłębiania Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. Jedną z przygotowanych wówczas akcji było uporządkowanie i ozdobienie kwiatami 37 grobów żołnierzy radzieckich na miejscowym cmentarzu¹⁴. W tym samym roku uroczystie świętowano urodziny Józefa Stalina na akademii w sali p. Marcola, na której zebrało się około 300 mieszkańców¹⁵.

W grudniu 1949 r. rozpoczęto w szkole akcję dożywiania. W tym celu wyremontowano kuchnię. Posiłki cieszyły się wielką popularnością. Uczęszczało na nie 100 procent uczniów. Ponieważ warunki lokalowe i finansowe nie pozwalały na pełne wyżywienie wszystkich chętnych, uczniów podzielono na dwie grupy po 110 osób. Zmieniały się one co drugi dzień. Z całej szkoły 45 uczniów było zwolnionych z opłat za posiłki. W menu znalazły się: kawa, kakao, bułki, placek, ciastka, zupy jarzynowe i mleczne, a także owoce i cukierki¹⁶. W początkowym okresie, z braku tak dużej liczby sztućców i naczyń, dzieci musiały nosić własne z domu. Na początku 1950 r. Komitet Rodzicielski zakupił 11 aluminiowych misek i emaliowanych garnuszków, co nieco polepszyło sytuację¹⁷.

W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych wyjątkowo prężna była miejscowa drużyna harcerska. Założył ją 1 września 1950 r. Zygmunt Błędowski, znany działacz harcerski i nauczyciel miejscowej szkoły, zostając jej pierwszym opiekunem¹⁸. W 1952 r. Komitet Rodzicielski zakupił sztandar harcerski, werbel i fanfarę¹⁹. W tym czasie do drużyny należało 152 uczniów z łącznej liczby 185. W 1955 r. Błędowskiego, który został zastępcą Komendanta Chorągwi ZHP w Katowicach, zastąpił w szkole Józef Piszczek, równie prężny działacz harcerski²⁰.

¹³ Tamże, s. 69.

¹⁴ Zwłoki te później ekshumowano i przeniecono na nicustaloną nekropolię żołnierszą radzieckich.

¹⁵ Tamże, s. 3.

¹⁶ Tamże, s. 4.

¹⁷ Tamże, s. 5.

¹⁸ Tamże, s. 11. Zygmunt Błędowski (1929–1988) pracował w Borowej Wsi w latach 1948–1955. Później, do 1957 r., był inspektorem w Inspektoracie Oświaty w Tychach. W latach 1957–1961 pełnił funkcję komendanta Hufca ZHP w Tychach, zaś w latach 1964–1971 - był kierownikiem Wydziału Organizacyjnego Komendy Chorągwi ZHP w Katowicach. Następnie, do 1988 r., prowadził Ośrodek ZHP w Chorzowie. Za swoją działalność otrzymał m.in. Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski i Złoty Krzyż Zasługi. Zob. M. Sworzeń, A. Dudek, *Mikołowski słownik biograficzny*, Mikołów 1998, s. 24.

¹⁹ AZS, *Kronika...*, cz. 2, s. 18/19.

²⁰ Józef Piszczek robił także karierę w PZPR. Jej uwiecznieniem była funkcja sekretarza Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Katowicach w 1980 r., a od 1981 r. – zastępcy wojewody katowickiego. Zob. *Katalog kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych b. PRL*, „Biuletyn Informacji Publicznej Instytutu

Sam nie pracował długo, bo już w początkach 1961 r. opuścił szkołę, zostając Komendantem Hufca ZHP w Tychach²¹. W końcu lat pięćdziesiątych drużyna harcerska dzieliła się na trzy grupy. Opiekunem drużyny męskiej był Józef Piszczyk, żeńską opiekowała się Monika Błędowska, zaś zuchami – Teresa Machulec²².

Niestety, harcerstwo w Polsce zmieniło oblicze w latach siedemdziesiątych, kiedy starano się je uczynić organizacją masową, m.in. przez przymusowe zapisywanie do organizacji całych klas²³. Jednak i wówczas osiągnięcia miejscowej drużyny musiały być zauważalne, skoro w 1975 r. „za pozytywne wyniki w pracy harcerskiej”, jak odnotowano w kronice, utworzono w szkole Szczep im. VII Zjazdu PZPR²⁴.

W szkole działała także świetlica, uruchomiona 1 września 1950 r. Była pierwszą taką placówką w powiecie pszczyńskim, finansowaną ze środków zakładów pracy, w których pracowali rodzice dzieci. Poza zajęciami dydaktycznymi oraz zabawą dzieci otrzymywały dwu-, a nawet trzydaniowy posiłek. Z posiłku tego korzystało 73 uczniów²⁵. Na potrzeby świetlicy w 1952 r. zakupiono 10 stolików oraz 40 krzeseł²⁶. Niestety, szkolną świetlicę z dożywianiem zlikwidowano już w 1955 r. Zamiast tego zwiększono liczbę kółek pozalekcyjnych²⁷. Ta sytuacja trwała krótko, gdyż zdecydowano przenieść do szkoły świetlicę gromadzką, mieszczącą się od 1947 r. w lokalu Roberta Marcola. Jej kierownikiem została Jadwiga Wygrabek²⁸. Nie był to jednak koniec problemów. W 1957 r. zlikwidowano także świetlicę gromadzką²⁹. Szkolną świetlicę, jak wynika z zapisków w kronice, otwierano jeszcze kilka razy. W 1986 r. na stanowisku kierownika świetlicy zatrudniono Krystynę Benecką i od tej pory świetlica działa nieprzerwanie. Wcześniej przygotowano odpowiednio kuchnię, stołówkę oraz pomieszczenia dydaktyczne. Od tego czasu wydawano dziennie około stu obiadów, zaś wszystkim dzieciom w szkole rozdawano herbatę³⁰.

W 1950 r. zamontowano pierwszy radiowęzeł. W tym celu zakupiono radio-odbiornik oraz siedem głośników do sal lekcyjnych. Pan Jończyk ofiarował szkole mikrofon³¹. W 1952 r., z braku odpowiednich pomieszczeń, w piwnicy urządzono pracownię robót ręcznych³². W czerwcu 1953 r. odbył się po raz pierwszy egzamin

Pamięci Narodowej”. Odwiedził on Borową Wieś 14 października 1983 r. Zaznaczył swój sentyment do szkoły, w której zaczynał pracę nauczycielską. Zob. AZS, *Kronika...*, cz. 3: 1981/82–1996/97, s. 17.

²¹ AZS, *Kronika...*, cz. 2, s. 82.

²² Tamże, s. 63.

²³ M. Lipok-Bierwiazonck, *Szkolnictwo*, [w:] *Tychy 1939–1993. Monografia miasta*, red. M. S. Szczepański, Tychy 1996, s. 284.

²⁴ AZS, *Kronika...*, cz. 2, s. 172.

²⁵ Tamże, s. 11.

²⁶ Tamże, s. 22.

²⁷ Powodem była potrzeba uruchomienia świetlicy w większych ośrodkach (Tychy i Łaziska). AZS, *Kronika...*, cz. 2, s. 44.

²⁸ Tamże, s. 47.

²⁹ Tamże, s. 57-58.

³⁰ AZS, *Kronika...*, cz. 3, s. 44.

³¹ AZS, *Kronika...*, cz. 2, s. 6.

³² Tamże, s. 19-20.

10. Świetlica szkolna w roku szkolnym 1953/54
Ze zbioru Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi

kwalifikacyjny od IV klasy³³. W 1955 r. zorganizowano zjazd absolwentów szkoły, połączony z wystawą jej dorobku po 1945 r. Z imprezy tej zachowało się kilka zdjęć³⁴.

1 września 1959 r. pojawił się szkolny lekarz, którym był miejscowy felczer Marian Mozingiewicz³⁵. Między marcem a wrześniem 1961 r. do Borowej Wsi został skierowany przez Powiatowy Wydział Zdrowia w Tychach lekarz dentysta Krzysztof Gunther. Dzieci wymagały opieki dentystycznej, gdyż stwierdzono próchnicę u 90 procent uczniów³⁶. W następnym roku we wsi przebywał ruchomy ambulans dentystyczny, który bezpłatnie leczył dzieciom zęby³⁷. W 1968 r., aby pozyskać pomieszczenie na gabinet lekarski, wykonano przepierzenie górnego korytarza³⁸.

W okresie Polski Ludowej dbano o księgozbiór szkolnej biblioteki. W celu pozyskania funduszy na zakup nowych książek kilkakrotnie organizowano zbiórki makułatury i butelek. W roku szkolnym 1949/50 biblioteka posiadała jedynie 246 książek³⁹. W roku 1950/51 udało się tę liczbę podwoić do 485 woluminów⁴⁰. W roku 1953/54 liczba ta wzrosła do 1456, do czego doliczyć trzeba 287 książek dla nauczycieli, zaś w 1964/64 r. zbiory biblioteki obejmowały już 2690 tomów⁴¹.

³³ Tamże, s. 29.

³⁴ Tamże, s. 39-42.

³⁵ Tamże, s. 71.

³⁶ Tamże, s. 83.

³⁷ Tamże, s. 88.

³⁸ Tamże, s. 133.

³⁹ Tamże, s. 2.

⁴⁰ Tamże, s. 9.

⁴¹ Tamże, s. 27.

Po wojnie szkoła objęła opieką mogiłę 32 więźniów oświęcimskich na miejscowym cmentarzu. Uczniowie nie tylko odwiedzali to miejsce i zapalali znicze, ale także porządkowali grób. Przy mogile przy niektórych okazjach wartę pełnili harcerze⁴².

Z relacji uczniów i dawnych nauczycieli wiadomo, że szkoła nosiła po wojnie imię Juliusza Słowackiego⁴³. Wskazują na to także pieczętki w książkach w bibliotece. W archiwum szkolnym nie ma dokumentów potwierdzających ten fakt. Stąd nie wiadomo kiedy, nadano imię i dlaczego ten patron z czasem został zapomniany.

W latach sześćdziesiątych kluczowe były przygotowania do reformy szkolnictwa. We wrześniu 1962 r. zorganizowano pracownię fizyko-chemiczną i robót ręcznych⁴⁴. Nauczycieli zobowiązano do odbycia dodatkowych studiów zaocznych lub wieczorowych⁴⁵. W wyniku reformy szkolnictwa 1 września 1966 r. otwarto klasę VIII, do której uczęszczali także uczniowie z Paniów i Śmiłowic⁴⁶.

Istotne zmiany w życiu szkoły nastąpiły w roku szkolnym 1976/77, kiedy miejscowa placówka stała się szkołą zbiorczą, posiadającą filie w Śmiłowicach i Paniowach⁴⁷. Jednocześnie konieczne było utworzenie stanowiska zastępcy dyrektora, którym został Paweł Lipina. Kierownikiem filii w Paniowach była Helena Muskietorz, zaś w Śmiłowicach – Krystyna Gola⁴⁸.

6 września 1982 r. otwarto nowy budynek szkoły w Paniowach⁴⁹. Od września 1986 r. filie w Paniowach i Śmiłowicach ponownie stały się samodzielnymi placówkami. Jednak uczęszczały do nich tylko młodsze dzieci klas I–IV. Starsze klasy w dalszym ciągu były przypisane do szkoły w Borowej Wsi. Jednocześnie zlikwidowano etat zastępcy dyrektora, zaś Paweł Lipina, pełniący tę funkcję, przeszedł na emeryturę⁵⁰.

Nauczyciele starali się wzmocnić więzy rodziców ze szkołą, dlatego organizowano wieczorki zapoznawcze oraz zabawy. Dało to efekt w postaci zwiększenia frekwencji na zebraniach rodzicielskich do 95 procent⁵¹. W 1982 r., z okazji Dnia Dziecka, po raz pierwszy zorganizowano mecz piłki ręcznej między nauczycielami a młodzieżą⁵².

Wielokrotnie w szkolnej kronice pojawiają się zapisy o sportowych sukcesach uczniów. W marcu 1973 r. placówka tryumfowała w gimnastyce na mistrzo-

⁴² AZS, *Kronika...*, cz. 3, s. 4, 45.

⁴³ Dominik Gracka, wywiad przeprowadziła: Dominika Dubińska, IV 2009.

⁴⁴ AZS, *Kronika...*, cz. 2, s. 91.

⁴⁵ Tamże, s. 110.

⁴⁶ Tamże, s. 121. Zob. też: *Wspomnienia z lat szkolnych bylejk uczennicy SP nr 6 Krystyny Beneckiej*, [w:] H. Cichoń, *Historia i działalność...*, s. 130.

⁴⁷ Więcej o szkole w Paniowach: J. Szotysock, M. Dmctrecki, *Ocalić od zapomnienia. Z dziejów szkoły paniowskiej*, Mikołów 2008.

⁴⁸ H. Cichoń, *Historia i działalność...*, s. 63.

⁴⁹ AZS, *Kronika...*, cz. 3, s. 9.

⁵⁰ Tamże, s. 43.

⁵¹ Tamże, cz. 2, s. 98-99.

⁵² Tamże, cz. 3, s. 7.

stwach powiatowych w Tychach. Pierwsze miejsce zdobyła uczennica Jolanta Matula, zaś trzecie – Joanna Rolnik⁵³. W tym samym roku uczniowie z Borowej Wsi nie mieli sobie równych w powiatowych zawodach lekkoatletycznych w biegu na 400 m. Pierwsze miejsce wśród chłopców zajął Andrzej Owczarek, zaś wśród dziewczyn – Joanna Szewerda. W maju 1986 r. reprezentacja chłopców w piłce ręcznej zajęła I miejsce w Mikołowie, a II w rejonie po Szkole Podstawowej z Katowic. W tym samym miesiącu drużyna rozegrała mecz towarzyski z drużyną z Frydka-Mistka z Czechosłowacji. W rewanżu uczniowie odwiedzili swych czechosłowackich kolegów. W tym samym roku reprezentacja szkoły osiągnęła podobny sukces w piłce nożnej⁵⁴.

W szkole funkcjonował także samorząd uczniowski⁵⁵. W latach 1979–1982 jego opiekunem była Krystyna Morys, następnie – do 1988 r. – Urszula Wiechoczek. Od roku 1988 do 1990 funkcję tę pełniła Janina Szołysek. W roku szkolnym 1990/91 zastąpiła ją Helena Libor, a w rok później – Iwona Długaj. W 1996 r. opiekunem został Krzysztof Tuszy, w 1997 r. – Gabriela Pawlik, a w 1998 r. – Małgorzata Wojnarowicz⁵⁶.

W życiu szkoły jednak odnotowano również chwile nieprzyjemne, a nawet tragiczne. 14 stycznia 1955 r., podczas przedstawienia, jeden z uczniów zapalił lampkę karbidową, od której stanął w płomieniach inny 9-letni uczeń grający rolę Dziadka Mroza. Chłopak wykazał się męstwem, ponieważ mimo oparzeń twarzy i rąk odegrał swą rolę do końca⁵⁷. Nieprzyjemny incydent zdarzył się w listopadzie 1966 r. Nocą dokonano włamania do gabinetu fizyczno-chemicznego. Złodzieje wynieśli ze szkoły 1 woltomierz, 3 amperomierze (wartość 1122 zł), a także cewki indukcyjne, szpule oporowe, słuchawki, galmanoskop, termometr i inne drobne przedmioty (wartość 1500 zł). Złodziejami okazali się dwaj uczniowie szkoły i jeden jej absolwent. Milicja początkowo posądzała o kradzież personel szkoły⁵⁸.

W latach sześćdziesiątych znacznie nasilił się ruch samochodowy przez Borową Wieś. Powodem było poszerzenie w 1961 r. drogi do Gliwic. Miało to znaczny wpływ na życie mieszkańców oraz szkoły. Często dochodziło do wypadków drogowych z udziałem uczniów. Z tego względu ubezpieczono ich w PZU⁵⁹.

Pierwszy śmiertelny wypadek zdarzył się już 9 czerwca 1952 r., gdy pod kołami samochodu zginęła uczennica klasy III, Alicja Krzysteczko⁶⁰. Prawdziwa czarna seria wypadków nastąpiła w latach 1967–1968. 14 marca 1967 r. samochód ciężarowy potrafił uczennicę klasy III, Blanę Banko, która w czasie śnieżycy jechała na rowerze. W stanie ciężkim trafiła do szpitala⁶¹. Mniej szczęścia miały jej starsze

⁵³ Tamże, cz. 2, s. 158.

⁵⁴ Tamże, cz. 3, s. 39.

⁵⁵ Najwięcej informacji o działalności samorządu zawicra: AZS, *Kronika...*, cz. 2.

⁵⁶ H. Cichoń, *Historia i działalność...*, s. 98-102.

⁵⁷ AZS, *Kronika...*, cz. 2, s. 39.

⁵⁸ Tamże, s. 122-123.

⁵⁹ Tamże, s. 91-92.

⁶⁰ Tamże, s. 21.

⁶¹ Tamże, s. 124-125.

koleżanki. 15 października tego samego roku na uczennice klasy VIII, Janinę Dudę i Małgorzatę Banko, najechała ciężarówka. Pierwsza z dziewczynek zmarła w szpitalu. Cała szkoła brała udział w pogrzebie. W miesiąc później, 10 listopada, na jadącego rowerem ucznia klasy VIII, Jana Krzyszczyka, najechał autokar. Chłopak miał złamanie podstawy czaszki⁶². W rok później, 28 listopada 1968 r., w wypadku drogowym zginął kierownik szkoły, Józef Wygrabek. Jego pogrzeb odbył się 2 grudnia. Rano trumnę wystawiono w szkole, a w południe wyprowadzono kondukt w kierunku Wygody. Stamtąd uczestnicy pojechali autokarami na cmentarz do Mikołowa, gdzie nastąpił uroczysty pochówek⁶³.

Powstanie Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” w sierpniu 1980 r. odczytano w szkole jako zapowiedź zmian w Polsce. Z treści kroniki wynika, że pokładano w nim wielkie nadzieje. Niestety, radość nie trwała długo. 13 grudnia 1981 r. władze wprowadziły stan wojenny. W związku z tym od 14 grudnia do 3 stycznia następnego roku ogłoszono przerwę w nauce. Grono pedagogiczne drugiego dnia po wprowadzeniu stanu wojennego zobowiązano do zabezpieczenia szkoły na ten okres⁶⁴. Stan wojenny okazał się ostatnią próbą ratowania upadającego systemu komunistycznego. W 1987 r. przedostatni raz świętowano rocznicę rewolucji bolszewickiej w Rosji. Na budynku tradycyjnie wywieszono biało-czerwone oraz czerwone flagi. W programie obchodów znalazła się m.in. projekcja radzieckich filmów⁶⁵. Wydarzenia końca lat osiemdziesiątych pokazały, że przemian zapoczątkowanych w 1980 r. nie można już cofnąć.

Życie szkoły po roku 1989

W połowie 1989 r. nastąpiły w Polsce zmiany, które zapoczątkowały demokrację kraju. Miały one także silny wpływ na życie szkoły. W szkolnej kronice pod datą 1 września 1989 r. zapisano: „Rozpoczęliśmy kolejny rok nauki w atmosferze jakże odmiennej od poprzednich lat. Znalezliśmy się w nowej sytuacji politycznej w Polsce, początek której dały czerwcowe wybory do parlamentu i zwycięstwo w nich dotychczasowej opozycji – «Solidarności». Przystąpiliśmy do nauki z nowymi nadziejami wobec odradzającej się demokracji i prawdziwej wolności”⁶⁶.

W związku ze zmianą ustroju politycznego Polski w 1990 r. wprowadzono istotne zmiany w systemie oświaty. Nauka języka rosyjskiego przestała być obowiązkowa, zmieniono listę lektur, wprowadzono elementy wiedzy o regionie, a historia stała się wolna od ideologii socjalistycznej⁶⁷. Kronikarz szkoły zwrócił uwagę, że w szkole wreszcie można było mówić o ofiarach stalinizmu i władzy ludowej, m.in.

⁶² Tamże, s. 129.

⁶³ Tamże, s. 137-138.

⁶⁴ Tamże, cz. 3, s. 4.

⁶⁵ Tamże, s. 53.

⁶⁶ Tamże, s. 63.

⁶⁷ M. Lipok-Bierwaczonck, *Szkolnictwo...*, s. 286.

o sprawie katyńskiej⁶⁸. Od września 1990 r. do szkoły powróciła religia, zaś w salach zawieszono krzyże. Nastąpiły także zmiany w szkolnym regulaminie. Zniesiono wówczas nakaz noszenia mundurków⁶⁹. Niestety, z powodu kryzysu ekonomicznego i cięć budżetowych pogorszyła się sytuacja materialna szkół i nauczycieli. Pojawiły się też pomysły na przeniesienie ciężaru utrzymywania szkół na samorządy⁷⁰.

W roku szkolnym 1990/91 zmieniła się organizacja działań szkoły. Wprowadzono sześciostopniową skalę ocen, poszerzając dotychczasową o oceny mierną i celującą. Jednocześnie ze względu na oszczędności w oświacie każdej klasie zmniejszono liczbę godzin tygodniowo o cztery⁷¹. Od stycznia 1993 r. szkoła przeszła pod opiekę Urzędu Miasta w Mikołowie, przy którym otwarto Zarząd Szkół i Przedszkoli. Nadzór pedagogiczny w dalszym ciągu sprawowało Kuratorium Oświaty i Wychowania w Katowicach⁷².

W czerwcu 1990 r. po raz pierwszy zorganizowano dla uczniów klas II i III „zieloną szkołę”. Koszty dwutygodniowego pobytu w Ustroniu-Dobce pokryły Wydział Oświaty i Wychowania w Mikołowie oraz zakłady pracy rodziców⁷³. Od tego czasu ta forma połączenia edukacji z wypoczynkiem na stałe zagościła w życiu szkoły.

W październiku 1990 r. ponownie uruchomiono szkolny radiowęzeł. Po raz pierwszy został wykorzystany, gdy dziewczynki przygotowały audycję z okazji Dnia Chłopca. W tym roku zmieniono też formułę świętowania Dnia Edukacji Narodowej. Zamiast akademii uczniowie przygotowali audycję w radiowęźle, w której dedykowali nauczycielom piosenki oraz przedstawili ich w humorystyczny sposób⁷⁴. W 1991 r. ponownie otwarto sklepik szkolny, w którym można było zakupić zeszyty, pomoce szkolne oraz słodycze⁷⁵.

Od września 1996 r. w szkole utworzono dwa całkowicie nowe etaty. Po raz pierwszy zatrudniono pedagoga szkolnego. Ze względu zaś na natężenie ruchu na ulicy Gliwickiej i brak zgody miasta na zamontowanie przed szkołą sygnalizacji świetlnej zatrudniono strażnika drogowego⁷⁶. Potrzebę zwiększenia bezpieczeństwa postrzegano już od dawna. Jednym z pomysłów rozwiązania problemu była niezrealizowana budowa kładki dla pieszych⁷⁷.

W ciągu ostatnich dwudziestu lat kwitło też życie szkoły, a jej uczniowie odnosili liczne sukcesy. 6 listopada 1991 r. ukazał się pierwszy numer szkolnej gazetki pt. „Słoneczko nad Szóstką”⁷⁸. We wrześniu 1992 r. „Gazeta Mikołowska” opubliko-

⁶⁸ AZS, *Kronika...*, cz. 3, s. 65.

⁶⁹ Tamże, s. 73.

⁷⁰ M. Lipok-Bierwaczonck, *Szkolnictwo...*, s. 288.

⁷¹ AZS, *Kronika...*, cz. 3, s. 83.

⁷² Tamże, s. 90.

⁷³ Tamże, s. 71.

⁷⁴ Tamże, s. 74-75.

⁷⁵ Tamże, s. 83.

⁷⁶ Tamże, s. 120.

⁷⁷ Pisano o tym w 1994 r. w „Gazecie Mikołowskiej” w artykule *Szkoła jak dom*. Wycinek w: AZS, *Kronika...*, cz. 3, s. 115.

⁷⁸ AZS, *Kronika...*, cz. 3, s. 88.

wała najlepsze wakacyjne wspomnienia ucznia klasy VIII, P. Olasia. Wyróżnienie w tym konkursie otrzymała także K. Pfeifer z klasy IV⁷⁹. Podczas pierwszych wyborów do Młodzieżowej Rady Miasta Mikołowa szkoła otrzymała dwa mandaty dla Doroty Kurpas z klasy VIII oraz dla Patrycji Oszek z klasy VIIa⁸⁰. Uczniowie rozpoczęli także świętowanie Dnia Ziemi (każdego roku około 22 kwietnia). W 1993 r. zorganizowali z tej okazji marsz w obronie środowiska naturalnego ulicami Borowej Wsi⁸¹. Aby ubarwić czas uczniom, nauczyciele przygotowali różnego rodzaju atrakcje. W 1996 r., z okazji dnia Świętego Mikołaja, dyrekcja wydała „zarządzenie”, nakazujące uczniom przebywanie w szkole w czerwonych czapkach⁸². We wrześniu 1992 r. w szkole gościła delegacja miasta Sainte-Geneviève-des-Bois we Francji z merem na czele⁸³.

W marcu 1993 r. szkoła ponownie stała się obiektem włamania. Nieznani sprawcy skradli telewizor i video. Z tego powodu następnego dnia odwołano lekcje i przeprowadzono dokładną inwentaryzację⁸⁴.

1 września 1999 r. weszła w życie reforma oświaty, która wprowadziła nową strukturę szkolnictwa. W wyniku usilnych starań rodziców szkołę w Borowej Wsi przekształcono w Zespół Szkół nr 2. W jego skład wchodzi od tej pory obejmująca sześć klas Szkoła Podstawowa nr 6 oraz trzyklasowe Gimnazjum nr 3.

Dnia 16 października 2009 r. uroczystie obchodzono rocznicę powstania obecnego budynku szkoły. Przy tej okazji placówka otrzymała imię Papieża Jana Pawła II, którego patronat w głosowaniu wybrali uczniowie, mieszkańcy sołectwa i grono pedagogiczne.

Od zakończenia II wojny światowej do czasów obecnych w szkole w Borowej Wsi było zatrudnionych już ponad stu nauczycieli. Szczegółowe zestawienie nazwisk wszystkich pedagogów znajduje się w Aneksie. Osobno podano też biogramy kierowników szkoły⁸⁵.

Budynek szkoły po 1945 r.

Jak wcześniej wspomniano, nowy budynek szkoły został oficjalnie poświęcony dopiero po wojnie, choć służył lokalnej społeczności już od 1939 r. W kronice szkolnej odnotowano wszystkie ważniejsze jego remonty i przebudowy. Dzięki temu można dobrze opisać losy budynku. W czasie wakacji 1947 r. został on udostępniony na kolonie letnie dla dzieci z Rokitnicy. Z powodu znacznych szkód, jakie wyrzą-

⁷⁹ Tamże, s. 90.

⁸⁰ Tamże, s. 121.

⁸¹ Tamże, s. 92-93.

⁸² Tamże, s. 124.

⁸³ Tamże, s. 87.

⁸⁴ Tamże, s. 91.

⁸⁵ Zestawienie wszystkich nauczycieli, bez podania czasu pracy, jako pierwsza sporządziła H. Cichoń, *Historia i działalność...*, s. 69-71.

dziły, postanowiono więcej nie gościć w szkole kolonistów⁸⁶. Latem kolejnego roku wymieniono papę na dachu budynku, a jego elewację otynkowano. Odświeżono też sale lekcyjne⁸⁷. Zwykle co kilka lat malowano okna, sale lekcyjne, korytarze. Rzadziej remontowano piece kaflowe, które ogrzewały pomieszczenia szkolne. Centralne ogrzewanie założono dopiero w 1975 r.⁸⁸ Prawie wszystkie remonty przeprowadzano podczas wakacji letnich. Od 1961 do 1964 r. wymieniono całkowicie siatkę ogrodzeniową wokół budynku. W 1967 r., po raz pierwszy od jego powstania, wyremontowano odwodnienie szkoły, wymieniając stare rury⁸⁹. W lutym 1979 r. odnowiono tynki zewnętrzne obiektu i pomalowano jego elewację. Budynek otrzymał wówczas kolorystykę dwóch odcieni orzecha. Okna pomalowano na biało, zaś podmurówkę budynku pozostawiono bez zmian w cegle klinkierowej⁹⁰. W sierpniu 1984 r. szkołę przyłączono do wodociągu grupowego Borowa Wieś – Paniowy – Śmiłowice. Jednocześnie odcięto ją od studni gospodarskiej oraz wykonano osadnik ścieków⁹¹.

W czasach, gdy dyrektorem szkoły była Rozalia Pieszczyk (1988–1998), znacznie zmienił się wygląd placówki. Najważniejszą inwestycją stała się budowa sali gimnastycznej oraz nowego skrzydła szkoły, o czym niżej. Poza tym przebudowano pomieszczenia mieszkalne w szkole, które zaadaptowano na sekretariat, gabinet dyrektora, świetlicę oraz jedną salę lekcyjną. Z dotychczasowej świetlicy urządzono gabinet higienistki szkolnej. Założono i wyposażono pracownię komputerową, a także wyremontowano kuchnię, łazienki, wymieniono okna i wykonano boazerie⁹².

Budowa sali gimnastycznej

Idea budowy sali gimnastycznej pojawiła się wraz z powstaniem nowego budynku szkoły. W 1952 r. Komitet Rodzicielski przygotował nawet kosztorys budowy sali, w której miała też znajdować się scena (około 170 000 zł)⁹³. Jednak warunki finansowe w okresie Polski Ludowej nie pozwalały na podjęcie działań. Do sprawy budowy sali gimnastycznej powrócono po 1989 r. W dniu 1 września 1992 r. na uroczystości rozpoczęcia nowego roku szkolnego gościł burmistrz Mikołowa, Eugeniusz Wycisło, który poruszył wówczas tę kwestię⁹⁴.

Budowę sali gimnastycznej rozpoczęto 10 marca 1993 r. Koniec robót przewidziano na wrzesień tego samego roku. Prace wykonywało Przedsiębiorstwo Bu-

⁸⁶ AZS, *Kronika...*, cz. 1, s. 151.

⁸⁷ Tamże, s. 152.

⁸⁸ Tamże, cz. 2, s. 168-169.

⁸⁹ Tamże, s. 126.

⁹⁰ Szczegółowy opis prac wraz z rysunkami technicznymi znajduje się w: AZS, *Dokumentacja techniczna: modernizacja boiska, remont elewacji, rozbudowa kotłowni CO*, sygn. 2232, cz. III.

⁹¹ AZS, *Dokumentacja techniczna: nadbudowa szkoły i dobudowa przedszkola*, sygn. 2232, cz. II.

⁹² H. Cichoń, *Historia i działalność...*, s. 124.

⁹³ AZS, *Kronika...*, cz. 2, s. 18.

⁹⁴ Tamże, cz. 3, s. 87.

downictwa Przemysłu Węglowego z Katowic⁹⁵. Roboty murarskie zakończono już w czerwcu⁹⁶. 27 sierpnia nastąpił odbiór techniczny obiektu, zaś 1 września, a więc zgodnie z terminem, salę przekazano szkole⁹⁷.

Autorami projektu sali z łącznikiem byli mgr inż. arch. J. Podgórski oraz mgr inż. I. Kost z Biura Projektów Budownictwa Wiejskiego w Katowicach. Sala gimnastyczna, o wymiarach 24,72 x 12,80 m, to budynek jednopiętrowy, wolno stojący, kryty stropodachem. Został wzniesiony w konstrukcji żelbetowej, zaś ściany osłonowe wykonano z cegły. Elewację pierwotnie ocieplono watą mineralną, przykrytą płytkami cementowo-azbestowymi⁹⁸.

W dobudowanym skrzydle szkoły, poza salą gimnastyczną, miejsce znalazły: szatnie z łazienką, magazyny sprzętu sportowego, dwie sale lekcyjne, biblioteka z czytelnią, świetlica i pokój nauczycielski. Ta część szkoły, o wymiarach 20,31 x 12,51 m, nie ma podpiwniczenia. Posiada modernistyczną elewację, która dobrze komponuje się ze starszą częścią szkoły⁹⁹.

14 października 1993 r. salę uroczyście oddano do użytku. Wydarzenie to poprzedziła Msza święta, w której prócz uczniów i rodziców uczestniczyli burmistrz Mikołowa Eugeniusz Wycisło oraz wizytator szkół podstawowych J. Basińska. Rada Miejska przekazała kwotę 60 mln zł na zakup sprzętu sportowego. W kronice wyróżniono osoby, które szczególnie przyczyniły się do powstania tego obiektu. Poza dyrektora szkoły, Rozalią Pieszczyk, byli to radny Waław Benecki oraz sołtys Rudolf Myśliwiec¹⁰⁰. Do czasu oddania sali gimnastycznej lekcje wychowania fizycznego odbywały się na placu szkolnym, natomiast zimą – na korytarzach. Pierwszą dużą imprezą zorganizowaną w nowej sali była akademie z okazji Święta Odzyskania Niepodległości, która odbyła się 11 listopada 1993 r.¹⁰¹

Przedszkole

Już w marcu 1945 r. otwarto ponownie przedszkole. Mieściło się początkowo w jednej z sal lekcyjnych nowego budynku szkoły. Wychowawczynią została mająca wówczas zaledwie 16 lat Teresa Kozubek (Czarnecka). Pełniła tę funkcję przez ponad sześć lat. Wszystkie dzieci mówiły po polsku. Ówczesna wychowawczyni wspomina, że mimo antykościelnego nastawienia władz regularnie odmawiała z dziećmi pacierz¹⁰². We wrześniu 1951 r. nowym kierownikiem przedszkola została mieszkanka Borowej Wsi, Gertruda Pyka. Przedszkole nadal zajmowało jedną salę

⁹⁵ Tamże, s. 91.

⁹⁶ Tamże, s. 96.

⁹⁷ Tamże, s. 100-101.

⁹⁸ AZS, *Dokumentacja techniczna: sala gimnastyczna*, sygn. 2232, cz. I. Obecnie elewację pokrywa styropian przykryty warstwą tynku.

⁹⁹ Tamże.

¹⁰⁰ AZS, *Kronika...*, cz. 3, s. 100-102.

¹⁰¹ Tamże, s. 107.

¹⁰² Teresa Czarnecka (Kozubek), wywiad przeprowadzili: Mirosław Harazim, Przemysław Noparlik, 1 2009.

lekcyjną w budynku szkoły oraz korzystało ze szkolnej kuchni¹⁰³. Kolejnymi wychowawczyniami w przedszkolu były jeszcze Anna Smółka-Ziegler, a po niej – Zofia Akcińska. Losy przedszkola w Borowej Wsi wymagają odrębnego zbadania¹⁰⁴.

¹⁰³ AZS, *Kronika...*, cz. 2, s. 17-18.

¹⁰⁴ Z informacji uzyskanych w przedszkolu wynika, że placówka nie posiada materiałów źródłowych ani kronik, mogących naświetlić dokładnie jej losy.

Rozdział VII

Stosunki między szkołą a Kościołem w latach 1883–2009

W minionych wiekach życie mieszkańców Borowej Wsi było silnie związane z Kościołem. Szczególne więzy łączyły z nim szkołę. Od założenia szkoły w 1883 r. do czasu powstania odrębnej świątyni miejscowe dzieci uroczystości szkolne przeżywały w Przyszowicach. Poświadczają to szkolne kroniki. O znaczeniu religii w szkole w czasach niemieckich świadczą zachowane najstarsze katalogi uczniów. Zestawiono tam dane osobowe wszystkich dzieci wraz z ich ocenami końcowymi. Pierwszą z ocen w rubryce była ocena z katechezy¹. Co ważne, od 28 lipca 1906 r. obowiązywała ustawa, na podstawie której uznano śląskie szkoły za katolickie. Prawo to obowiązywało na Górnym Śląsku także po 1922 r.² W dwudziestoleciu międzywojennym nadal rok szkolny rozpoczynano uroczystością w kościele parafialnym w Przyszowicach³.

Zupełnie inaczej rysowała się współpraca szkoły z miejscowym duszpasterzem po II wojnie światowej. Władza ludowa, niechętna Kościołowi katolickiemu i wszelkim formom zewnętrznej religijności, za wszelką cenę starała się oddzielić szkołę od Kościoła. Nie było mowy o rozpoczynaniu roku szkolnego w kościele. Wyjątkiem był rok 1945, kiedy tuż po odejściu frontu, 1 marca, oddano do użytku szkołę, a całe wydarzenie poprzedziło nabożeństwo w kościele i uroczysty pochód do szkoły. Co ciekawe, w szkole obok jej kierownika oraz przedstawiciela Polskiej Partii Robotniczej głos oddano także kapłanowi⁴. Jeszcze Boże Ciało tego samego roku miało akcent związany ze szkołą. W 1945 r. pierwszy raz mieszkańcy przeszli w procesji przez swoją miejscowość, a trzeci ołtarz ustawiono w głównej bramie szkoły⁵.

Niechęć władzy do katolicyzmu widać również w kronice szkolnej. Kierownik szkoły skarżył się, że w akademii przygotowanej 2 października 1949 r. przez grono pedagogiczne dla mieszkańców Borowej Wsi uczestniczyło niewiele osób ze względu na odpust w sąsiedniej miejscowości⁶.

Pełne niepokoju wydarzenia tzw. polskiego października w 1956 r. nie

¹ Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi (dalej: AZS), *Katalog uczniów szkoły w Borowej Wsi*, cz. 1: 1883–1919; cz. 2: 1926–1945.

² A. Glimos-Nadgórska, *Polskie szkolnictwo powszechne województwa śląskiego (1922–1939)*, Katowice 2000, s. 114–117.

³ AZS, *Kronika szkoły w Borowej Wsi*, cz. 1: 1883–1948/49, s. 81.

⁴ Tamże, s. 143.

⁵ Tamże, s. 147.

⁶ Tamże, cz. 2, s. 2.

pozostały bez echa w Borowej Wsi. Kronikarz miejscowej szkoły wyraził zadowolenie, iż mieszkańcy wykazali cierpliwość, nie domagając się przywrócenia krzyży i modlitwy do szkoły, jak to było w innych miejscowościach, mimo iż dwukrotnie nawoływał do tego z ambony ksiądz proboszcz. Ekipa Władysława Gomulki, która przejęła wówczas ster władzy w Polce, jako przedmiot nadobowiązkowy przywróciła naukę religii w szkole. W Borowej Wsi od lutego 1957 r. nauczał jej ks. Gwidon Bec w wymiarze 13 godzin. Pobierał wynagrodzenie z Inspektoratu Szkolnego⁷. Religię ze szkoły usunięto ponownie w roku szkolnym 1959/60. Od tego czasu katecheza odbywała się w pomieszczeniach parafialnych⁸.

Ponieważ niektórych zwyczajów kościelnych nie dało się osłabić, postanowiono się do nich dopasować. W ten sposób zastąpiono wigilię i spotkania opłatkowe tzw. choinką noworoczną, kiedy to odbywały się akademie, zabawy oraz skromne poczęstunki, a uczniów obdarowywano paczkami⁹. Trwającą do dziś tradycję wigilii klasowych wprowadziła w grudniu 1982 r. Urszula Wiechoczek wraz ze swoją klasą¹⁰.

Po zmianach ustrojowych, jakie dokonały się w Polsce w 1989 r. 1 września 1990 r. na stałe do szkół wróciła nauka religii, zaś w salach lekcyjnych zawieszono krzyże. Po raz pierwszy od lat rok szkolny rozpoczęto uroczystą Mszą świętą w kościele¹¹. Od tego czasu zmieniły się stosunki szkoły z miejscową parafią. Z relacji Urszuli Wiechoczek wynika, iż na początku lat dziewięćdziesiątych, po przywróceniu do szkół religii i krzyży, każdego dnia przed lekcjami i po ich zakończeniu odmawiano wspólnie modlitwę do Ducha Świętego. Z czasem ograniczono to jedynie do lekcji religii¹².

3 listopada 1991 r. po raz pierwszy szkołę wizytował biskup sufragan katowicki, Janusz Zimniak. Po spotkaniu z gronem nauczycielskim pozostawił wpis w szkolnej kronice: „Z okazji pobytu w Szkole Podstawowej w Borowej Wsi w czasie wizytacji kanonicznej i spotkania z gronem pedagogicznym – Szczęść Boże”¹³.

⁷ Tamże, s. 56-58.

⁸ *Wspomnienia z lat szkolnych byłej uczennicy SP nr 6 Krystyny Beneckiej*, [w:] H. Cichoń, *Historia i działalność dydaktyczno-wychowawcza Szkoły Podstawowej nr 6 w Mikołowie w latach 1939–1999*, praca magisterska pod kier. dr. P. Kowolika, Uniwersytet Śląski, Katowice 2000, mps, s. 130-132.

⁹ *AZS, Kronika...*, cz. 3: 1981/82–1996/97, s. 65.

¹⁰ *Wspomnienia z pracy w SP nr 6 Urszuli Wiechoczek* [w:] H. Cichoń, *Historia i działalność...*, s. 135.

¹¹ *AZS, Kronika...*, cz. 3, s. 73.

¹² *Wspomnienia... Urszuli Wiechoczek...*, s. 136.

¹³ *AZS, Kronika...*, cz. 3, s. 84.

Zakończenie

Obchodzona w 2009 r. rocznica powstania nowego budynku szkoły w Borowej Wsi stała się impulsem do uporządkowania faktów tak z dziejów szkoły, jak i samej miejscowości. Po analizie dostępnych materiałów zarysował się dość ogólny obraz osady w ciągu wieków.

Po raz pierwszy udało się dokładnie określić bieg historycznych granic Borowej Wsi. Bezcenne okazały się w tym przypadku archiwalne mapy. Poza tym w pierwszej części pracy zarysowano szeroko losy miejscowości i jej mieszkańców w poszczególnych okresach historycznych. Rozdział drugi, który poświęcono stosunkom religijnym panującym we wsi, uzupełnił ten obraz. Tak szerokie ukazanie tła historycznego pozwoliło w pełni zrozumieć główną problematykę prezentowanej książki, jaką jest szkolnictwo w Borowej Wsi.

Funkcjonowanie szkoły miało silny związek z sytuacją polityczną. Stąd też poszczególne etapy w dziejach szkolnictwa pokrywają się z kolejnymi okresami w historii Śląska. Od chwili powstania w 1883 r., aż do 1922 r. miejscowa szkoła miała charakter niemiecki. Sytuacja zmieniła się po porażce Niemiec w I wojnie światowej. Po trzech powstaniach śląskich i plebiscycie Borowa Wieś znalazła się w Polsce. Tym samym polska stała się też szkoła. Po kilkunastu latach wybuchła II wojna światowa, a szkołę ponownie przejęli Niemcy. W 1945 r. skończyła się okupacja, lecz na kilkadziesiąt lat, do 1989 r., szkoła stała się głównym orężem ideologii socjalistycznej.

Mimo przewertowania dziesiątek dokumentów, setek stron szkolnych kronik i przeprowadzenia kilkunastu wywiadów temat nadal nie jest wyczerpany. Papier nie może powiedzieć wszystkiego, zaś człowiek ma subiektywny punkt widzenia. Nikt nie może zmierzyć, kto ile zdrowia i sił poświęcił pracy w szkole. Wszak szkoła to nie tylko nauczyciele. Dlatego pamięć należy się także całej obsłudze technicznej i administracyjnej, bez której funkcjonowanie szkoły byłoby niemożliwe.

Bez wątpienia praca nad niniejszą publikacją przyniosła jeden pozytywny skutek. Otóż udało się przy tej okazji zintegrować wielu mieszkańców Borowej Wsi wokół wspólnego celu, jakim było poznanie ich własnej historii. Tym bardziej cieszy fakt, że tak licznie w akcję włączyli się uczniowie. Oby nie brakło im sił i motywacji do dalszych poszukiwań.

Wykaz skrótów

rkps – rękopis

mps – maszynopis

k. – karta

s. – strona

t. – tom

z. – zeszyt

por. – porównaj

bd. – brak daty wydania

red. – redakcja

AZS – Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi

BŚ Zb Spec. – Biblioteka Śląska w Katowicach Dział Zbiorów Specjalnych

AP Kat. – Archiwum Państwowe Katowice

AP Wro. – Archiwum Państwowe Wrocław

MPV – Monumenta Poloniae Vaticana

CDS – Codex Diplomaticus Silesiae

Spis materiałów w tekście

Ilustracje

1. Schematyczny przerys fragmentu mapy Andreasa Hindenberga z 1636 r.
2. Budynek dawnej karczmy – tzw. Nowej Wygody (stan obecny)
3. Pocztówka z początku XX w. ukazująca dawną gospodę
4. Zbiornik wodny przy dawnej gospodzie
5. Ulica Gliwicka w początkach XX w.
6. Kościół drewniany pw. św. Mikołaja w Przyszowicach przed 1937 r.
7. Składanie kościoła z Przyszowic w Borowej Wsi (1937 r.)
8. Składanie kościoła z Przyszowic w Borowej Wsi (1937 r.)
9. Budynek starej szkoły w Borowej Wsi (obecnie przedszkole)
10. Świetlica szkolna w roku szkolnym 1953/54

Tabele

1. Wyniki głosowania w Borowej Wsi w plebiscycie z 20 marca 1921 r.
2. Mieszkańcy Borowej Wsi ze względu na źródło utrzymania (1936 r.)
3. Liczba zabudowań w Borowej Wsi w świetle źródeł
4. Protestanci w Borowej Wsi
5. Duszpasterze administrujący kościołem i parafią w Borowej Wsi
6. Księża pochodzący z Borowej Wsi
7. Zestawienie kosztów budowy nowej szkoły

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Raciborzu

Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Przyszowicach, 1800–1874, sygn. 106/0.

Archiwum Parafii św. Mikołaja w Borowej Wsi

Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi

Dokumentacja techniczna: sala gimnastyczna, sygn. 2232, cz. 1.

Dokumentacja techniczna: nadbudowa szkoły i dobudowa przedszkola, sygn. 2232, cz. 2.

Dokumentacja techniczna: modernizacja boiska, remont elewacji, rozbudowa kotłowni CO, sygn. 2232, cz. 3.

Historia szkoły w Borowej Wsi okresu II wojny światowej, rkps., brak sygn.

*Katalog uczniów szkoły w Borowej Wsi, cz. 1: 1883–1949. (Tytuł oryg.: *Katalog główny dla szkoły Nowawieś – p. pszczyński; Angelegt im Jahr 1883*), brak sygn.*

*Katalog uczniów szkoły w Borowej Wsi, cz. 2: 1926–1945. (Tytuł oryg.: *Haupt-Katalog der Volksschule zu Neudorf, Krs. Pless*), brak sygn.*

Kronika samorządu szkoły w Borowej Wsi, 1988/89–1996/97, brak sygn.

Kronika szkoły w Borowej Wsi, cz. 1: 1883–1948/49, brak sygn.

Kronika szkoły w Borowej Wsi, cz. 2: 1949/50–1975/76, brak sygn.

Kronika szkoły w Borowej Wsi, cz. 3: 1981/82–1996/97, brak sygn.

Kronika szkoły w Borowej Wsi, cz. 4: 1990/91–1994/95, brak sygn.

Protokoły posiedzeń Rady Pedagogicznej, 1951–1999, brak sygn.

Zbiory prywatne

Rosiek K., *Notatnik nauczycielki Agnieszki Owczarkówny z 1923 roku.*

Źródła publikowane

Adressbuch des Kreises Pless mit Kalender für das Jahr 1906, [...], zsgest. von J. Lupp, Pless [1905].

- Alphabetisches Verzeichnis der Stadt- und Landgemeinden im Gau Oberschlesien mit den dazugehörigen Ortsteilen, Kolonien, Siedlungen usw.*, Dresden [ok. 1940].
 „Dziennik Ustaw Śląskich” nr 13 z 5 VIII 1922; nr 20 z 30 XI 1934; nr 2 z 1 II 1938.
- Illustrierter Führer durch das Oberschlesische Industriegebiet: mit besonderer Berücksichtigung der Orte Kattowitz, Königshütte, Beuthen, Tarnowitz, Zabrze und Gleiwitz*, hrsg. von L. Woerl, Leipzig [1904].
- Knie J. G., *Alphabetisch-statistisch-topographische Übersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuss. Provinz Schlesien*, Breslau 1830.
- Knie J. G., *Alphabetisch-statistisch-topographische Übersicht aller Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuss. Provinz Schlesien*, Breslau 1845.
- Ksiegi robocizn chłopów z dóbr pszczyńskich z 1764 roku*, Wrocław 1992.
- Liber Foundationis Episcopatus Vratislaviensis*, hrsg. von H. Markgraf und J. W. Schulte, [w:] *Codex Diplomaticus Silesiae XIV*, Breslau 1889.
- Maroń F., *Materiały źródłowe do dziejów Kościoła w obecnej diecezji katowickiej. Protokoły wizytacyjne z 1665 roku*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1974, nr 9, s. 275-293.
- Oberschlesisches Handels-Adressbuch. Herausgegeben unter Benutzung des amtlichen Materials der Handelskammer für den Regierungsbezirk Oppeln*, Berlin – Breslau – Kattowitz – Leipzig 1914.
- Podręcznik powiatu pszczyńskiego. Styczeń 1933*, Pszczyna 1933.
- Schematismus oder Statistik des Bisthums Breslau Königlich Preußischen Antheils*, Breslau 1842.
- Schematismus der öffentlichen katholischen und evangelischen Volksschulen des Reg.-Bez. [Regierungsbezirk] Oppeln (Statistik, Adressbuch). Eine übersichtliche Zusammenstellung aller kath[olischen] und evang[elischen] Schulen*, bearb von C. Herold, 3. Aufl., Breslau 1911.
- Spis abonentów sieci telefonicznych Dyrekcji Okregu Poczty i Telegrafów w Katowicach na 1936 r.*, Warszawa 1936.
- „Śląskie Wiadomości Statystyczne” R. 1: 1934, z. 1; R. 3: 1936, z. 6, z. 11, z. 12; R. 4: 1937, z. 4.
- Topographisches Handbuch von Oberschlesien*, hrsg. von F. Triest, Breslau 1865.
- Zimmermann F. A., *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien*, Bd. 2, Brieg 1783.

Źródła kartograficzne

Archiwum Państwowe w Katowicach (dalej: AP Kat.)

Zbiór kartograficzny (dalej: Zb. kart.)

Sygn. 513/11: Fotokopia mapy: Andreas Hindenberg, *Ichnoorthographia Plesniaca*, Pszczyna 1636.

Sygn. 575: Johann Wolfgang Wieland, *Principatus Silesiae Rattiboriensis nova et exactissima tabula geographica comonstrans insimul Liberas Dynasias Ples et Beuthen cum Statu Loslau ex emensurationibus I. W. Wieland sumotibus principum et ord. Silesiae, delineata et reducta excula Norimb. Ab Heredibus Hommanianis A.O.R MDCCXXXVI...*, [w:] *Atlas Silesiae id est Ducatus Silesiae generaliter Quatuor Mappis nec non specialiter XVI Mapis tot. Principatus repraesentatibus geographice exhibitus, Addida Praefatione qua de Historia huius Atlantis agitur auctoritate publica in locem emissus ab Homannianis Heredibus*, Norimbergae MDCCL.

Biblioteka Śląska w Katowicach, Dział Zbiorów Specjalnych (dalej: BŚ, Zb. Spec.)

Sygn. M. o. 2581 III: *Flötzkarte des Oberschlesischen Steinkohlenbeckens*, No 30: sect. *Halemba*, baerb. von Jahr, Zigelsky, Berger, mast. 1:10 000, 50 x 40 cm, Breslau 1903.

Sygn. M. o. 2586 III: *Flötzkarte des Oberschlesischen Steinkohlenbeckens*, No 37: sect. *Gross-Paniow*, baerb. von Jahr, Zigelsky, Berger, mast. 1:10 000, 50 x 40 cm, Breslau 1903.

Sygn. M. o. 2587 III: *Flötzkarte des Oberschlesischen Steinkohlenbeckens*, No 38: sect. *Smilowitz*, baerb. von Jahr, Zigelsky, Berger, mast. 1:10 000, 50 x 40 cm, Breslau 1903.

Sygn. M. 2535 III: *Messtischblatt*, 1926, nr 5779 (3353): *Swientochlowitz*, mast. 1:25 000.

Sygn. M. o. 616 I: *Flemmings Handkarte von Schlesien in Einzelblättern. Kreis Tarnowitz, Stadt- und Landkreis Beuthen, Standkreis Königshütte, Kreis Zabrze nebst Stadt- und Landkreis Kattowitz*, Berlin – Glogau [b.d.], mast. 1:150 000.

Internetowe Archiwum Map Zachodniej Polski: <http://mapy.amzp.pl/maps.shtml>
Messtischblatt, 1940, Arkusz 5778 (3352): *Gleiwitz*.

Wyższy Urząd Górniczy w Katowicach – Zbiór kartograficzny (dalej: WUG-kart.)

Sygn. OBB 266: *Atlas mit 16 Kreiskarten. Oppelner Reg. Bez. Beuthener Kreis*, baerb. von Wiesner, Schilling, Breslau 1831.

Inne źródła kartograficzne

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Mikołowa, część: Borowa Wieś, załącznik do Uchwały nr XXVIII/417/2004 Rady Miejskiej w Mikołowie z dnia 30. 11. 2004 w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Mikołowa.

Fotografie archiwalne

Bromboszcz Joanna, Borowa Wieś
Harazim Mirosław, Borowa Wieś
Knappek (Enenkiel) Beata, Borowa Wieś
Kozubek (Grymel) Irena, Borowa Wieś
Kuberek Zyta, Borowa Wieś
Kubica Małgorzata
Mijacz Maria, Borowa Wieś
Żur Dorota, Paniowy
Żydek Pelagia, Borowa Wieś

Opracowania

Borowa Wieś

Cichoń H., *Historia i działalność dydaktyczno-wychowawcza Szkoły Podstawowej nr 6 w Mikołowie w latach 1939–1999*, praca magisterska pod kier. dr. P. Kowolika, Uniwersytet Śląski, Katowice 2000, mps.
Pawlik G., *Borowa Wieś. Z dziejów wsi i kościoła. (Monografia historyczna)*, praca dyplomowa pod kier. prof. dr hab. I. Bukowskiej-Floreńskiej, Uniwersytet Śląski, Cieszyn 2001, mps.

Sąsiednie miejscowości

Bromboszcz B., Szendzielarz R., *Mikołów w XX wieku. Opisek – obiektywem – opowieścią*, Mikołów 2002.
Buszman B., Buszman J., *Powiat mikołowski. Przewodnik krajoznawczy*, Katowice – Mikołów 2006.
Kantyka J., Targ A., *Mikołów. Zarys rozwoju miasta*, Katowice 1972.
Kopiec B., *Z biegiem lat – kłodnickie wczoraj i dziś*, Ruda Śląska 2008.
Kopiec B., Kopiec M., *Informator krajoznawczy powiatu mikołowskiego*, Ruda Śląska 1999.
Musioł L., *Bujaków. Monografia historyczna miejscowości, kościoła i parafii*, Katowice 1993.
Musioł L., *Paniowy. Monografia historyczna miejscowości, kościoła i parafii*, Katowice 1993.
Noparlik P., *Zmiany krajobrazu kulturowego na obszarze historycznych Kochłowic do połowy XIX wieku*, praca magisterska pod kier. prof. dr hab. A. Barciaka, Uniwersytet Śląski, Katowice 2008, mps.
Pleszyniak J., *Przewodnik – Mikołów na co dzień i na weekend*, Katowice 2006.
Podgórska B., *Turystyczno-edukacyjna ścieżka piesza o charakterze przyrodniczo-histycznym pn. „Halembskie dęby, Halembski Młyn i halembskie stawy”*

w dzielnicy Halemba miasta Rudy Śląskiej i przyległych okolic Borowej Wsi miasta Mikołowa, [w:] *Ruda a zielona. Trasy turystyczno-edukacyjne o charakterze przyrodniczo-historycznym w Rudzie Śląskiej i okolicy*, cz. 1: *Ścieżki piesze*, red. A. K. Podgórski, Ruda Śląska 2008, s. 23-48.

Prus K., *Z przeszłości Mikołowa i jego okolicy*, Mikołów 1932.

Szołtysek R., *Paniówki. Szkic historyczny*, Katowice 1996.

Tychy 1939–1993. *Monografia miasta*, red. M. S. Szczepański, Tychy 1996.

Szkolnictwo na Śląsku

Glimos-Nadgórska A., *Polskie szkolnictwo powszechne województwa śląskiego (1922–1939)*, Katowice 2000.

Glimos-Nadgórska A., *Prawa i obowiązki nauczycieli szkół powszechnych województwa śląskiego. (Pragmatyka nauczycielska 1922–1939)*, [w:] *Wiek stare i nowe*, t. 2, red. I. Panic, M. W. Wanatowicz, Katowice 2001, s. 156-172.

Glimos-Nadgórska A., *Szkolnictwo powszechne w województwie śląskim i w Zagłębiu Dąbrowskim w okresie międzywojennym*, [w:] *Śląsko-zagłębiowskie konfrontacje historyczne (XIX–XX wiek)*, red. M. W. Wanatowicz, Katowice 1999, s. 97-114.

Korzeniowska W., *Rola szkolnictwa w procesie integracji Śląska z resztą kraju*, [w:] *Ziemia śląskie w granicach II Rzeczypospolitej. Procesy integracyjne*, red. F. Serafin, Katowice 1985.

Korzeniowska W., *Szkolnictwo elementarne w parafii bieruńskiej w XIX wieku*, [Bieruń] 1992.

Kwiatek J., *Górnośląska szkoła ludowa na przełomie XIX i XX wieku*, Opole 1987.

Lipok-Bierwiaczonek M., *Szkolnictwo*, [w:] *Tychy 1939–1993. Monografia miasta*, red. M. S. Szczepański, Tychy 1996, s. 277-290.

Musioł L., *Dzieje szkół parafialnych w dawnym dekanacie pszczyńskim*, Katowice 1933.

Ratka A., *Dzieje szkoły w latach 1840–1951 (do końca samodzielności gminy Halemba)*, [w:] *160 lat szkoły w Halembie*, red. M. Lorens, A. Ratka, D. Świtała-Trybek, Ruda Śląska 2001, s. 7-35.

Szołtysek J., Dmetrecki M., *Ocalić od zapomnienia. Z dziejów szkoły paniowskiej*, Mikołów 2008.

Kościół na Śląsku

Jojko A. A., *Szkie z dziejów Parafii Ewangelickiej w Mikołowie*, Mikołów 2003.

Maroń F., *Dzieje i ustrój biskupstwa wrocławskiego w ostatnim ćwierćwieczu przed oddzieleniem obszaru obecnej diecezji katowickiej*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1978, t. 11, s. 163-231.

- Maroń F., *Kościół na Górnym Śląsku w pierwszej połowie XVII wieku*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1979, t. 12, s. 209-263.
- Maroń F., *Parafia górnośląska w pierwszym ćwierćwieczu XVIII w.*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1972, t. 5, s. 151-225.
- Maroń F., *Rozwój sieci parafialnej w diecezji katowickiej aż do końca XV w.*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1969, t. 2, s. 101-167.

Kultura i sztuka

- Borek H., *Górny Śląsk w świetle nazw miejscowych*, Opole 1988.
- Fojcik J., *Materiały do dziejów ruchu śpiewaczego na Śląsku*, Katowice 1961.
- Historia kultury materialnej Polski w zarysie*, T. 4: *Od połowy XVII do końca XVIII wieku*, red. Z. Kamieńska, B. Baranowski, Wrocław 1978.
- Historia kultury materialnej Polski w zarysie*, T. 5: *Od 1795 do 1870 roku*, red. E. Kowecka, Wrocław 1978.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, T. 6: *Województwo katowickie*, z. 13: *Powiat tyski*, oprac. K. Dżułyńska, A. M. Olszewski, Warszawa 1964.
- Matuszczyk J., *Z dziejów architektury drewnianej na Śląsku*, „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu”, Sztuka 5, Bytom 1971.
- Pilch J., *Leksykon zabytków architektury Górnego Śląska*, Warszawa 2008.
- Rejestr zabytków nieruchomych, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, stan na 30 IX 2008*, nr rejestru 1312/83 z 10.08.1983.
- Zabytki sztuki w Polsce. Śląsk*, Warszawa 2006.

Historia

- Bartoszek F., *Z działalności rewolucyjnego ruchu oporu w Rudzie Śląskiej*, [w:] *Wspomnienia peperowców śląskich*, oprac. A. Kałuża, J. Kantyka, H. Rechowicz, Katowice 1964, s. 27-34.
- Cius G., *Sprawiedliwi z Borowej Wsi*, „Dziennik Zachodni” 2000, nr 25.
- Encyklopedia powstań śląskich*, red. F. Hawranek, A. Kwiatek, W. Lesiuk, M. Lis, B. Reiner, Opole 1982.
- Galas A., Galas A., *Dzieje Śląska w datach*, Wrocław 2004.
- Grodoń K., *Trzy dni z dziejów Przyszowic. Wspomnienia mieszkańców*, [Przyszowice] 2006.
- Sworzeń M., *Kalendarium 1989–1991*, Mikołów 2003.
- Wąs G., *Dzieje Śląska od 1526 do 1806 roku*, [w:] *Historia Śląska*, red. M. Czapliński, Wrocław 2002, s. 118-248.

Biografie

- Kozubek-Czarnecka T., *Moje wspomnienia o śp. Księdzu Robercie Gajdzie*, „Wiadomości Archidiecezjalne”, marzec 2001.

- Reginek A., *Ks. Robert Gajda, kapłan i kompozytor z Lipin*. t. 6, „Rocznik Świętochłowski”, red. Z. Kapała, Świętochłowice 2004, s. 53-61.
- Sworzeń M., Dudek A., *Mikołowski słownik biograficzny*, Mikołów 1998.

Osadnictwo

- Greiner P., *Granice wolnego stanowego państwa pszczyńskiego w świetle źródeł kartograficznych*, [w:] *Ziemia pszczyńska*, red. M. Lipok-Bierwaczonok, Katowice 2007, s. 43-51.
- Noparlik P., *Zmiany krajobrazu kulturowego na obszarze historycznych Kochłowic do połowy XIX wieku*, praca magisterska pod kier. prof. dr hab. A. Barciaka, Uniwersytet Śląski, Katowice 2008, mps.
- Pierzak J., Zaitz E., *Wyniki badań powierzchniowych na obszarze 99-46*, [w:] *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w 1993 roku*, red. E. Tomczak, Katowice 1997, s. 422-426.
- Uchwała nr XXVIII/417/2004 Rady Miejskiej w Mikołowie z dnia 30.11.2004 w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Mikołowa.*

Kartografia

- Greiner P., *Mapa Pszczyńskiego Wolnego Państwa Stanowego*, [w:] *Zaczarowany świat kartografii*, cz. 1: *Dynastia Plessensis*, Pszczyna 2002, s. 20-29.
- Greiner P., Mączka M., *Źródła kartograficzne do dziejów Mikołowa (do 1945 roku)*, Mikołów 2007.
- Złoty A., *Powiat pszczyński w dawnej kartografii*, Pszczyna 2006.

Wywiady

- Czarnecka (Kozubek) Teresa, przeprowadzili: Mirosław Harazim, Przemysław Noparlik, I 2009.
- Czypionka Alfons (ur. 1932), przeprowadziły: Monika Gabor, Katarzyna Rajwa, II 2009.
- Gracka Dominik (ur. 1927), przeprowadziła: Dominika Dubińska, IV 2009.
- Kies (Jończyk) Lidia (ur. 1928), przeprowadziły: Monika Szot, Patrycja Szot, III 2009.
- Kozubek (Grymel) Irena (ur. 1939), przeprowadzili: Mirosław Harazim, Przemysław Noparlik, V 2009.
- Kurpanik (Kozubek) Stefania (ur. 1929), przeprowadziły: Monika Szot, Patrycja Szot, III 2009.
- Matula (Grymel) Małgorzata (ur. 1945), przeprowadzili: Mirosław Harazim, Przemysław Noparlik, V 2009.
- Mijacz (Smołka) Maria, przeprowadził: Adam Stalica, V 2009.

Molenda (Spyra) Berta (ur. 1925), przeprowadziła: Magdalena Gabryś, IV 2009.
Morys Joachim (ur. 1934), przeprowadziła: Monika Zaczek, V 2009.
Niedziela (Pyka) Maria, przeprowadziły: Joanna Biela, Joanna Kapica, III 2009.
Pytel (Kozubek) Mieczysława, przeprowadzili: Mirosław Harazim, Przemysław Noparlik, V 2009.
Rosiek Krystyna, przeprowadził: Rafał Lubański, II 2009.
Zaczek (Wiechoczek) Anna, przeprowadziły: Magdalena Zaczek, Monika Zaczek, V 2009.
Żur Dorota, przeprowadzili: Dawid Macha, Grzegorz Macha, II 2009.

Pozostałe materiały

Choraży E., *Zjednoczenie Zawodowe Polskie na Górnym Śląsku w latach 1922–1939*, praca doktorska pod kier. prof. dr. hab. M. Paździory, Uniwersytet Śląski, Katowice 1998.
Legenda o lipie posadzonej na pamiątkę pobytu Jana III Sobieskiego, oprac. M. Gardyńska, J. Magnor, M. Otawa, J. Szpek.
Podgórski A., *Nazwy terenowe i miejscowe Rudy Śląskiej. Leksykon ojskomiczny z antologią tekstów źródłowych*, mps.

NOTATKI

ANEKSY

1. Kalendarium dziejów miejscowości

XIV–XV w.	Udokumentowane ślady osadnictwa średniowiecznego na obszarze późniejszej Borowej Wsi (okolice ulicy Mariana Buczka).
około 1570	Prawdopodobne założenie wsi przez barona Karola von Promnitz (1568–1591). Wieś od początku zamieszkiwała 10 zagrodników.
około 1580	Prawdopodobne założenie tzw. <i>Dziembowizny</i> , będącej przysiółkiem Borowej Wsi. Pierwszym jej mieszkańcem był Jan Dziemba.
około 1680	Przypisanie miejscowości do parafii w Przyszowicach w diecezji wrocławskiej. Koniec przynależności osady do parafii w Mikołowie.
1783	Według F. A. Zimmermanna we wsi istniało 10 gospodarstw zagrodniczych i 8 chałupniczych, zamieszkałych przez 96 osób
koniec XVIII w.	Prawdopodobne powstanie karczmy Stara Wygoda w miejscu obecnej stacji benzynowej między ulicami Stefana Czarnieckiego i Gliwicką.
1824	Budowa szosy prowincjonalnej z Wrocławia przez Gliwice, Mikołów, Oświęcim do Krakowa przez Borową Wieś.
1830	Według J. G. Knie wieś zamieszkiwały 203 osoby, w tym 197 katolików i 6 żydów. Istniały 22 domy oraz budynek Królewskiego Urzędu Celnego.
1846–1848	Budowa tzw. szosy górniczej z Rudy do Orzesza, krzyżującej się na Wygodzie z szosą prowincjonalną.
około 1851	Powstanie na terenie Paniów przysiółka <i>Dąbrowa</i> , stanowiącego obecnie część Borowej Wsi.
1864	Według F. Triesta wieś zamieszkiwała 10 zagrodników, 7 chałupników, 11 małych chałupników, szynkarz, krawiec oraz kowal. Miejscowi chłopci posiadali łącznie 28 koni, 80 sztuk rogacizny i 20 świń.
1883	Powstanie na terenie wsi samodzielnej szkoły powszechnej.
koniec XIX w.	Budowa w sąsiedztwie wsi nowej karczmy zwanej <i>Nową Wygodą</i> .
koniec XIX w.	Budowa gospody na zachodnim krańcu wsi przy drodze do Gliwic. Obecnie Ośrodek dla Osób Niepełnosprawnych „Miłosierdzie Boże”.
1913	Według spisu rolnego mieszkańcy posiadali 27 koni, 162 sztuki rogacizny, 107 świń i 49 kóz.
1914–1918	Okres I wojny światowej.
30 X 1919	Założenie Chóru Mieszanego „Jutrzenka”. Zawiesił działalność około 1922 r.
20 III 1921	Plebiscyt na Górnym Śląsku. Wyniki głosowania w Borowej Wsi: na 421 uprawnionych za Polską głosowało 381 mieszkańców, a za Niemcami – 40.
VI 1922	Podział Górnego Śląska. Borowa Wieś wraz z całą ziemią pszczyńską znalazła się w części przyznanej Polsce.
1930	Przekazanie okolic tzw. <i>Kolonii Leśnej</i> parafii w Halembie.
1937– 1938	Przeniesienie do Borowej Wsi drewnianego kościoła pw. św. Mikołaja z Przyszowic.
20 VIII 1938	Połączenie Borowej Wsi komunikacją miejską z Katowicami i Knurówem.
IV 1939	Oddanie do użytku nowego budynku szkoły (funkcjonuje do czasów obecnych).
1 IX 1939	Początek II wojny światowej. Wkroczenie wojsk niemieckich do Borowej Wsi. Duże zmiany w życiu miejscowości.
16 XII 1939	Konsekracja kościoła.
VII 1941	Elektryfikacja wsi (bez ulicy Piaskowej).
I 1945	Marsz śmierci więźniów oświęcimskich przez Borową Wieś.
27 I 1945	Wycofanie się Niemców z miejscowości.
28 I 1945	Wkroczenie wojsk radzieckich.
15 X 1945	Reforma administracyjna. Likwidacja samodzielnej gminy Borowa Wieś i włączenie jej do zbiorczej gminy Śmitłowice.

2. Mieszkańcy Borowej Wsi w okresie 1830–2001

Rok	Liczba mieszkańców	Źródło
1830	203	J. G. Knie 1830, s. 499.
1845	281	J. G. Knie 1845, s. 432.
1855	312	F. Triest 1865, s. 569.
1861	320	F. Triest 1865, s. 569.
1900	679	<i>Kronika szkoły</i> I, s. 20.
1905	706	<i>Kronika szkoły</i> I, s. 25.
1910	823	<i>Kronika szkoły</i> I, s. 31.
1913	836	<i>Kronika szkoły</i> I, s. 40.
1931	1 349	„Śląskie Wiadomości Statystyczne” R. 1: 1934, z. 1.
1940	1 540	<i>Alphabetisches Verzeichnis der Stadt-...</i> , 1940, s. 94.
1950	1 395	<i>Kronika szkoły</i> II, s. 12.
2001	1 850	G. Pawlik 2001, s. 6.

3. Spis mieszkańców Borowej Wsi w 1764 r.

Zagrodnicy:

Morcin Kontny
Kuba Smyrka
Grześ Kozubek
Wawrzin Pika
Mikolaj Musioł
Paul Marszołek
Michol Christek
Paul Kozubek
Jendrys Smyrna
Bartek Dziemba

Chalupnicy:

Krzysztek Kozubek
Krzysztek Gremel

Paul Nowozel
Staś Szoltys
Jurek Kuchta
Simon Musialek
Staś Gracka
Paul Pyka

Komornicy:

Andreas Musiołek
Christoph Kendziora
Kuba Szoltys
Frantz Siekarczyk
Grześ Szoltys
Maciej Dziemba
Tomek Musioł

Źródło: *Księgi roboczn chłopów z dóbr pszczyńskich z 1764 roku*, Wrocław 1992, s. 60-61

4. Spis uczestników I wojny światowej z Borowej Wsi (1914–1918)

Pakura Wilhelm	Krzysteczko Vinzent
Duda August	Krzysteczko Karl
Musiol August	Krzysteczko Johann
Zawadzki Vinzent	Żur Theodor
Matheja Anton	Żur Franz
Musihik Richard	Kosubek Johann I
Buballa Wilhelm	Kosubek Johann II
Buballa Johann	Wollny Joseph
Schydłowski Vinzent	Wiengorek Franz
Pyka Paul	Gonsior Sylwester
Pyka Franz I	Gonsior Franz
Pyka Franz II	Stachura Bernhard
Pyka Johann	Balzar Johann
Pyka Vinzent	Pfeiffer Paul
Gratzka Adam	Mucha Karl
Żur Ignatz	Nozon Karl
Kurpas Ludwig II	Krzysteczko Alois
Kurpas Emanuel	Swonka Joseph
Kurpas Johann	Nozon Stanislaus
Kurpas Alois	Brychcy Johann
Kurpas Theodor	Schymon Franz
Kurpas Joseph	Schymon Joseph
Jarczyk Theophil	Gratzka Joseph
Duda Thomas	Pielorz Emanuel
Duda Joseph	Smolka Stephan
Duda Johann	Grzywok Johann
Duda Franz	Grzywok Joseph
Musiol Nikolaus	Grzywok ?
Musiol Paul	Panus Viktor
Musiol Jakob	Morawietz Johann
Musiol Franz	Höhnisch Emanuel
Musiol Vinzent	Hildebrand Joseph
Muskietorz Franz	Mantke Karl
Muskietorz Anton	Pawelczyk Paul
Muskietorz Johann	Foit Julius
Themann Bernhard	Scholtyssek ?
Silwl Franz	Foit ?
Krzysteczko August	Rollnik Ignatz II

Źródło: Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi, *Kronika szkoły w Borowej Wsi*, cz. 1: 1883-1948/49, s. 48- 53: *Kriegsteilnehmer aus der hiesigen Gemeinde*,

5. Spis powstańców śląskich z Borowej Wsi, zweryfikowanych przez Związek Powstańców Śląskich w latach 1936–1939

Bartoszek St.	Kurpas Paweł
Cipa Józef	Kurpas Wawrzyn
Falkus Jan	Leczybil Józef
Gatner Franciszek	Lukoszek Bernard
Goczok Franciszek	Lukoszek Roman
Janota Hugon	Maj Edmund
Juraszczyk Jan	Musiół Franciszek
Koj Antoni	Musiół Juliusz
Kontny Florian	Musiół Paweł
Korzela Józef	Musiół Teofil
Krzykowski Adolf	Owczarek Jan
Kurpanik Józef	Pyka Jan
Kurpas Emil	Pyka Roman
Kurpas Hubert	Skutela Konstanty
Kurpas Jan	Smółka Stefan
Kurpas Paweł	Żymła Paweł

6. Charakterystyka odnalezionego sztandaru z 1922 r.

Historia sztandaru: Z napisu na sztandarze wynika, że należał on do Zjednoczenia Zawodowego Polskiego. Była to organizacja związkowa, powstała w 1902 r., działająca w obronie robotników, m.in. na Górnym Śląsku. Zamieszczona na sztandarze data wskazuje, że powstał on w 1922 r. W okresie II wojny światowej został ukryty przez Wilhelma Stalicę przed Niemcami. Obecnie nadal znajduje się w posiadaniu rodziny Stalica.

Opis: Z trzech stron obszyty złotymi frędzlami.

Wymiary: 110 x 120 cm

Awers: Na czerwonym tle, obszytym złotymi frędzlami, znajdują się zwrócone twarzą do siebie wyszywane postacie górnika i hutnika (rolnika?), trzymające się za rękę. Postacie te umieszczono w wieńcu laurowym. Powyżej, mniejszych rozmiarów, postać św. Barbary z kielichem, za którą znajduje się wieża.

Napisy: pismo łacińskie, minuskulne, kolor liter złoty:

- lewy narożnik: „Członkowie filij”
- prawy narożnik: „Z. Zaw. Polskiego”
- poniżej wieńca laurowego: „Borowawieś 1922”
- pod postacią św. Barbary: „Św. Barbaro módl się za nami!”

Rewers: Na beżowym tle obszytym złotymi frędzlami postać Matki Boskiej z Dzieciątkiem w popularnym typie tzw. Hodegetrii (trzyma Jezusa na lewej ręce, prawą wskazuje na niego; Jezus podnosi prawą rękę na błogosławieństwo, zaś w lewej trzyma księgę). W otoku motywu roślinny.

Napis: pismo łacińskie, minuskulne, litery w kolorze złotym:

- umieszczony półkoleście nad postacią Matki Boskiej: „Królowa Korony Polskiej módl się za nami!”

Stan zachowania: Mocno uszkodzone partie materiałowe. Elementy haftowane w stanie bardzo dobrym. Postuluje się zabezpieczyć przed dalszym niszczeniem oraz przeprowadzić prace renowacyjne.

Drzewce: Zaginione.

7. Kalendarium dziejów szkoły

- koniec XVIII w.** Powstanie szkoły w Paniówkach, do której przypisano dzieci z Borowej Wsi.
- 1826** Powstanie szkoły w Paniowach, do której przypisano dzieci z kolonii Dziembowizna.
- około 1840** Wzniesienie nowego, murowanego budynku szkoły w Paniówkach.
- 1 V 1883** Utworzenie w Borowej Wsi samodzielnej szkoły. Pierwszym nauczycielem był Ignatz Spruch.
- 1 VII 1883** Poświęcenie nowej szkoły przez proboszcza Franka z Przyszowic.
- 1887–1899** Udostępnienie szkole przez Mateusza Pawelczyka części pola na plac gimnastyczny.
- 1892** Nowym kierownikiem szkoły został Robert Wiesiołek.
- 1893** Założenie przy szkole sadu owocowego.
- 1899** Budowa nowego obiektu szkolnego według projektu mistrza murarskiego Roberta Niepla z Mikołowa.
- 1914–1918** Okres I wojny światowej. Nauczyciel Karl Mantke w 1915 r. został powołany do wojska.
- 19 V–6 VI 1919** Strajk szkolny w Borowej Wsi, w którym rodzice i uczniowie domagali się większych praw dla języka polskiego w szkole.
- 1 VII 1919** Zatrudnienie w szkole dwujęzycznego nauczyciela.
- 1 IX 1922** Przejęcie szkoły przez administrację polską. Kierownictwo placówki objął Jan Bieniek.
- 31 VIII 1926** Zwolnienie nauczycielki Zofii Grochowskiej-Bieńkowej z powodu tzw. ustawy celibatowej, zakazującej mężatkom pracy w szkołach Górnego Śląska.
- 1928** Założenie przy szkole przez kierownika Jana Bieńka hodowli jedwabników.
- Lata 30. XX w.** Wynajęcie w gospodzie (obecny Ośrodek „Miłosierdzie Boże”) dodatkowych pomieszczeń na lekcje.
- 10 III 1930** Zamknięcie szkoły na dwa tygodnie przez powiatowego lekarza z powodu epidemii odry. Zachorowalność wynosiła 80 % stanu uczniów.
- 9 X 1932** Założenie Rady Rodzicielskiej.
- 13 III 1935** Otwarcie przedszkola przy miejscowej szkole. Stan liczebny – 40 dzieci.
- IV 1937** Zatwierdzenie działki pod budowę nowej szkoły.
- 6 VI 1937** Uroczystość piętnastolecia szkoły polskiej.
- 21 VII 1937** Początek budowy nowej szkoły.
- IX 1937** Otwarcie sklepiku szkolnego.
- 21 III 1938** Początek budowy instalacji wodnej.
- 1 IV 1939** Oddanie do użytku nowego budynku szkolnego.
- 1939–1945** II wojna światowa. We wsi funkcjonowała szkoła niemiecka.
- 13 II 1945** Ponowne objęcie kierownictwa szkoły przez Józefa Gathnera.
- 1 III 1945** Ponowne otwarcie szkoły polskiej.
- 6 III 1945** Ponowne otwarcie przedszkola. Wychowawczynią została Teresa Kozubkówna.
- 15 VII 1945** Uroczyste poświęcenie szkoły przez ks. Pawła Lubosa.
- XII 1949** Początek akcji dożywiania dzieci, którą poprzedził remont kuchni.
- 1 IX 1950** Założenie drużyny harcerskiej. Pierwszym opiekunem był nauczyciel Zygmunt Błędowski.
- 1 IX 1950** Otwarcie pierwszej w powiecie pszczyńskim świetlicy z dożywianiem. Zlikwidowana została w 1955 r.
- 1 V 1950** Instalacja szkolnego radiowęzła (radioodbiornik oraz 7 głośników do sal lekcyjnych).
- 1952** W piwnicy urządzono pracownię robót ręcznych.
- 1955** Zjazd absolwentów połączony z wystawą dorobku szkoły od 1945 r.
- II 1957** Chwilowe przywrócenie nauki religii w szkole. W wymiarze 13 godzin tygodniowo udzielał jej ks. proboszcz Gwidon Bec.
- 7 XI 1957** Początek przebudowy starej szkoły na mieszkania dla nauczycieli i lekarza oraz gabinet z poczekalnią wiejskiego ośrodka zdrowia.
- 1958** Zakupienie do szkoły odbiornika telewizyjnego marki „Belweder”.

- 1 IX 1959** Pierwsza wzmianka o szkolnym lekarzu, którym był miejscowy felczer – Marian Mozingiewicz.
- 1960** Akcja sadzenia przez młodzież szkolną 75 drzew przy ulicy Piaskowej i 10 wokół szkoły z okazji 1000-lecia Państwa Polskiego.
- IX 1962** Organizacja pracowni fizyko-chemicznej i robót ręcznych.
- 1964/65** Przeniesienie przedszkola do budynku starej szkoły.
- 1 IX 1966** Z powodu reformy szkolnictwa otwarto klasę VIII, do której uczęszczali także uczniowie z Paniów i Śmiłowic.
- 24 XI 1966** Kradzież pomocy naukowych z gabinetu fizyczno-chemicznego.
- 1967–1968** Seria tragicznych wypadków drogowych z udziałem uczniów szkoły, w wyniku których jedna uczennica zmarła.
- 28 XI 1968** Tragiczna śmierć kierownika szkoły Józefa Wygrabka.
- 8 IV 1970** Gościnny występ w szkole artystów Teatru Śląskiego i Operetki Śląskiej z okazji setnej rocznicy urodzin Włodzimierza Iljicza Lenina. Koszty pokrył Komitet Rodzicielski.
- 1975** Utworzenie w szkole Szczepu Związku Harcerstwa Polskiego im. VII Zjazdu PZPR.
- VII–VIII 1975** Założenie w szkole centralnego ogrzewania.
- 1 IX 1976** Utworzenie w Borowej Wsi szkoły zbiorczej, posiadającej filie w Śmiłowicach i Paniowach.
- 14 XII 1981** Ogłoszenie nadzwyczajnej przerwy w nauce, spowodowanej wprowadzeniem w Polsce stanu wojennego. Przerwę zakończono 3 I 1982 r.
- 1983** Zbiórka w szkole makulatury o wartości 4200 zł na budowę statku szkoleniowego „Dar Młodzieży”.
- 1986** Ponowne utworzenie świetlicy szkolnej. Kierownikiem została Krystyna Benecka.
- 1 IX 1986** Reorganizacja szkoły. Filie w Paniowach i Śmiłowicach samodzielnymi szkołami z klasami I–IV. Starsze klasy uczęszczały nadal do szkoły w Borowej Wsi.
- 4–18 VI 1990** Organizacja pierwszej w historii „zielonej szkoły”. Wyjazd uczniów klas II i III do Ustronia-Dobki.
- 1 IX 1990** Przywrócenie do szkoły nauki religii. Zniesienie nakazu noszenia mundurków.
- X 1990** Instalacja szkolnego radiowęzła.
- 12 VIII 1991** Ponowne uruchomienie sklepiku szkolnego.
- 3 XI 1991** Wizytacja kanoniczna w parafii biskupa pomocniczego diecezji katowickiej Janusza Zimniaka. Spotkanie biskupa z gronem pedagogicznym na terenie szkoły.
- 2 IX 1992** Wizyta w szkole delegacji z Sainte-Geneviève-des-Bois we Francji z merem miasta na czele.
- 1 I 1993** Przejęcie szkoły przez Urząd Miasta w Mikołowie (Zarząd Szkół i Przedszkoli).
- 10 III 1993** Początek budowy przy szkole sali gimnastycznej.
- 14 X 1993** Oficjalne oddanie do użytku budynku sali gimnastycznej.
- 1 IX 2003** Przekształcenie placówki w Borowej Wsi w Zespół Szkół nr 2 w Mikołowie, składający się z sześcioklasowej Szkoły Podstawowej nr 6 oraz Gimnazjum nr 3.
- 16.10.2009** Uroczyste obchody 70-lecia budynku szkoły, połączone z nadaniem Zespołowi Szkół imienia Papieża Jana Pawła II.

8. Uczniowie szkoły

Rok szkolny	Liczba uczniów	Uczniowie klasy I			
Okres 1883–1922			1947/48	196	-
1883	102	-	1948/49	191	-
1894	100	47	1949/50	219	-
1895	110	50	1950/51	220	22
1896	110	56	1951/52	213	32
1897	117	62	1952/53	185	18
1898	135	71	1953/54	186	19
1899	140	71	1954/55	170	15
1900	137	71	1955/56	143	-
1901	149	68	1956/57	143	19
1902	155	69	1957/58	152	34
1903	171	65	1958/59	146	23
1904	173	66	1959/60	158	25
1905	167	63	1960/61	170	30
1906	166	64	1961/62	196	34
1907	166	68	1962/63	203	29
1908	177	71	1963/64	222	31
1909	190	69	1964/65	208	27
1910	190	49	1965/66	223	39
1911	200	52	1966/67	252	35
1912	194	51	1967/68	260	34
1913	186	57	1968/69	255	27
1914	183	55	1969/70	256	28
1915	199	-	1970/71	248	-
1916	183	-	1971/72	258	-
1917	191	-	1972/73	249	-
1918	203	-	1973/74	236	-
1919	199	-	1974/75	220	-
1920-23	-	-	1975/76	208	-
Okres 1922–1939			1976/77	219	-
1924/25	201	26	1977/78	226	-
1925/26	209	26	1978/79	322	-
1926/27	212	38	1979/80	291	-
1927/28	205	24	1980/81	293	-
1928/29	209	-	1981/82	286	-
1929/30	202	-	1982/83	225	-
1930/31	215	-	1983/84	251	-
1931/32	216	45	1984/85	281	-
1932/33	224	41	1985/86	293	-
1933/34	223	-	1986/87	282	13
1934/35	212	-	1987/88	290	-
1935/36	B. klasy	-	1988/89	301	-
1936/37	224	-	1989/90	269	-
1937/38	219	-	1990/91	257	29
Okres 1939–1945			1991/92	241	-
1940	260	-	1992/93	222	-
1942	233	-	1993/94	225	-
Okres 1945–2009			1994/95	236	-
1945/46	211	34	1995/96	255	-
1946/47	206	28	1996/97	240	-
			1997/98	269	-
			1998/99	260	-

9. Kierownicy i dyrektorzy szkoły (1883–2009)

Ignatz Spruch – kierownik szkoły w latach 1883–1892. Pochodził z Zaborza (obecnie dzielnica Zabrze). Był pierwszym kierownikiem miejscowej szkoły.

Robert Wiesiołek – kierownik szkoły w latach 1892–1914. Urodzony 8 czerwca 1859 r. we wsi Góra Świętej Anny (niem. *Annaberg*) w powiecie strzeleckim (niem. *Gross Strehlitz*). W 1879 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Pyskowicach. W szkole w Borowej Wsi został zatrudniony od 1 stycznia 1892 r. Za jego kadencji w 1899 r. powstał nowy budynek szkoły.

? **Hermann** – kierownik szkoły w latach 1914–1922 (?). Pełnił tę funkcję w okresie I wojny światowej. W kronice szkolnej brakuje informacji o jego odejściu ze szkoły. Prawdopodobnie nastąpiło to wraz z przejściem tej części Górnego Śląska przez Polskę w 1922 r.

Jan Bieniek – kierownik szkoły w latach 1922–1935. Pochodził z Małopolski. Był legionista Józefa Piłsudskiego i oficer rezerwy. Na Górny Śląsk został przeniesiony na własną prośbę. Był pierwszym kierownikiem polskiej szkoły w Borowej Wsi. Założył przyszkolną hodowlę jedwabników.

Andrzej Szczepanik – kierownik szkoły w latach 1935–1938. Za jego kadencji rozpoczęto budowę nowego obiektu szkolnego. W 1938 r. został przeniesiony do Susza w powiecie pszczyńskim.

Józef Gathner – kierownik szkoły w latach 1938–1946. Pod jego kierownictwem wiosną 1939 r. ukończono budowę nowej szkoły. Po wybuchu II wojny światowej został zmuszony do ucieczki. Funkcję kierownika ponownie objął po wojnie. Zmarł w czasie wakacji 1946 r. w szpitalu w Mikołowie. Został pochowany w Paniowach.

Alfred Weidner – kierownik szkoły w latach 1940–1945. Pochodził z Pyskowic w powiecie złotoryjskim na Dolnym Śląsku (niem. *Peiswitz, Kr. Goldberg*). Funkcję kierownika szkoły objął 29 kwietnia 1940 r. Do tego czasu od września 1939 r. szkoła w Borowej Wsi nie funkcjonowała. Jego urzędowanie przypada na okres II wojny światowej.

Józef Pawlica – kierownik szkoły w latach 1946–1949. W 1949 r. przeszedł na emeryturę.

Józef Wygrabek – kierownik szkoły w latach 1949–1969. Wcześniej pracował w szkole w Wesolej. Był założycielem biblioteki, świetlicy oraz pracowni do zajęć praktyczno-technicznych. Niezwykle sumiennie prowadził szkolną kronikę. Miał wielki szacunek wśród mieszkańców. Zmarł w wyniku obrażeń, jakich doznał w wypadku drogowym 28 listopada 1968 r. Spoczął na cmentarzu w Mikołowie.

Helena Muskietorz (Kielkowska) – kierownik szkoły w latach 1968–1969. Ukończyła Liceum Pedagogiczne w Chorzowie. W szkole w Borowej Wsi pracowała od 1950 r. Jesienią 1968 r. krótko pełniła obowiązki kierownika szkoły po tragicznej śmierci Józefa Wygrabka.

Stanisław Świercz – kierownik szkoły w latach 1969–1980. Za jego kadencji założono w szkole centralne ogrzewanie. Od września 1976 r. placówkę przekształcono w szkołę zbiorczą z filiami w Śmiłowiacach i Paniowach. Jednocześnie część obowiązków kierownika przejął Paweł Lipina, powołany na stanowisko jego zastępcy.

Paweł Lipina – kierownik szkoły w latach 1980–1981. Od 1961 r. pełnił funkcję kierownika szkoły podstawowej w sąsiednich Paniowach. 21 sierpnia 1976 r. został powołany na stanowisko zastępcy kierownika szkoły zbiorczej w Borowej Wsi. Od 1980 r. był głównym kierownikiem szkoły. W sierpniu 1981 r. zastąpił go Tadeusz Socha, zaś Paweł Lipina do roku szkolnego 1985/86 pełnił funkcję jego zastępcy.

Tadeusz Socha – dyrektor szkoły w okresie 1981–1988. W latach siedemdziesiątych pracował w Szkole Podstawowej nr 3 w Mikołowie. Od stycznia 1988 do października 1991 r. pełnił funkcję dyrektora Szkoły Podstawowej nr 10 w Mikołowie. W roku 2006 został Przewodniczącym Rady Miejskiej Mikołowa.

Rozalia Pieszczek (Wasik) – dyrektor szkoły w latach 1988–1998. W Borowej Wsi pracowała od 1970 r. jako nauczycielka biologii i języka rosyjskiego. Od roku szkolnego 1986/87 społecznie pełniła funkcję zastępcy dyrektora szkoły. Głównym dyrektorem została w styczniu 1988 r. Za jej kadencji wybudowano nowe skrzydło obiektu z salą gimnastyczną, a dawne mieszkanie kierownika zaadaptowano na sekretariat, gabinet dyrektora, świetlicę i salę lekcyjną. W 1998 r. przeszła na emeryturę.

Elżbieta Cichoń (Kozyra) – dyrektor szkoły w latach 1998–2005. W Borowej Wsi pracowała w szkole od 1990 r. jako nauczycielka matematyki. Kierowała szkołą od 15 października 1998 r., po przejściu na emeryturę Rozalii Pieszczek (Wasik). W grudniu tegoż roku przystąpiła do konkursu na stanowisko dyrektora, które objęła formalnie 1 stycznia 1999 r. Za jej

kadencji 1 września 2003 r. szkołę przekształcono w Zespół Szkół nr 2 w Mikołowie, składający się ze Szkoły Podstawowej nr 6 oraz Gimnazjum nr 3.

Teresa Benisz – dyrektor szkoły od 2005 r. Ukończyła studia chemiczne na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach w 1980 r. Od 1986 r. pracowała w Zespole Szkół Technicznych w Mikołowie, gdzie w latach 1991–1996 pełniła funkcję zastępcy dyrektora ds. dydaktycznych. W 2003 r. uzyskała stopień nauczyciela dyplomowanego. 2 listopada 2005 r. objęła stanowisko dyrektora szkoły w Borowej Wsi. Funkcję tę pełni do dziś.

10. Nauczyciele szkoły (1883–2009)

Data przyścia	Data odejścia	Nazwisko	Imię	Przedmiot
Okres 1883–1922				
1883	1892	Spruch	Ignatz	kierownik
1887	1892	Karwath	Antonia	gospodarstwo domowe
1891	1900	Kaul	August	II nauczyciel
1892	1914	Wiesiołek	Robert	kierownik
1892		Wiesiołek	Marie	gospodarstwo domowe
1900	1901	Klepka	Ambrosius	II nauczyciel
1901	1906	Schliebs	?	II nauczyciel
1906	1910	Riemer	Alfred	II nauczyciel
1910	1911	Himmel	Erich	II nauczyciel
1911	1913	Werda	Alfons	II nauczyciel
1911	?	Hildebrand	Joseph	III nauczyciel
1913	1913	Stanislawski	Erich	II nauczyciel
1913	1919	Mantke	Karl	II nauczyciel
1914	1922 ?	Hermann	?	kierownik
1916	1922 ?	Kosmol	?	II nauczyciel
1919	1922 ?	Schmialek	Alfons	dwujęzyczny
Okres 1922–1939				
1922/23	1934/35	Bieniek	Jan	kierownik
1922/23	1922/23	Herman	Kazimierz	
1922/23	1927/28	Weiszówna	Eugenia	
1923/24	1925/26	Grochowska-Bieńkowa	Zofia	
1925/26	1925/26	Gubik	Teodor	
1926/27	1930/31	Szczyrba	Józef	
1928/29	1934/35	Olszewska	Janina	
1929/30	1936/37	Nawrat	Stanisław	
1930/31	1934/35	Kaszycka	Kazimiera	
1930/31	1934/35	Godekówna	Antonina	
1935/36	1937/38	Szczepanik	Andrzej	kierownik

1935/36		Stanikówna	Stanisława	
1935/36	1935/36	Sławicki	Izydor	
1936/37	1936/37	Jaskólczanka	Anna	
1936/37	1936/37	Drobczyński	Bolesław	
1937/38	1946/47	Dudkówna	Klara	
1937/38		Machej	Wiktor	
1938/39	1945/46	Gathner	Józef	kierownik religia
		Nawracała	?	
Okres 1939–1945				
1940	1945	Weidner	Alfred	kierownik
1940	1941	Thielitz	Siegfried	II nauczyciel
1940	1945	Haukis	El.	gospodarstwo domowe
1941	?	Szymańska	Elfriede	
Okres 1945–2009				
1944/45	1945/46	Gathner	Józef	kierownik
1945/46	1946/47	Pluta	Franciszek	
1945/46	1946/47	Woźniakówna	Stefania	
1945/46	1955/56	Wypiór	Selma	
1946/47	1948/49	Pawlica	Józef	kierownik
1947/48	1954/55	Błędowski	Zygmunt	
1947/48	1961/62	Smolówna-Błędowska	Monika	
1949/50	1968/69	Wygrabek	Józef	kierownik
1950/51	1985/86	Kiełkowska-Muskietorz	Helena	kierownik filii Paniowey
1954/55	1984/85	Machulec-Korona	Teresa	matematyka, fizyka, język rosyjski
1954/55	1954/55	Jurochnik	Joanna	
1954/55	1960/61	Piszczyk	Józef	historia
1956/57	1956/57	Świdorski	Edmund	historia, wychowanie fizyczne
1956/57	1959/60	Bec ks.	Gwidon	religia
1961/62	1961/62	Strzoda-Szojda	Irena	
1962/63	1984/85	Skołud	Janina	nauczanie początkowe
1962/63		Kolczewicz-Spyra	Helena	śpiew, wychowanie fizyczne
1963/64	1978/79	Żur-Krzysteczko	Anna	
1964/65	1968/69	Kołodziejczyk	Wanda	język polski
1967/68		Adamczyk	Aurelia	chemia, biologia
1969/70	1980/81	Świercz	Stanisław	kierownik, geografia
1969/70		Świercz	Fryderyka	
1970/71	1998/99	Wasik-Pieszczyk	Rozalia	biologia, język rosyjski
1970/71	1983/84	Lubowiecka	Maria	język polski, historia
	1982/83	Czaja	Antonina	Filia Śmiłowice
	1983/84	Morys	Krystyna	język polski, biologia
1976/77	1983/84	Jarosz-Dębek	Teodora	fizyka, chemia
1976/77	1981/82	Dorsz	Jan	historia
1977/78	1978/79	Maziewska	Krystyna	wychowanie fizyczne
		Gola	Krystyna	nauczanie początkowe
1980/81		Lipina	Monika	nauczanie początkowe
1980/81	1985/86	Lipina	Paweł	kierownik, muzyka
		Jabłońska	Danuta	matematyka
		Rudtke	Janina	nauczanie początkowe
1979/80	1987/88	Brudek	Janina	
1979/80	1980/81	Radosz	Janina	wychowanie fizyczne
1979/80		Tomecka	Barbara	

1980/81	1980/81	Sobek	Stanislaw	historia
1980/81	1987/88	Małek	Andrzej	historia
1980/81	1980/81	Muszer	Danuta	
1981/82	1987/88	Socha	Tadeusz	dyrektor, wychowanie fizyczne
1981/82		Krzepina	Czesława	język polski
1981/82	1988/89	Wiechoczek	Urszula	matematyka
1982/83	1986/87	Hutek	Renata	geografia
1982/83		Ziober	Barbara	wychowanie fizyczne
1983/84	1985/86	Krzyżowska	Janina	ZPT
1983/84		Kurdziel	Iwona	
1983/84	obecnie	Mrozek-Kiwic	Irena	nauczanie początkowe
1984/85	obecnie	Wywiol	Barbara	język polski, język francuski
1984/85		Musiol	Edyta	ZPT
1984/85		Morys-Prokop	Felicja	nauczanie początkowe
1984/85	1989/90	Nieradzki-Radołowicz	Aleksandra	biologia
1984/85	1989/90	Szczygiół-Szołtysek	Janina	język polski
1985/86	1987/88	Hoffman	Bronisława	matematyka
1985/86	1988/89	Nowak	Jolanta	geografia
1985/86	1990/91	Jastrzębska-Czaja	Katarzyna	nauczanie początkowe
1986/87	1990/91	Grymel	Szarłota	nauczanie początkowe
1986/87	obecnie	Musiol	Aleksandra	historia, WOS
1986/87	2006/07	Benecka	Krystyna	świetlica
1987/88	1988/89	Chwiałkowska	Irena	fizyka
1988/89	obecnie	Cichoń	Henryka	nauczanie początkowe
1988/89	obecnie	Walus	Jolanta	nauczanie początkowe
1988/89	1990/91	Michalik	Adam	
1989/90	2000/01	Libor	Helena	język polski
1989/90	obecnie	Sieniada-Dubiel	Ewa	biologia
1990/91	1999/00	Długaj	Iwona	fizyka, chemia
1990/91	obecnie	Kozyra-Cichoń	Elżbieta	matematyka
1990/91	1990/91	Zakrzewska	Anna	ZPT
1990/91	2001/02	Gebhart	Stanisława	geografia
1990/91	1997/98	Paprotny ks.	Bronisław	religia
1990/91	1991/92	Byrtek ks.	Bronisław	religia
1992/93	1994/95	Sitko	Dariusz	religia
1993/94	obecnie	Pawlik	Gabriela	język polski
1993/94	1999/00	Münzdorf	Roman	religia
1994/95	obecnie	Tuszy	Krzysztof	wychowanie fizyczne
1995/96	1995/96	Cichoń ks.	Kazimierz	religia
1996/97	1996/97	Maj-Ścibosz	Danuta	pedagog
1996/97	1996/97	Piotrowska	Aleksandra	nauczanie początkowe
1996/97	obecnie	Wojnarowicz	Małgorzata	religia
1997/98	obecnie	Grymel	Aneta	plastyka, technika
1997/98	obecnie	Grzybek	Magdalena	informatyka, muzyka
1997/98	1997/98	Paszek	Anna	pedagog
1998/99	2000/01	Mazur	Zuzanna	informatyka
1998/99		Nalepa	Danuta	gimnastyka korekcyjna
1998/99	obecnie	Grabiec ks.	Krzysztof	religia
2001/02	2001/02	Matula	Katarzyna	nauczanie indywidualne
2002/03	2006/07	Kurpas	Janina	biologia
2002/03	obecnie	Gołąbek	Sylwia	język angielski
2002/03	2002/03	Kowalczyk	Anna	
2004/05	2004/05	Kurpanik-Malinowska	Gizela	język niemiecki
2005/06	obecnie	Benisz	Teresa	dyrektor, chemia
2005/06	obecnie	Gurba	Renata	geografia

2005/06	obecnie	Pawlicka	Sonia	pedagog specjalny
2006/07	obecnie	Marcok-Zaczek	Joanna	fizyka
2007/08	obecnie	Adam	Anna	język angielski
2007/08	obecnie	Ambroży	Katarzyna	świątlica
2007/08	obecnie	Goliasz-Cedler	Magdalena	matematyka
2007/08	obecnie	Grzesik	Tomasz	wychowanie fizyczne
2007/08	obecnie	Kłęczek-Kasperczyk	Mirosława	przyroda, biologia
2007/06	obecnie	Kołodziej	Blandyna	pedagog
2007/08	obecnie	Skowiera	Ewa	język polski
2008/09	obecnie	Jurowicz	Wanda	religia
2008/09	2008/09	Wronkowicz	Anita	język angielski
2008/09	obecnie	Noparlik	Przemysław	historia, WOS

11. Szkoła – mój „drugi dom” (wspomnienia)

Mój kontakt ze szkołą zaczął się już w wieku 6 lat, ponieważ Przedszkole mieściło się w budynku Publicznej Szkoły Podstawowej w Borowej Wsi (tak się wtedy nazywała nasza szkoła). Do Przedszkola prowadzili nas starsi uczniowie. Był jeden oddział przedszkolny – ponad 30 dzieci, w dzisiejszej sali lekcyjnej nr 4 na parterze. Przedszkolanką w tym czasie była p. Gertruda Kost, a kucharką – p. Erna Szwedka. Nie było obiadów, ale za to tzw. dożywianie. Pamiętam jeszcze smak kakao z mlekiem, pączków własnej roboty i klusek na parze.

W szkole mój rocznik był pierwszym, który realizował program „ośmiolatki”. Wówczas dla dzieci poza rodziną najważniejsze były dwie instytucje: Kościół i Szkoła. Na lekcje religii, prowadzone przez ks. proboszcza Gwidona Beca, uczęszczaliśmy 2 razy w tygodniu do salki na probostwie. Nikt się nigdy nie spóźniał. W Adwencie chodziliśmy dziennie na roraty na godzinę 6.30, a po nich prosto do piekarni p. Jaworskich po kołoczki. Najlepsze były z posypką. Była to wielka uciecha – ręce zmarznęte (kościół był nieogrzewany), a każdy zjadał się smacznym, ciepłym kołoczkiem. Za to w szkole czekały na nas rozgrzane piece kaflowe. Każdy się spieszył, by się przytulić do pieca i ogrzać.

Młodsze pokolenie może nie wie, że chodziliśmy do szkoły również w soboty. Ferie zimowe były od Wigilii Bożego Narodzenia do Trzech Króli. Przerwa wielkanocna była krótka, zaś nauka trwała do ostatniego tygodnia czerwca. I co dziwne – nie skarżyliśmy się, że jesteście przemęczeni. A zajęć w szkole było dużo – SKS, chór, harcerstwo...

Lekcje wychowania fizycznego od wczesnej wiosny do późnej jesieni odbywały się na podwórku. Przeważała na nich lekkoatletyka. Zimą natomiast gimnastyka była na korytarzu – skrzynia, równoważnia, kozioł, przewroty na materacu. Należy wspomnieć, że wyniki sportowe mieliśmy bardzo dobre. Ale też nogi były wyćwiczone – rzadko kto miał rower, a w całej wsi było zaledwie kilka samochodów. Czasami ulgę w drodze dawał nam p. Machulec, który jeździł furmanką w stronę Wygody i zabierał dzieci. Myśmy mu śpiewali, a on, jak mówił, miał spokojniejszego konia.

Z wycieczek zapamiętałam dwa wyjazdy trzydniowe: w Sudety (okolice Kudowy Zdroju) oraz w Góry Świętokrzyskie. Spaliśmy na strychu nad chlewem i było bardzo zabawnie.

W IV klasie przyjechał do naszej szkoły dyrektor Szkoły i Ogniska Muzycznego w Mikołowie p. Edward Kobiela i zaproponował otwarcie filii Ogniska w naszej szkole. Znaleźli się chętni na akordeon, a później i na fortepian (piękny czarny instrument stał w obecnej sali komputerowej). Zapisalam się i ja. Było nas około 20 akordeonistów. Program zajęć obejmował cztery dni w tygodniu. W poniedziałki ćwiczył zespół akordeonistów.

Pamiętam, że nasze mamy przynosiły akordeony i czekały półtorej godziny na korytarzu. We wtorki i czwartki odbywały się ćwiczenia indywidualne, w środę była teoria, umuzykalnienie i solfeż. Jako jedna z nielicznych ukończyłam pełny pięcioletni kurs Ogniska Muzycznego. Muszę jeszcze wspomnieć o szkolnym chórze. P. Helena Spyra wybierała do niego uczniów z klas VI–VIII. Szkoła była wówczas rozspiewana. Śpiewaliśmy, nawet chodząc na piesze wycieczki.

W szkole czas spędzałam zwykle aż do godz. 16.00, potem szłam pieszo do domu. W domu trzeba było odrobić zadanie, pomóc mamie. W maju chodziliśmy na nabożeństwa majowe, a w październiku na Różaniec. Był czas na wiele rzeczy i zajęć. Nie było telewizorów, video i komputerów. Ale relacje międzyludzkie były bliższe i weselsze.

Ale to nie koniec mojej przygody ze szkołą. W 1986 r., będąc na urlopie wychowawczym, otrzymałam propozycję pracy w naszej Szkole. Miałam zorganizować od podstaw świetlicę szkolną z dożywianiem. Wielkie wyzwanie. Do dyspozycji było stare, zaniedbane pomieszczenie kuchenne, które należało przerobić na kuchnię i świetlicę. Podjęłam się tego zadania i już 14 października 1986 r. odbyło się uroczyste otwarcie kuchni i świetlicy.

W tym czasie szkoła była Gminną Szkołą Zbiorczą. Dojeżdżali tu uczniowie od V klasy z Paniów i Śmiłowic. W małej kuchni, w której były zatrudnione 3 osoby i intendentka – razem 3,5 etatu – gotowano obiady dla 170 uczniów. Urządzeniami kuchennymi były: maszynka ręczna do mięsa, malakser do rozdrabniania ziemniaków, noże oraz zwykłe brytfanny. Były 3 przerwy obiadowe i 5 grup. Po każdej przerwie szybkie sprzątanie stołówek, bo w tym czasie były jeszcze lekcje i od 13.00 zajęcia świetlicowe. Wielkie uznanie dla ówczesnej obsady kuchni: pań Marii Gneza, Alicji Pyka, Renaty Radek i intendentki p. Alicji Michalik.

W 1990 roku ks. proboszcz Bronisław Paprotny zwrócił się do mnie z prośbą o zakup krzyży do sal lekcyjnych w naszej szkole. Był to okres masowego wieszania krzyży w szkołach, więc istniały trudności z ich zakupem. Udało się dostać krzyże w gliwickim „Jacku”. 14 września, w Święto Podwyższenia Krzyża, wraz z p. Gnezą i ministrantem Piotrem Beneckim przystroiliśmy te krzyże i przywieźliśmy je do kościoła w celu ich uroczystego poświęcenia. Następnego dnia rano wręczyłam je pani dyrektor Rozalii Pieszczek. Było to dla mnie wielkie wewnętrzne przeżycie. Dotąd krzyże te wiszą w klasach.

Świetlica była organizatorem wielu akademii, apeli okolicznościowych, przedstawień i imprez takich jak: święto 3 Maja, 11 listopada, zakończenie roku szkolnego, Dzień Babci, Dzień Dziadka, jasełka. Wraz z p. sołtys Wilk zorganizowano i zakupiono śląskie stroje (z funduszy Rady Sołeckiej). Dzieci ubierają te stroje na dożynki i uroczystości kościelne.

W ramach świetlicy działało kółko szachowe. Nasi szachiści wielokrotnie zdobywali pierwsze miejsca indywidualnie i drużynowo w turniejach szkół Mikołowa. Nie sposób zapomnieć takich uczniów jak: Robert Krzysteczko, Marcin Ciszewski, Paweł Benecki, Jacek Sznajder, z młodszych – Damian Wieczorek, Robert Musioł, Cyryl Wiechula, Mateusz Jelonek, Bartek Jasik.

Drugim „konikiem” świetlicy były Ogólnopolskie Turnieje Wiedzy Pożarniczej i Ekologicznej. Naszych zawodników zawsze wspierał p. Henryk Kamiński z OSP Śmiłowice. Przez 16 lat braliśmy udział w zawodach na szczeblu miasta, powiatu, województwa i kraju. Osiągnięcia nasza szkoła miała duże. W 1998 roku uczeń Paweł Benecki zajął w Grudziądzu I miejsce w kraju. Uczeń Bartosz Piłny uczestniczył w turnieju krajowym, gdzie znalazł się w czołówce. Robert Musioł natomiast kilkakrotnie zdobywał I miejsce w mieście i powiecie oraz II miejsce w województwie. Nasza drużyna w latach 1998–2000 zdobywała 3 razy z rzędu I miejsce na szczeblu miasta.

Korzystając z okazji, chciałabym podziękować moim Nauczycielom za ukształtowanie mnie i za dobry przykład. A byli to: kierownik p. Józef Wygrabek, który zginął tragicznie na szosie Gliwickiej w pobliżu szkoły, wychowawczyni przez 8 lat – p. Helena Muskietorz, wspaniała matematyczka – p. Teresa Korona, p. Helena Spyra – bardzo dobry nauczyciel śpiewu oraz p. Janina Skołod, p. Anna Żur-Krzysteczko i p. Wanda Kołodziejczyk. Można powiedzieć, że szkoła była wtedy dla mnie „drugim domem”.

Na koniec chciałabym podziękować za pomoc dyrektorom, z którymi miałam okazję współpracować. Byli to: mgr Tadeusz Socha, mgr Rozalia Pieszczyk, mgr Elżbieta Cichoń i mgr Teresa Benisz. Również mojej opiekunce stażu, p. Szarlocie Grymel, dziękuję za cenne wskazówki u początku mojej pracy w szkole. Za dobre gospodarowanie w kuchni dziękuję także drugiej ekipie kucharek: p. Krystynie Posilek i p. Renacie Wodarskiej oraz intendence p. Alicji Michalik. Dziękuję personelowi szkoły z sekretarkami pp. Ireną Kozubek i Grażyną Majowską na czele i oczywiście naszej woźnej – p. Grażynie Fojt.

Krystyna Szula-Benecka

Absolwentka szkoły w Borowej Wsi,
kierownik świetlicy szkolnej w latach 1986–2007

ILUSTRACJE

1. Obszar Borowej Wsi (niem. Neudorf) w 1940 r.

Źródło: *Messtischblatt*, 1940, Arkusz 5778 (3352): *Gleiwitz*. Archiwum Map Zachodniej Polski.

2. Uczniowie klasy IV w roku 1937/39 w starym budynku szkoły
Ze zbioru Doroty Żur

3. Uczniowie klasy VII w roku 1937/39 w starym budynku szkoły
Ze zbioru Marii Mijacz

4. Uczniowie klasy III w roku szkolnym 1936/37.
Pierwszy z lewej, kierownik szkoły, Andrzej Szczepanik
Zc zbioru Marii Mijacz

5. Uczniowie klasy VII w roku szkolnym 1936/37
Zc zbioru Marii Mijacz

6. Uczniowie szkoły około 1938 r.
Ze zbioru Marii Mijacz

7. Lekcja wychowania fizycznego na placu szkoły (lata czterdzieste XX wieku)
Ze zbioru Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi

8. Dzieci rocznika 1941 w przedszkolu

Opiekunka: Teresa Kozubek-Czarnecka
Ze zbioru Joanny Bromboszcz

9. Uczniowie klasy II w roku szkolnym 1950/51

Opiekun: Selma Wypiór
Ze zbioru Joanny Bromboszcz

10. Dzieci w I Komunii św. z ks. Franciszkiem Blachnickim (1952 r.)
Zc zbioru Joanny Bromboszcz

11. Grono pedagogiczne i Komitet Rodzicielski około 1953 r.
W pierwszym rzędzie od lewej: Teresa Machulec, Anna Pielorz (obie praktykantki), Eugenia Lukaszek (uczennica Liceum). W drugim rzędzie: Otawa, Rozalia Rzepka, Wanda Orszulik, Anna Żur, Machulec, Ernestyna Skwara. Stoją: Józef Wygrabek, Wilhelm Kałuża, Helena Muskietorz, Paweł Myśliwiec, Jadwiga Wygrabek, Hubert Kurpas, Monika Błędowska, Stefan Kozubek, Franciszka Czyżewska, Zygmunt Błędowski.
Zc zbioru Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi

12. Świetlica szkolna w roku szkolnym 1953/54
Ze zbioru Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi

13. Uczniowie szkoły w Borowej Wsi w roku szkolnym 1953/54
Ze zbioru Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi

14. Uczniowie szkoły około 1955 r. z gronem pedagogicznym

Siedzą od lewej: Józef Piszczek, Teresa Korona, Józef Wygrabek, Monika Błędowska, Helena Muskietorz.
Ze zbioru Pelagii Żydek

15. Grono pedagogiczne (rok 1959/60)

Od lewej: Anna Cigler (przedszkole), Teresa Machulec, Józef Wygrabek (kierownik), Monika Błędowska, Józef Piszczek
Ze zbioru Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi

16. Uczniowie szkoły w roku 1959/1960
Ze zbioru Małgorzaty Kubicy

17. Uczniowie szkoły w roku 1962/63
Ze zbioru Zyty Kuberek

18. Klasa VII wraz z gronem pedagogicznym (rok 1965/66)

Siedzą od lewej: Janina Skołud, Anna Krzyszczo, Helena Muskietorz, Józef Wygrabek, Teresa Korona, Helena Spyra, Wanda Kołodziejczyk

Zo zbioru Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi

19. Uczniowie szkoły w roku szkolnym 1969/70

Pośrodku siedzi kierownik Józef Świercz

Zo zbioru Zyty Kuberek

20. Absolwenci szkoły rocznika 1971

Nauczyciele: stoi Andrzej Małek. Siedzą od lewej: Renata Hutek, Bronisława Hoffman, Paweł Lipina, Tadeusz Socha, Janina Szoltysek, Barbara Wywiół, Aleksandra Radołowicz, Jolanta Nowak.
Ze zbioru Beaty Knapek

21. Uczniowie rocznika 1961 w roku szkolnym 1972/73

Opiekun: Fryderyka Świercz
Ze zbioru Beaty Knapek

22. Grono Pedagogiczne w roku 1972/73

Od lewej: Janina Skołod, Fryderyka Świercz, Helena Muskietorz, Stanisław Świercz, Maria Lubowiecka, Rozalia Pieszczek, Helena Spyra.

Ze zbioru Ireny Kozubek (Grymel)

23. Absolwenci szkoły w Borowej Wsi w 1983 r.

Ze zbioru Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi

24. Absolwenci szkoły w Borowej Wsi w 1990 r. z nauczycielami
Ze zbioru Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi

25. Absolwenci szkoły w Borowej Wsi w 1991 r. z nauczycielami
Ze zbioru Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi

26. Personel szkoły w Borowej Wsi (około 1986 r.)

Od lewej: Maria Gneza (kucharka), Krystyna Benecka (kierownik Świetlicy), Anna ? (higienistka), Alicja Michalik (intendentka), Renata Radek (pomoc kuchenna), Alicja Pyka (pomoc kuchenna)

Ze zbioru Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi

27. Budowa sali gimnastycznej (marzec 1993 r.)

Ze zbioru Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi

28. Budowa sali gimnastycznej (maj 1993 r.)
Zc zbioru Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi

29. Budowa sali gimnastycznej (maj 1993 r.)
Zc zbioru Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi

30. Reprezentacja szkoły w piłce nożnej w roku 1993/94
Opiekun: Ewa Sieniada-Dubieli
Ze zbioru Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi

31. Budynek obecnego Ośrodka „Miłosierdzie Boże”
Pierwotnie budynek mieścił zajazd (niem. Gasthaus). W latach trzydziestych XX wieku szkoła wynajmo-
wała tu kilka pomieszczeń na dodatkowe sale lekcyjne
Fot. Przemysław Noparliki, 2009

32. Budynek szkoły z 1939 r. w połowie XX w.
Widok od zachodu
Ze zbioru Ireny Kozubek (Grymel)

33. Budynek szkoły z 1939 r. w końcu XX w.
Ze zbioru Archiwum Zespołu Szkół nr 2 w Mikołowie-Borowej Wsi

34. Budynek szkoły w Borowej Wsi obecnie
a) Widok od zachodu na skrzydło z 1939 r., b) widok od wschodu na łącznik z 1993 r., c) widok od południowego-wschodu
Fot. Przemysław Noparlić

35. Sztandar Zjednoczenia Zawodowego Polskiego z 1922 r.
 a) awers, b) rewers
 Fot. Przemysław Noparlik

Przemysław Noparlić, urodzony w 1984 r. w Rudzie Śląskiej. Historyk, przewodnik terenowy po województwie śląskim, nauczyciel. Absolwent studiów historycznych (2008 r.) oraz studiów podyplomowych z historii sztuki (2009 r.) na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Współzałożyciel kulturalno-historycznego Stowarzyszenia *Genius Loci – Duch Miejsca* w Rudzie Śląskiej. Pomysłodawca i koordynator programu fotograficznego pt. „Ocalić od zapomnienia”, mającego dokumentować zabytki przemysłowe na Górnym Śląsku. Organizator licznych imprez kulturalnych i historycznych: wystaw fotograficznych, wykładów, konferencji oraz wycieczek po Górnym Śląsku. Ilustrator dwóch tomików poezji: *Młode Pióra. Próby literackie młodzieży* (Kraków 2001) oraz *Młode Pióra* (Pszczyna 2002). Autor zdjęć do książki Benedykta Gwoźdźcia pt. *Nowa Bykowina* (Ruda Śląska 2007).

Publikacje: *Dzieje Bykowiny w świetle źródeł do końca XVIII wieku*, „Rudzki Rocznik Muzealny 2005”, Ruda Śląska 2006, s.

51-59; *Budowa, funkcja i losy średniowiecznego gródka stożkowego w Rudzie Śląskiej-Kochłowicach*, „Rudzki Rocznik Muzealny” 2007, Ruda Śląska 2008, s. 91-106.

ISBN: 978-83-915299-7-3